



**ANNELERİN PROSOSYAL DAVRANIŞLARI VE TUTUMLARI İLE
OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARININ PROSOSYAL
DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Funda Gül Genç

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MART, 2021

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Funda Gül

Soyadı : GENÇ

Bölümü : Okul Öncesi Eğitimi

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: Annelerin prososyal davranışları ve tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi

İngilizce Adı: The investigation of the relation between prosocial behaviors and attitudes of mothers and prosocial behaviors of preschoolers

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Funda Gül GENÇ

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Funda Gül GENÇ tarafından hazırlanan “Annelerin prososyal davranışları ve tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Temel Eğitim Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Ümit DENİZ

(Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Başkan: Prof. Dr. Yasemin AYDOĞAN

(Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Üye: Prof. Dr. Aynur BÜTÜN AYHAN

(Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi: 04/03/2021

Bu tezin Temel Eğitim Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Aileme...

TEŞEKKÜR

Araştırma sürecimin her aşamasında gösterdiği ilgi, sabır ve anlayışı ile beni destekleyen, engin bilgi ve tecrübeleri ile yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Ümit DENİZ'e en içten saygı ve şükranlarımı sunarım.

Desteklerini her zaman hissettiğim ve hayatımın her adımında bana güç veren canım aileme sonsuz teşekkür ederim.

Yüksek lisans serüvenime dahil olup birçok güzel anıma ortak olan, her konuyu rahatlıkla danışıp tartışabildiğim canım arkadaşım Emine Hilal İNAN'a çok teşekkür ederim. Yaşadığım bütün stres ve zorluklarda bana destek olan dostum Tuba ÇALIK ve sevgili ablam K. Burcu YURDUSEVEN'e, emeğini hiç esirgemedi bana her noktada varlığını hissettiren dostum Büşra TÜREGÜN ÇOBAN'a, yardımcı ve öğretici olduğu için Ümmühan Güliz ORHAN'a teşekkür ederim.

Ve bütün engelleri sayesinde aştığım, tez çalışmamın her aşamasında değerli fikirlerini aldığım, birlikte eğlenip birlikte öğrendiğim yol arkadaşım Alihan YUSUFOĞLU'na teşekkür ederim.

**ANNELERİN PROSOSYAL DAVRANIŞLARI VE TUTUMLARI İLE
OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARININ PROSOSYAL
DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Funda Gül Genç
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Mart 2021**

ÖZ

Annelerin sosyal hayatı çocuklarının sosyal hayatlarının ve davranış biçimlerinin şekillenmesine etki etmektedir. Bu davranışların içeriğinde prososyal beceriler de yer alıp, annenin tutumuna göre çocuğun davranışlarına yön vermektedir. Bu doğrultuda bu araştırmada annenin prososyal davranışlarının ve tutumlarının çocuğun prososyal davranışlarına etkisini incelemek amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırmada “Demografik Bilgi Formu”, “Çocuk Prososyallik Ölçeği (Anne ve Öğretmen İçin)” ve “Yetişkin Prososyallik Ölçeği”, “Anne Baba Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (ABTÖ)-A Formu” kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Bayburt İli merkez ve ilçelerinde bağımsız anaokulu ve resmi anasınıflarında öğrenim görmekte olan 204 çocuktan ve bu çocukların anne ve öğretmenlerinden oluşmaktadır. İlişkisel tarama modelinde olan araştırmada, verilerin analizinde, prososyal davranış puanları normal dağılım gösterdiği için, parametrik testlerden “Bağımsız Örneklem t-Testi” ve “Tek Yönlü ANOVA” kullanılmıştır. Okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranışları ile annelerinin prososyal davranışları arasındaki ilişkiyi ve anne tutumları ile çocuklarının prososyal davranışları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacı ile “Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Katsayısı” belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, anne değerlendirmelerinde, okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranışlarının çocuk cinsiyetine göre bir ilişki bulunmazken öğretmen

değerlendirmelerinde kız çocukları lehine farklılaştığı görülmüştür. Yapılan korelasyon analizine göre annelerin prososyal davranışları ile çocuklarının prososyal davranışları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca demokratik tutum sergileyen annelerin çocuklarının prososyal davranışlarının daha iyi olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Prososyal Davranış, Ebeveyn Tutumu, Okul Öncesi Eğitimi

Sayfa Adedi : 114

Danışman : Prof. Dr. Ümit DENİZ

**THE INVESTIGATION OF THE RELATION BETWEEN PROSOCIAL
BEHAVIORS AND ATTITUDES OF MOTHERS AND PROSOCIAL
BEHAVIORS OF PRESCHOOLERS
(Master's Thesis)**

**Funda Gül Genç
GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
March 2021**

ABSTRACT

The social life of mothers affects the way their children's social lives and behaviors are shaped. Prosocial skills are also included among these behaviors and shape the behaviors of the child depending on the mother's attitudes. In this direction, this study aims to examine the effects of the mother's prosocial behaviors and attitudes on the child's prosocial behaviors. For this purpose, the "Demographic Information Form", the "Child Prosocialness Scale (Mother and Teacher Form)" and the "Adult Prosocialness Scale" and the Parental Attitudes toward Child Rearing Scale - Form A" were used. The sample of the research consisted of 204 preschool children attending independent kindergartens and official preschool classes in Bayburt Province in the 2019-2020 academic year, and mothers and teachers of these children. Since the prosocial behavior scores in the study by using the correlational survey model showed a normal distribution, the "Independent Sample t-Test" and "One Way Anova" parametric tests were conducted. In order to determine the relation between prosocial behaviors of the preschoolers and prosocial behaviors of their mothers besides the relation between mother's attitudes and prosocial behaviors of their children, "Pearson Product-Moment Correlation Coefficient" was determined. The research findings showed that there was no correlation between the prosocial behaviours of the preschoolers and the by child gender mother questionnaire, whereas it differed on behalf of the girls in the teacher questionnaire. According to the correlation analysis carried out, there was a positive relation between the prosocial behaviors of mothers and the prosocial behaviors of their children. It

was also determined that the children whose mothers adopted democratic attitudes had better prosocial behaviors.

Key Words : Prosocial Behaviors, Parental Attitude, Preschool Education

Page Number : 114

Supervisor : Prof. Dr. Ümit DENİZ

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU.....	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xvi
1.BÖLÜM	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Araştırmanın Varsayımları	5
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5

1.6. Tanımlar	5
2.BÖLÜM	6
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1. Sosyal Gelişim	6
2.2. Sosyal Gelişim ile İlgili Kavramlar.....	7
2.2.1. Benlik	7
2.2.2. Sosyal uyum	8
2.2.3. Sosyalleşme	8
2.2.4. Sosyal olgunluk.....	9
2.3. Okul Öncesi Dönem ve Sosyal Gelişim.....	9
2.4. Prososyal Davranış.....	10
2.4.1. Yardımlaşma	13
2.4.2. Paylaşma	13
2.4.3. İşbirliği.....	14
2.5. Prososyal Davranışın Öğeleri	15
2.5.1. Özgecilik	15
2.5.2. Empati.....	16
2.5.3. Sempatı	17
2.5.4. Rol Üstlenme.....	18
2.5.5. Kendine Değer Verme	18
2.5.6. Perspektif alma	19
2.6. Prososyal Davranış Gelişimine Etki Eden Etmenler	19
2.6.1. Biyolojik Etmenler.....	19

2.6.2. Çevresel Etmenler	21
2.7. Anne Baba Tutumları	23
2.7.1. Aşırı Hoşgörülü (İzin Verici) Tutum	24
2.7.2. Demokratik Tutum.....	25
2.7.3. Otoriter (Baskıcı) Tutum	26
2.7.4. Aşırı Koruyucu Tutum.....	27
2.7.5. Tutarsız (Dengesiz) Tutum.....	28
2.7.6. İhmalkâr Tutum.....	28
2.8. Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumunu Etkileyen Faktörler	29
3.BÖLÜM	30
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	30
3.1. Yurtiçinde Yapılan Prososyal Davranış ile İlgili Araştırmalar	30
3.2. Yurtdışında Yapılan Prososyal Davranış ile İlgili Araştırmalar	36
3.3. Yurtiçinde Yapılan Ebeveyn Tutumu ile İlgili Araştırmalar	40
3.4. Yurtdışında Yapılan Ebeveyn Tutumu ile İlgili Araştırmalar	43
4.BÖLÜM	46
YÖNTEM	46
4.1. Araştırmanın Modeli.....	46
4.2. Araştırmanın Çalışma Grubu.....	46
4.3. Veri Toplama Araçları.....	48
4.3.1. Demografik Bilgi Toplama Formu.....	48
4.3.2. Çocuk Prososyallik Ölçeği (ÇPÖ)	48
4.3.3. Yetişkin Prososyallik Ölçeği (YPÖ) Anne Formu	49
4.3.4. Anne Baba Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (ABTÖ)-A Formu	49

4.4. Verilerin Toplanması	50
4.5. Verilerin Analizi.....	50
5. BÖLÜM	51
BULGULAR VE TARTIŞMA.....	51
6.BÖLÜM	67
SONUÇ VE ÖNERİLER	67
Demografik Özelliklere Göre Çocuk Prososyalliğine İlişkin Sonuçlar	68
Demografik Özelliklere Göre Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarına İlişkin Sonuçlar.....	70
Çocuk Prososyalliği ve Anne Prososyalliği Bulgularına İlişkin Sonuçlar	70
Çocuk Prososyalliği ve Anne Tutumu Bulgularına İlişkin Sonuçlar	71
Anne ve Öğretmen Değerlendirmelerine Göre Çocuk Prososyalliğine İlişkin Sonuçlar.....	71
6.1. Öneriler	71
KAYNAKLAR	73
EKLER	87
Ek.1. İzin Yazısı	88
Ek. 2. Demografik Bilgi Toplama Formu	89
Ek. 3. Çocuk Prososyallik Ölçeği (Anne Formu) Örnek Madde.....	91
Ek. 4. Çocuk Prososyallik Ölçeği (Öğretmen Formu) Örnek Madde.....	92
Ek.5. Yetişkin Prososyallik Ölçeği Örnek Madde	93
Ek.6. Anne Baba Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (ABTÖ) Örnek Madde	94

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Araştırmaya Katılan Aile ve Çocuklarının Demografik Özelliklerine Göre Frekans ve Yüzdeleri</i>	47
Tablo 2. <i>Çocuk, Anne Prososyallik ve Anne Tutum Puanlarının Ortalama, Standart Sapma, Çarpıklık ve Basıklık Değerleri</i>	51
Tablo 3. <i>Çocukların Prososyallik Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları</i>	52
Tablo 4. <i>Çocukların Prososyallik Puanlarının Kardeş Sayısına Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	54
Tablo 5. <i>Çocukların Prososyallik Puanlarının Doğum Sırasına Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	55
Tablo 6. <i>Çocukların Prososyallik Puanlarının Okul Öncesi Eğitime Devam Etme Sürelerine Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	56
Tablo 7. <i>Çocukların Prososyallik Puanlarının Anne Öğrenim Düzeyine Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	57
Tablo 8. <i>Çocukların Prososyallik Puanlarının Baba Öğrenim Düzeyine Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	58
Tablo 9. <i>Çocukların Prososyallik Puanlarının Anne Yaşına Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	59
Tablo 10. <i>Çocukların Prososyallik Puanlarının Baba Yaşına Göre ANOVA Testi Sonuçları</i> ..	60
Tablo 11. <i>Çocukların Prososyallik Puanlarının Sosyoekonomik Düzeye Göre ANOVA Testi Sonuçları</i>	60
Tablo 12. <i>Anne Tutum Puanlarının Çocukların Cinsiyetine Göre t-Testi Sonuçları</i>	62

Tablo 13. <i>Anne Tutum Puanlarının Anne Yaşına Göre ANOVA Sonuçları</i>	62
Tablo 14. <i>Anne Tutum Puanlarının Anne Öğrenim Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları</i>	63
Tablo 15. <i>Çocuk ve Anne Prososyalliğine İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları</i>	64
Tablo 16. <i>Anne Tutumları ile Çocuklarının Prososyal Davranışları Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Testi Sonuçları</i>	65

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ÇPÖ	Çocuk Prososyallik Ölçeği
YPÖ	Yetişkin Prososyallik Ölçeği
ABTÖ	Anne Baba Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Yaşamın ilk yıllarından itibaren aile, akran ve yakın çevredeki kişilerle kurulan etkileşimler ile kazanılan oldukça kritik ve önemli beceriler olan sosyal davranışlar, dünyaya geldiği andan itibaren çocuğun bakımını üstlenen birey ile oluşturduğu ilişkiler yoluyla şekil alır (Yazıcı & Salıktutluk, 2018). Sosyalleşme, çocuğun, içinde bulunduğu topluluktaki insanlar gibi davranışlar sergilemeyi öğrenmesi, çevresindeki kültür veya alt kültürün değer, alışkanlık ve görünüm, vizyon gibi unsurlarını içselleştirmesidir (Güngör Aytar, 2015; Taygur Altıntaş & Yıldız Bıçakçı, 2017).

Sosyal gelişimde önemli bir yeri bulunan prososyal gelişim, insanların kendi isteği ile başkalarının yararı için sergilediği davranışları kapsar (Eisenberg & Mussen, 1997). Bu davranışlar, olumlu sosyal davranışlar olarak da adlandırılmaktadır (Uzmen & Mağden, 2002). Bu becerilerin içeriğinde, toplumların işleyişinin uyumlu şekilde ilerleyebilmesi için gönüllülük barındıran empati, sempati, paylaşma, yardımlaşma, işbirliği ve fedakârlık davranışları gibi olumlu sosyal beceriler yer almaktadır (Yazıcı & Salıktutluk, 2018). Hem sosyobiyolojik teoriler hem de davranış genetiği araştırmaları, prososyal davranış gelişiminde sosyalleşmenin önemli yeri olduğunu onaylamaktadır (Hasting, Utandale & Sullivan, 2007).

Prososyal davranışları gerçek hayatta karşılarına çıkan problemlerin çözümünde gösteren çocukların arkadaşlık kurma ve ilişkilerini sürdürme konularında daha fazla başarı

gösterdikleri görülmektedir (Özkan, 2015, s.37; Webster-Stratton & Lindsay, 1999). Ayrıca prososyal davranışların kişisel ve sosyal olarak iyileştirici yönü bulunmaktadır. Bu sayede çocuklar sosyal ilişkilerini sağlıklı bir biçimde sürdürebilmektedir (Güngör Aytar, 2015; Taygur Altıntaş & Yıldız Bıçakçı, 2017).

Yapılan araştırmaların birçoğunda çocukların prososyal davranışları kazanımında anne-baba, kardeşler ve akranların önemi ortaya konmaktadır (Yazıcı & Salıktutluk, 2018). Çocuğun cinsiyeti, yaşı, ebeveyn tutumu, prososyal davranışlara yönelik eğitim, ebeveynlerin prososyal davranışları, çocuğun mizacı, aile ve çevresel özellikler gibi faktörler prososyal davranışların ediniminde rol almaktadır (Eisenberg & Fabes, 1998). Ayrıca çocuklar, çeşitli televizyon programlarında, tiyatrolarda, okulda oynadıkları oyunlarda ve çeşitli çocuk kitaplarındaki hikayelerde de prososyal davranış izlenimlerine sahip olmaktadır (Uzmen & Mağden, 2002).

Çocukların hayatlarını şekillendiren ilk faktör ebeveynlerinin onlara karşı sergiledikleri tutum ve davranışlardır. Bu tutum ve davranışlar, bebeğin dünyaya geldiği andan yetişkin yaşama kadar kurduğu ilişkilerinde ve yaşama bakış açısında önemli bir temel ve model meydana getirmektedir (Aktaş Özkafacı, 2012). Çocuğa ebeveynlerinin yönelttiği davranışlar çocuğun sosyal çevresinde kazanacağı davranış şeklini belirlemektedir (Dursun, 2010). Anne-baba ve çocuk ilişkisinin sosyal becerilere etkisini inceleyen araştırmalara göre ailelerin cinsiyete göre sergilediği tutumların da çocukların sosyal becerileri üzerinde bir etkisi olduğu görülmüştür (Kapıkıran, İvrendi & Adak, 2006).

Anne babaların çocuk yetiştirme tutumları; izin verici (aşırı hoşgörölü), baskıcı (otoriter), demokratik, aşırı koruyucu, reddedici ve tutarsız (dengesiz) tutum şeklinde incelenebilir. Bu tutumlara çocuk davranışları, yaşı, cinsiyeti ve mizacı, ebeveyn cinsiyeti, kültür ve sosyal statü gibi faktörler neden olmaktadır (Dursun, 2010, s.30).

Çocuk yetiştirmede ebeveynlerin ikisinin de katkısı fazladır ancak anne, çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılaması ve ilk ilişki kurduğu kişi olması gerekçesi ile önemlidir (Uyanık Balat & Yılmaz, 2014). Bu yönden annesinin gözünden yaşamı gören çocukların, başka bireyler ile sağlayacağı sosyal etkileşimler çerçevesinde “anne” etkeni oldukça önem arz etmektedir. Çocuğun etrafındaki bireyler ile sağlamış olduğu iletişimde annesinin kendi çevresi ile kurmuş olduğu iletişim şekli ve tavırları etkili olmaktadır (Aktaş Özkafacı, 2012, s.2). Bu

bakımdan annenin sosyal hayatı çocuğun sosyal hayatını şekillendirerek davranışlarının oluşumuna etki etmektedir. Bu davranışların içeriğinde prososyal beceriler de yer alıp annenin tutumuna göre çocuğun davranışlarına yön vermektedir. Bu doğrultuda bu araştırmada annenin prososyal davranışlarının ve tutumlarının çocuğun prososyal davranışlarına etkisini incelemek amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Annelerin prososyal davranışları ve tutumlarının okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranışları ile ilişkisinin incelenmesi amacı ile planlanan araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların;
 - a) Cinsiyet,
 - b) Kardeş sayısı,
 - c) Doğum sırası,
 - ç) Anne ve baba öğrenim durumu,
 - d) Anne ve baba yaşı,
 - e) Okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi,
 - f) Ailenin kendi algısına göre sosyoekonomik düzeyideğişkenlerine göre prososyal davranışlarında farklılık görülmekte midir?
2. Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların;
 - a) Cinsiyet,
 - b) Anne yaşı,
 - c) Anne öğrenim durumudeğişkenlerine göre anne tutumlarında bir farklılık görülmekte midir?
3. Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların prososyal davranışları ile annelerin prososyal davranışları arasında bir ilişki var mıdır?
4. Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların prososyal davranışları ile annelerin çocuk yetiştirme tutumları arasında bir ilişki var mıdır?

5. Anneler ile öğretmenlerin yanıtlarına göre çocuk prososyallikleri arasında ilişki var mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Çocuğun içinde bulunduğu yakın çevre, tüm gelişim alanlarına etki etmekle birlikte geleceğini de şekillendiren en büyük etkenlerden biridir. Yakın çevrenin içerisinde etkileşim kurma anlamında birincil sırada yer alan anne ve onun davranışları, çocuk için doğrudan gözlemleyebileceği bir modeldir. Bu modelin kendi çevresi ile olan etkileşimi çocuğun var olan çevresine olan tutumlarını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir.

Prososyal eylemler, kişiler ve toplumlar arasında etkili iletişimin oluşması yönünden önemlidir. Buna rağmen prososyal eylemler ile ilgili çalışmaların 1970'li yıllardan sonra başladığı ilgi çekicidir (Eisenberg, Fabes & Spinrad, 2006; Taygur Altıntaş & Yıldız Bıçakçı 2017). Anne baba davranışları ile çocuğun prososyal davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen (Bağcı, 2015; Bağcı Çetin & Öztürk Samur, 2018; Cadima vd., 2016; Çubukçu, 2019; Yazıcı & Salıktutluk 2018) sınırlı sayıda araştırma vardır.

Çocuğun bakımından sorumlu bireyin onun için ilk ve en önemli model olduğu göz önünde bulundurulduğunda çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarının önemi açıkça fark edilmektedir (Aktaş Özkafacı, 2012, s.3). Öncelikle ailelerin demografik özellikleri olmak üzere birçok faktörün etkisinde oluşan ya da farklılık gösteren anne baba tutumları, çocukların istedik özelliklere erişmeleri açısından son derece önem göstermektedir (Özyürek & Tezel Şahin, 2005).

Ülkemizde okul öncesi dönemin önemini öne çıkaran çalışmalara paralel olarak aile tutumlarının sosyal gelişim üzerindeki etkilerini ortaya koyan çalışmalara gereksinim olduğu görülmektedir (Gülay, 2011). Çocuğun gelişimi üzerinde annenin yadsınamaz bir etkiye sahip olduğu düşünüldüğünde, prososyal davranışlarının ve çocuk yetiştirmede gösterdiği tutumun önemi de artmaktadır. Bu nedenle araştırmaya annelerin dâhil edilmesi önem arz etmektedir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmada;

1. Çocuk Prososyallik Ölçeği'nin okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranış gelişimlerini tespit etmede uygun bir araç olduğu varsayılmıştır.
2. Yetişkin Prososyallik Ölçeği'nin okul öncesi dönem çocuklarının annelerinin prososyallik düzeylerini tespit etmede uygun bir araç olduğu varsayılmıştır.
3. Anne Baba Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (ABTÖ)-A Formu'nun okul öncesi dönem çocuklarının annelerinin tutumlarını tespit etmede uygun bir araç olduğu varsayılmıştır.
4. Kullanılan ölçeklerin tarafsız ve objektif cevaplandığı varsayılmıştır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırmanın çalışma grubu, normal gelişim gösteren 60-72 aylık çocuklar ile sınırlıdır.
2. Araştırmada belirlenen çocukların ve annelerinin prososyallik düzeyi, annelerin çocuk yetiştirme tutumu, "Çocuk Prososyallik Ölçeği (Anne ve Öğretmen Formları)", "Yetişkin Prososyallik Ölçeği" ve "Anne Baba Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (ABTÖ)-A Formu" ile elde edilen veriler ile sınırlıdır.
3. Araştırma sonuçları, araştırmaya alınan çocuklar ile sınırlıdır, diğer çocuklara genellenemez.

1.6. Tanımlar

Prososyal Davranış: Kişinin kendi isteği ile ve baskı altında olmadan başkalarının faydasına olabilecek davranışları (Eisenberg & Mussen, 1997).

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sosyal Gelişim

Toplumların, bireylerinden birtakım beklentileri mevcuttur. Bu beklentileri karşılayan tutum ve eylemler sosyal gelişim olarak adlandırılmaktadır. Sosyal gelişimin temeli erken çocukluk döneminde ulaşılan sosyal değerler ve sosyal yaşantılar yoluyla atılmaktadır (Yalçın, 2010).

İnsanoğlunun dünyaya geldiği an itibari ile başlayan ve yaşamın sonuna dek süren sosyal gelişim, bireyin toplumda var oluşunu tamamlamaktadır. Sosyal beceriler insanın ömrü boyunca neredeyse tüm gelişim alanlarına etki etmekle birlikte erken çocukluk çağında kazanılırsa bu etki olumlu yönde olmaktadır. Bu dönem içinde temeli sağlam ilişkiler kurulması toplumsal ve bireysel açıdan mutluluk sağlayacak ve bireyi ifade gücü yüksek, özgüvenli ve uyumlu kılacaktır. Sosyal gelişimini sağlıklı bir şekilde ilerleten kişiler toplumda kolaylıkla tutunacaklardır (Sevgen, 2016, s.25).

İnsanlar bebeklik çağından itibaren arkadaş edinme gereksinimi duyar. Bir bebek ağlarken yanına başkası geldiği zaman yatıştır. Topluluk içinde kabul gören eylemler ve grup istekleri, diğerleriyle bir aradayken öğrenilir. Çocuklar 6 yaşından sonra grup bilinci gerektiren yardımsever davranışları daha çok göstermekle beraber zamanla arkadaş seçiminde de dürüstlük, sağduyu gösterme, arkadaş canlısı olma gibi özellikleri de ön planda tutar. (Yavuzer, 2009, s. 177-179).

Çocuk, içinde bulunduğu arkadaş grupları ile birlikte oynadığı oyunlar sayesinde sosyalleşerek toplumda gerekli olan kurallara adapte olur. Paylaşmak, işbirliği yapmak, sorumluluk kazanmak, hakların bilincinde olmak, topluluğa ait olmak, dayanışma gibi eylemleri öğrenmesinde akran ilişkileri önemli yer tutar (Günindi, 2008, s.14).

2.2. Sosyal Gelişim ile İlgili Kavramlar

Sosyal gelişimi anlayabilmek ve açıklayabilmek için benlik, sosyal uyum, sosyalleşme ve sosyal olgunluk kavramlarının bilinmesi önemlidir.

2.2.1. Benlik

Benlik, insanın dünyaya gelişi ile başlayan ve yaşantı yolu ile gelişim gösteren aktif bir süreci kapsar. Doğuştan gelen özelliklerin yanı sıra çevrenin etkisi ve kişinin etrafını algılayışı ile de şekillenen benlik kişiliğin boyutlarından biridir. Bebekler doğduğu anda çevre ve beden farkını anlamaz. Bebeğin bedeni hakkında olan ihtiyaçlarına yönelik güduları ve bunların karşılanmasına dair deneyimleri, bedeni ve çevresi ile ilgili ben ve ben olmayı ayırt etmesini sağlar (Toy, 2006, s.32).

Benlik insanın kendini belleğinde nasıl algıladığı ile ilgilidir. Bu kavram bireyin yaşamışlıklarının, bireysel atıflarının, hedeflerinin, toplumda edindiği rollerinin zihninde oluşturduğu özümlemeleri ile meydana gelen kavramsal benliği ifade eder (Bıçkur, 2015, s.21). Bireyin yaşantıları onun benliğini sunma biçimine de etki eder. Kendini başarılı ve iyi geçimli biri şeklinde algılayan kişinin eylemleri de bu yönde olur ve başarılı, iyi geçimli özellikler sergiler (Toy, 2006, s.32).

Çocukların merak güduları üç-altı yaş civarı artış gösterir ve bu dönemde girişimci, atılgan davranışları öne çıkar. Bu durum benlik gelişimini iyi yönde etkiler. Korkutulan, cezalandırılan, değersiz hissettirilen çocuk ise güvensiz bir benlik yapısı oluşturur (Günindi, 2008, s.4). Benliğin meydana gelmesinde doğuştan gelen özellikler ve çevrenin etkisi dışında bireyin diğer insanlarla kurduğu iletişim de önemli yer tutar. Kişinin psiko-sosyal gelişiminde sosyal ortamların önemi büyüktür. Çoğu okul çağı çocuğu benlik gelişimi sürecinde farklı

rollerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu farklılık ve karmaşıklıkları anlamlandırarak kendi benliğine yön verir. Başarılı olduğu roller ve akranları içerisinde bulunduğu konum benliğinde yer alır. Ayrıca kendi düşüncelerinden ve yargılarından uzak görüşlere sahip insanlarla da aynı ortamda bulunur. Bu yaşantılar sayesinde de kendi benliğinin güçlü veya zayıf taraflarını anlamlandırır (Toy, 2006, s.33).

2.2.2. Sosyal uyum

Sosyal uyum, kişinin yer aldığı topluluk içinde, kendini özüne mahsus bir biçimde ifade edebilmesi ve diğer bireyler ile ahenk içinde olabilmesi durumudur (Yavuzer, 2011, s.105). Çocuğun diğerleri ile kurmuş olduğu iletişimin pozitif yönde olması, sosyal çevre ile ilişkisinin uzun vadede sürdürülebilir olmasını sağlamaktadır. Çevre ile kurulan olumlu ilişkiler, çocuğa güç katarak zor durumlar ile baş edebilmesine olanak tanımaktadır (Tezcan, 2012, s.67).

2.2.3. Sosyalleşme

Sosyalleşme, bireyin, çocukluk itibarıyla toplumun bir ferdi olması, yani ailesinin, akraba ve komşularının, şehrinin, ülkesinin bir parçası olduğunu anlamasıdır (Kağıtçıbaşı, 2012, s. 359). Bu süreç, insanların içinde bulundukları topluluklarda var olan değer yargılarını anlamlandırıp buna uygun eylemler sergilemesi, bunları geliştirerek hareket etmesi şeklinde temellenir. İlk olarak ailenin sosyal değerlerini fark etme ile başlayan sosyalleşme sürecinde birey bunları kendine göre eleştirir ve özgün eylemlere çevirir (Yalçın, 2010, s.213).

Sosyal ortamlarda insanların bir arada yaptığı etkinlikler ile sosyalleşme gerçekleşmektedir. Çocukların diğer insanlarla bir arada yaşama şuurunu elde etmesinde okulda bulunduğu ortamın önemi büyüktür. Böylece çocukların arkadaşları aracılığı ve öğretmenlerin rehberliği ile sosyalleşmelerine olanak sağlanır (Ağır, 2017; Johnson, 1981). Sosyalleşme sürecinde anne baba, öğretmen, akraba ve akranlar önemli rol oynar. Çocuk, bu çevreden öğrendiklerini özdeşleşme ve taklit-gözlem yolları ile sergileyerek sosyal davranış edinimini sağlar (Orçan, 2004, s.26).

2.2.4. Sosyal olgunluk

Sosyal olgunluk, kişinin yaşına uygun sergilediği eylemlerin toplumdaki var olan düzen ile uyumlu olmasıdır. Bir çocuğun anne ve babası ile olumlu düzeyde bir ilişki kurması ve toplumsal normlara adapte olması sosyal olgunluk düzeyine ulaşmasını kolaylaştırmaktadır (Oktay, 2004). Çocuğun etrafındaki insanlar ile iletişim düzeyinin artış göstermesi ve kültürünü anlaması için birçok gelişim alanında da gelişip olgunlaşması gerekir. Bu gelişmeleri sağlayan çocukların sosyal yönden olgunlaşması kolay hale gelir (Günindi, 2008, s.6).

2.3.Okul Öncesi Dönem ve Sosyal Gelişim

Çocukların, okul öncesi eğitim kurumlarında oyun oynarken bir başkasının onları yönlendirmesinden uzak, hür biçimde oynamaları, birlik beraberlik değerinin kazanımı, karar verme becerisinin gelişimi, öz değerlendirme yapabilme ve grup ile işbirliği içerisinde sağlıklı biçimde ilişki kurma gibi davranışların kazandırılmasını sağlar. Çocukların, akranları ile bir arada olduğu zaman sosyal becerileri gelişim gösterir. İlk senelerde kazanılan bu beceriler daha sonraki yıllarda da gösterdikleri sosyal eylemlerine etki eder. Bu sebeple sosyal gelişim, kişinin eğitim dünyasında da önemli bir yere sahiptir. Ailede başlayan sosyal gelişim süreci eğitim ile desteklenerek çocukların kendilerini algılayış ve yansıtma biçimlerini meydana getirir. Kurduğu arkadaşlıklar ile birçok sosyal davranışı öğrenip geliştiren çocukların kendilerini ve diğerlerini anlamaları kolaylaşır (Senemoğlu, 1994; Sevgen, 2016, s.25). Çocuğun okul ve çevresinde akranları ile olan ortak yaşantıları ve paylaştıkları, kişilik özelliklerine de olumlu etki eder (Ağır, 2017).

Curtis (1991), çocukların okul öncesi eğitim kurumlarında geliştirilmeleri lüzumlu olan sosyal becerileri üç başlık altında ele almıştır. Dostluk kurma, işbirliği kurma ve grup içinde oluşan çatışmalara çözüm üretme, empatik becerileri kazanma bu becerilerin altboyutlarını oluşturmaktadır (Senemoğlu, 1994; Sevgen, 2016, s.28).

2.4. Prososyal Davranış

Prososyal davranış, bireyin, başka bireylerin baskısından uzak biçimde, kendi arzusu ile diğerleri için yararlı olabilecek davranışlarını ifade eder (Eisenberg & Mussen, 1997). Prososyal davranışların sergilenmesinde bireyde ödüle dair bir beklenti bulunmaz, diğer insanların refahı gözetilir ve iyilik durumunun önemli görülmesi söz konusudur (Çelik Kahraman, 2019, s.10). Bu anlamda, prososyal davranışlar, empati, paylaşma, işbirliği, başkaları için yararlı ve olumlu düşünme, hissedilenlerin ve eylemlerin dışı vurumu şeklinde değerlendirilebilir (Ağır, 2017; Karadağ & Mutağçılar, 2009). Prososyal davranışların temelinde yatan beceriler ise yardımlaşma, işbirliği, paylaşma eylemleridir.

Prososyal davranışlar, özgeci, itaatkâr, duygusal ve kamusal olmak üzere dört boyutta ele alınarak açıklanmaktadır (Ağır, 2017; Bayraktar, Kındap, Kumru ve Sayıl, 2010; Carlo & Randall, 2002; Karadağ & Mutağçılar, 2009; Taygur Altıntaş & Yıldız Bıçakçı, 2017). Bu boyutlara ek olarak Carlo ve Randall (2002) çalışmalarında acil (acil müdahale ihtiyacının olduğu durumlarda yardımda bulunma) ve gizli (diğerlerinin bilgisi dışında yardım etme davranışı sergileme) olmak üzere iki boyuttan daha söz etmiştir (Türkmen, 2018, s.44).

Özgeci prososyal davranışlar, başkaları tarafından gelebilecek herhangi bir ödülün beklentisine girmeden veya karşılıksız şekilde yapılan yardım davranışlarını kapsamaktadır. Bu eylemi gerçekleştiren kişi hiçbir şey almayacağını bilse de daima yardım davranışını sürdürür (Taygur Altıntaş & Yıldız Bıçakçı, 2017).

İtaatkâr prososyal davranışlar, başkalarına yardımcı olma davranışının bireyin kendinden istendiğinde yerine getirilmesidir. Örneğin, "Benden yardım isteyen birileri olduğunda bunu yapmak için hiç çekinmem." cümlesi bu davranış türüne açık bir cümledir (Carlo, Hausmann, Christiansen & Randall, 2003; Çekin, 2013). İtaatkâr prososyal davranış boyutunda kişiler kendilerine yönelik sözlü ya da sözsüz ricaları karşılıksız bırakmayıp istekte bulunan kişilere yardımda bulunurlar (Bayraktar vd., 2010; Carlo & Randall, 2002). Okul öncesi dönem çocukları genellikle yardım ricasında bulunan akranlarına ya da diğer kişilere olumlu dönüt sağlayarak itaatkar prososyal davranışları sergilemektedirler. Empati ve sempati duygularının da gelişimi ile başka bireylerin yardıma ihtiyacı olduğunu bilmek bu dönemde harekete geçmek için yeterli bir gerekçedir.

Kamusal prososyal davranışlar, başkaları için yararlı olabilecek yardım davranışlarının diğer insanların önünde gönüllü bir şekilde gerçekleştirilmesini ifade eder. Bu davranışların sergilenmesinde diğerlerinin karşısında saygınlığa erişme, onaylanma ve değerli hissetme gibi arzular esastır. Kişinin yardımlarını herkesin gördüğü anda yapması, en iyi yardımını bu şekilde sergilemesi buna bir örnektir (Bayraktar vd., 2010; Carlo vd., 2003; Çekin, 2013; Taygur Altıntaş & Yıldız Bıçakçı, 2017).

Duygusal prososyal davranışlar, duygusal sebeplere bağlı nedenler yolu ile yardımda bulunmayı ifade eder Bir ortamda duygusal uyarıcılar varken bu davranışın sergilenmesi sürecini kapsar (Carlo & Randall, 2002). Diğer bir tanımla duygusallığı hatırlatan durumlara yönelik diğer insanlara yarar sağlamak amacıyla gerçekleştirilen eylemlerdir. Bu eylemler bireyin karşısında yer alan kişinin düşünce tarzına yönelik fayda gösterir. Kişinin herhangi bir olay ya da durum karşısında duygusal hisler içerisinde ise başkalarına en iyi yardımı sağlamanın düşüncesini benimsemesi bu davranış türüne örnek olabilir (Taygur Altıntaş & Yıldız Bıçakçı, 2017).

Prososyal davranışlar, bebeklik döneminden itibaren meydana gelmektedir. Örneğin, bir bebeğin yanına ağlayan bir bebek getirildiğinde ağlama davranışı gözlemlenir. Bu davranış empati prososyal davranışının bir göstergesidir (Çelik Kahraman, 2019, s.23). Bir iki yaşlarında ise bu davranışlar çocukta açıkça görülmektedir. İlk başlarda minik gülümseme ve mimiklerle başlayan tepkiler sonrasında kendilerinde olan nesneleri paylaşma isteği şeklinde ilerler. Çocuk, dil gelişiminin ilerlemesi ile duygularını anlatma eğilimine girer. Bilişsel ve sosyal gelişimin ilerlemesi ile de kendisine ve diğerlerine ait duyguları tartışabilirken, paylaşma, yardımda bulunma, empati kurma şeklinde iletişim biçimlerine yönelir (Eisenberg vd., 2006).

Biyolojik gelişim ve sosyal gelişim alanları birbirleri ile paralel şekilde ilerler. Çocuklar, büyürken bir parçası olduğu toplumda diğer insanlar ile etkileşim halindedir. Kişilik ve karakterin gelişiminde toplumun ahlak ve görgü kuralları da etkili olur. Etrafındakilere yarar sağlama, diğer bireyler ile işbirliği kurma, herhangi bir çıkar gözetmeksizin diğerlerine yardım etme davranışını gösterme gibi davranışların sergilenmesi, prososyal davranışların

uygulandığını gösterir. Tam tersi olumsuz bir çevrede bulunma ve bu çevrenin davranış biçimini öğrenme, olumsuz sosyal davranışları getirir (Serttaş, 2019, s.8).

Çocuğun çevresindeki yetişkinler, genelde ebeveyn ya da eğitimci olabilir, ona karşı ne şekilde davranırlarsa karşılığı da çocuğun eylemlerinde aynı şekilde görülür. Aile bireylerinin tercihleri de çocukların sosyal gelişiminde önemli görülmektedir. Duyarlı, korumacı, sıcak davranışlarda bulunulan, gereksinimleri uygun biçimde karşılanan çocuklarda prososyal davranışların daha sık görülme durumu söz konusudur. Çocuklar, hissettikleri olumsuz duygularını nasıl yönlendirecekleri konusunda desteğe ihtiyaç duyabilir. Yetişkinler bu konuda onların yanında olursa hatta kendi duyguları ile ilgili onları dinleyip onlarla konuşurlarsa, kendini ifade etme becerileri ve prososyal davranışları gösterme düzeyleri olumlu yönde etkilenir. Dolayısıyla ebeveynleri prososyal davranışlar açısından donanımlı olan çocukların bu davranış yetilerini anlamlandırıp devam ettirmesi kolaylaşır. Çocukların olumlu davranışlarına güzel dönütler verilmesi, olumsuz davranışlarına ise onay bildirmeyen dönütlerin verilmesi de davranışları kazanmaları için gereklidir (Serttaş, 2019, s.10; Taygur Altıntaş & Yıldız Bıçakçı, 2017; Uzmen & Mağden, 2002).

Çocukların sosyal anlamda yeterlilik düzeylerinin temelini olumlu sosyal davranışlar oluşturmaktadır. Özgeci davranışların özümseyerek benimsenmesi çocukların bu davranışları sergileme sıklığını artırır (Şahin, Işıtan & Ünal, 2012). Prososyal davranışların sergilenme sıklığı ve sergilenen davranışların çeşitliliği kültürle göre değişkenlik gösterir. Fedakarlık ve empati eylemlerinin uygulanma sıklığının kültürel gruplarda farklılaştığı bilinmektedir (Trawick Smith, 2017, s.313). Olumlu sosyal davranışların bireylerde genetik olarak belirlendiğini öne süren görüşler de mevcuttur. Bu görüşe göre davranışlar insan doğasına aittir, hayatın ilerlemesinde önemi büyüktür ve öğrenilmesi gerekmemektedir (Çekin, 2013; Wilson, 1975, s. 21).

Prososyal davranışlarda benmerkezci prososyal davranışlar ile başkaları odaklı prososyal davranışlar şeklinde olmak üzere iki başlık görülmektedir. Ben merkezli prososyal davranışlar, diğerlerinin eleştirilerinden uzak kalmak, kişinin kendi üzüntülü halinden uzaklaşması ya da yarar gösterme durumudur. Başkaları odaklı prososyal davranışlar, kişiyle ilgili değildir. Diğerleri için olumlu hislere, değer ve eylemlere yöneliktir. Bu iki prososyal davranış biçimi

yardım etmek için motive ve niyetli olma hususunda birbirinden ayrılır (Çalık, Özbay, Özer, Kurt & Kandemir, 2009).

2.4.1. Yardımlaşma

Geçmişten günümüze kadar sosyal gelişime dair yapılan araştırmalarda işbirliği veya paylaşma prososyal davranışlarına nazaran yardım etme davranışı daha çok araştırma konusu olmuştur. Yardım etme, diğer insanlara iyilik olsun diye bireyin kendi olanaklarını ortaya dökmesi veya başkasının devam edemediği, bitiremediği bir iş için o kişinin işini kolaylaştıracak, yararına olan davranışları kapsamaktadır (Aydın, 2015, s.19).

Yardımlaşma eylemi ile ilgili çalışmalarda, çocuklardan acil olarak müdahale gerektiren ve acil olmayan durumsal örnekler bulunmaktadır. Acil olarak müdahale gerektiren yardımlara acı çeken birinin kurtarılması örnek verilebilir. Acil olmayan yardım davranışlarına ise yere düşen nesnelerin toplanması örnek gösterilebilir (Çelik Kahraman, 2019, s.21).

Yardım etme davranışının kendi içinde farklı alt türleri bulunmaktadır. Araçsal yardım etme davranışı, hedefine erişemeyen bir kişi için buna yönelik ihtiyacının nasıl karşılanacağını düşünülüp uygulamaya geçilmesi ile sergilenen davranışları kapsar (Aydın, 2015, s.19). Örneğin, kucağında çocuk olan birey için arabanın arka kapısını açma, kişiye mutfak dolabında uzanamadığı tabağı verme gibi davranışlar araçsal yardım etme davranışlarıdır. Empatik yardım etme, bir diğer adı ile rahatlatma davranışı ise stresli ve acı çeken kişi için gösterilen teselli etme, ilgilenme ve kişinin rahatlamasına yardımcı olma davranışlarını kapsar (Aydın, 2015, s.21). Özgeci yardım etme davranışı, bireyin içtenlikle veya samimiyetle olmasa da karşısındaki kişinin iyiliği için yaptığı davranışlardır. Örneğin, küçük bir çocuğun annesi ona kızmasın diye bir bardak su getirmesi, bir yetişkinin üzgün birine stresini azaltmak için samimi olmasa da sarılması örnek gösterilebilir (Aydın, 2015, s.22).

2.4.2. Paylaşma

Paylaşma, kişinin başkalarına yararlı olmak amacı ile kendine ait olan kaynaklardan feragat etmesi, kendilerinde var olan bir eşya ya da bilgiyi diğerlerine vermesi veya ortak

kullanmasıdır (Eisenberg vd., 2006). Prososyal davranışlar arasında en erken öğrenilen ve en çok sergilenen beceri paylaşma davranışdır. Etrafında yaşanan olay ve olgular çocuğun bu davranışı öğrenmesine imkân tanırken bilişsel olgunluğu da bu davranışı uygulamasını sağlar (Beaty'den aktaran Şahin Işıtan & Ünal, 2012).

Küçük çocuklar, sıkça diğer bireylere nesne verme yöneliminde bulunur. Anne babalarına, diğer yetişkin bireylere, kardeş ve akranlarına, onlar sözlü biçimde istediklerini ifade ederlerse ya da ellerini çocuğa doğru uzatırlarsa ellerindeki nesneleri verirler (Çelik Kahraman, 2019, s.17; Hay & Cook, 2007, s.105).

Yapılan araştırmalar sonucunda on iki ay itibari ile paylaşma eyleminin farklı çeşitlerinin oluştuğu gözlemlenmektedir. Paylaşma eylemi, çocukların, elinde bulunan nesnelerin diğer bireyler ile arasında eşit dağıtılmadığını anlayıp bunu düzeltmeye yönelmelerini gerektirmektedir. Bu davranış, sadece yemeğin ya da oyuncağın paylaşılması biçiminde değil bilgi ve duyguların da paylaşılması şeklinde gözlemlenebilir. Ahlaki muhakemede ilerleme, ilerleyen sosyal etkileşimler, ailelerin paylaşmaya özendiren sözleri ve karşılık ummaları bu çeşitliliğin nedenleri olarak sayılabilir (Aydın, 2015, s.24; Çelik Kahraman, 2019, s.17; Hay & Cook, 2007, s.103).

2.4.3. İşbirliği

İşbirliği ve ortak çalışma, birden fazla bireyin bir hedef doğrultusunda beraber hareket ederek birbirlerine destek vererek ilişki kurmaları sürecini ifade eder (Ağır, 2017). Çocuklarda uyum ve işbirliği 2-6 yaş aralığında gelişim göstermekle birlikte bu süreçte çocuk, sosyal ilişkilerin meydana nasıl geldiği, yakın çevresi dışındaki bireylerle ve akranları ile nasıl birlikte vakit geçirileceğini anlar (Yavuzer, 2011, s.105). Hay (1979), 18-24 aylık çocuklar ile yaptığı çalışmasında, işbirliğinin yaş ile pozitif yönde ilişkisi olduğunu belirtse de davranıştaki artışın yaş ile beraber doğrusal yönde sürmediğini ifade etmektedir (Çelik Kahraman, 2019, s.15).

2.5. Prososyal Davranışın Öğeleri

Özgecılık, empati, sempati, rol üstlenme, kendine değer verme ve perspektif alma davranışları prososyal davranışların öğelerini oluşturmaktadır (Ağır, 2017; Karadağ & Mutağçılar, 2009; Taygür Altıntaş & Yıldız Bıçakçı, 2017).

2.5.1. Özgecılık

Özgecılık kavramını ilk kez kullanan Fransız sosyolog Auguste Comte olmuştur. Kavramın ortaya çıkışı 19. yüzyılda gerçekleşmiştir (Tekin, 2019, s.17). Bu kavramla ilgili birçok tanım yapılmış olup temel olarak insanların karşılık beklemeden diğerleri için yaptığı davranışları ifade ettiği ortak sonucuna ulaşılmıştır.

Comte'a göre özgecılık "başkaları için yaşama eğilimi" şeklinde tanımlanmaktadır. Sosyal bilimlerde yapılan araştırmalar, Kant'ın kişisel çıkar nosyonuna tamamen karşı çıkmazken, yardım davranışı için faydası bulunabilecek diğer etkenlere yoğunlaşmaktadır (Karadağ & Mutağçılar, 2009; Yavuzer, 2017). Karl Marx'a göre özgecılık, bireyin kendine ait yeteneklerden kendi ihtiyaçlarına yönelik uzanan bir süreci kapsamaktadır (Karadağ & Mutağçılar, 2009).

Leeds (1963)'e göre ise özgecılık; bir birey için bile olsa yararı bulunan, bireyin isteyerek gönülden yaptığı, ödül beklentisi olmaksızın yapılan eylemleri ifade eder (Karadağ & Mutağçılar, 2009). Diğer bireylerin çektiği zorlukları azaltmak ya da bitmesini sağlamak için yapılan eylemler özgecılık anlayışı ve sempati duygusu ile meydana gelir (Kumru, Carlo ve Edwards, 2004; Serttaş, 2019, s.19). Hobbes (1662) ise bu görüşün aksine özgeci davranışların doğrudan ödül, çıkar, bencillik güdöleri ile ilişkili olduğunu savunmaktadır (Aktaran: Karadağ & Mutağçılar, 2009).

Özgeci eylemlerde kişisel bir çıkar durumunun bulunmaması, sonucunda herhangi bir ödül beklentisine girilmemesi yardımsever davranışın tabanını oluşturur. Bu davranış biçiminde kişiler birbirleri için değerlidir ve yardım eylemini gerçekleştiren birey için kişinin içsel motivasyonu esastır (Ağır, 2017; Karadağ & Mutağçılar, 2009). Duyarlı ve sosyal sorumluluğu ileri düzeyde olan insanların özgeci davranış sergileme oranları da bu düzeyde artmaktadır.

Özgecılık özelliği gösteren insanların da kendini gerçekleştirme seviyelerinin daha yüksek olduğu söylenbilir (Ersanlı & Doğru abuker, 2015).

2.5.2. Empati

Bireyler arasında duygu alışverişi sağlanarak empatik davranışlar gerçekleşir. Bu davranışlar insanların başkalarının duygu durumlarına ve hissettiklerine karşı duyarlılık göstererek, onların duygularını doğru bir şekilde anladıklarına dair tepki vermesi sürecini kapsar. Yani empati, bireyin başkalarının duygu, düşünce, bakış açısı ve niyetlerine yönelik meydana getirdiği bilişsel farkındalığa ek olarak onlar için duyarlı tepkilerde bulunmasıdır (elik, 2008, s. 53; elik Kahraman, 2019, s.12; Hoffman, 2000, s.29). Prososyal değerlerin, motivasyonların ve eylemlerin gelişmesinde duygular aktif rol alır ve empati kurulmasında önemli yer tutar (Eisenberg vd., 2006, s.647).

Bazı araştırmacılara göre empati prososyal davranış türlerindendir. Bu davranışların tabanında yer alan bir beceri (Gönen & zer, 2016) olarak kabul eden çalışmalar vardır ancak empatiyi, prososyal tepki için harekete geçirici gören araştırmacılar da mevcuttur. Buna göre sosyal onay ve ödül gibi etkenler de empati kurmayı sağlayabilir. Empati davranışı görülmesine rağmen prososyal davranışın görülmeyeceği durumlar da olabilir (Yüksel, 2015).

Empatiye dair ilk davranışlar bebeklik çağından itibaren gözlemlenmektedir (Gönen & zer, 2016). İlerleyen zamanda okul öncesi dönem çocuklarında ağlayan arkadaşı ile ilgilenme, yardım için teklifte bulunma, teselli etme gibi davranışlar görülmektedir (Trawick Smith, 2017, s.314). Hoffman'a göre, empatinin gelişimi dört evrede gerçekleşmektedir. “Evrensel empati” olarak isimlendirilen birinci evre 0-2 yaş arasında erken bebeklik dönemini kapsar. Bebekler dünyaya geldikleri ilk zamanlarda kendileri ve diğerleri ayırdına varamazlar. Ağlayan bir bebeğin yanındaki bebek de ağlamaya başlar. Bu durum bebeğin empatik sıkıntı yaşadığının ve ağlayana karşı benzer şekilde huzursuzluk oluşturduklarının göstergesi yani davranışa dönük geri bildirim olarak kabul edilebilir. Bu geri bildirim empatinin erken ve ilkel bir başlangıcı sayılabilir. Birinci yaşın sonunda görülen ikinci evre “egosantrik (benmerkezci) empatik sıkıntı” evresi olarak adlandırılmaktadır. Bebeklerin diğerlerinden ayrı olduklarını fark ettikleri ve onların da ihtiyaçlarının olabileceğini göz ardı ettiği dönemdir. Bebekler bu

dönemde Başkalarının üzgün olduklarını ya da sıkıntılarının olabileceğini fark etseler bile gerekli tepkiyi gösteremeyebilirler. Ayrıca kendi yaşadıkları sıkıntıları ile gördükleri emparik sıkıntılara aynı tepkileri de verebilirler. Üçüncü evre ikinci yaşın başında başlar ve bebekler diğerlerine karşı tamamen benmerkezci değillerdir. Bu dönem “yarı egosantrik empatik sıkıntı” olarak adlandırılmaktadır. Bu evrede çocuklar diğerleri ve kendi ayırdına varan çocuk tam anlamıyla başkalarının içsel vaziyetlerini algılayamaz. Problemi olan insanlara kucaklama, öpme, dokunma gibi fiziksel temasla yardımcı olurlar. Çocukların yalnız kendileri için değil başkaları için de rahatlatma davranışı sergilemesi ve empatik olarak odaklanması ikinci ve üçüncü evreyi birbirinden ayırmaktadır. Son evre olan dördüncü evre belirtileri de iki yaştan sonra görülmektedir. “Gerçeğe uygun empatik sıkıntı” ismini alan bu evrede çocuk, herkesin hissettiklerinin ve düşündüklerinin birbirininkiyle benzer olmayabileceğini anlar. Bu sayede empati kurularak ve başkalarının gereksinimleri konusunda daha duyarlı davranarak benmerkezci olmayan prososyal davranışları gösterme konusunda başarı sağlarlar. Ancak Hoffman’a göre sergilenen bu empatik davranışlar bazı durumlardaki anlık problemlere yöneliktir (Hoffman, 2000, s.63).

Çocuklar, prososyal davranışları sergilerken birçok durum, olay veya olgudan etkilenir. Çocuğun empati kurabilmesi de bu davranışlara etki eden en önemli faktörlerden biridir. Prososyal davranışlar için empati temel teşkil eder. Başka çocukların üzüldüğü, sevindiği, kaygı duyduğu şeyleri anlayarak kendini onun yerine koymak, empati becerisini ifade eder. Diğerlerinin hissettiklerini anlamak ve onların bakış açılarına yönelik düşünebilmek çocuk için değerlidir (Acar, 2013; Serttaş, 2019, s.21). İnsan, anlaşıldığını düşündüğü ortamda rahat eder. Birilerinin onu değerli hissettirmesi ve anlayıp onun yaşadıkları ile empati kurması yakın ilişkiler kurmasında yarar sağlar. Bu sayede empati kurulan kişi de bilerek ya da farkına varmadan diğer bireylerin hissettiklerine, düşündüklerine karşı empatik tavırlar sergileyebilir (Günindi, 2008).

2.5.3. Sempati

Bireyin başkasına sempati duyması, o kişinin duygu ve düşüncelerinin aynısının onda da var olması anlamına gelir. Sempati, sıkıntıları olan bireyin bu durumunun sezinlenmesini anlatır. Bu tanıma göre iki farklı görüş mevcuttur. İlk görüşe göre; başka bireyin hissettiklerine

yönelik çoğalan duyarlılık, kaynaktır. Bu durumda bireyin, iyi olmayan haline yönelik iç tepki ve tasvirini barındırır. İkinci görüşe göre; birey bir diğerine yardımda bulunamayacaksa bile acıma duygusunun olması ve yardım amacıyla erişebilmeyi içerir. Bu durumda bireylerin sıkıntılarının yumuşatıcı davranışlar ile giderilmesi söz konusudur (Günindi, 2008).

Bireyin karşısındaki kişinin yaşadığı duyguları birebir yaşaması sempatiyi açıklayan bir durumdur. Birisine sempati duyan kişinin de, o bireyin yaşadığı acıyı yaşamak ya da onun mutluluğunu hissetmek gibi eylemleri beraber yaşadığı görülür. Sempati davranışı sergilenirken diğerlerinin yararına olacak amaçlar gözetilir. Sempati, çocuklarda prososyal davranışların görülmesini kolay hale getirir ve görülme sıklığını artırır (Bağcı, 2015; Taygur Altıntaş & Yıldız Bıçakçı, 2017).

Prososyal davranışlarda olduğu gibi sempatinin meydana gelişinde de ailenin etkisi vardır. (Serttaş, 2019, s.22). İletişimin sağlıklı olabilmesi için çocukların diğerlerinin duygusal tutumlarını algılayabilmesi gerekmektedir. Çocukların yardım etme eylemini deneyimlemesi, akran grubu ile iletişim halinde bulunması bu becerilerin kazanımında önemli yer tutmaktadır (Masalova, 2019).

2.5.4. Rol Üstlenme

Çocuğun, gereksinimlerinin, karşısındaki diğer çocuk tarafından anlaşılmasına müsaade ederek, karşılık olarak yardımsever eylemleri güdüleyebilmeyi ifade eder. Bu durumda önemli olan noktalardan birisi, diğerlerinin gereksinimlerini algılamak ve değerlendirmede bulunmaktır (Karadağ & Mutağçılar, 2009; Bağcı, 2015).

2.5.5. Kendine Değer Verme

Kendine değer verme, çocukların yardımsever eylemlerini denetler. Çocukların kendileri ile diğerleri arasındaki etkileşimi, anlayış biçimleri, yalnızca diğer bireylere yönelik tutumları ile sınırlı kalmayıp, kendilerine yönelik tutumlarına göre de farklılaşır (Karadağ & Mutağçılar, 2009).

2.5.6. Perspektif alma

Perspektif alma diğ er bireylerin gereksinimlerini hissetmek ve duygusal anlamda yardım davranışını sergilemek durumlarını kapsar. Bu durumlarda prososyal eylemlerin kalitesi artarak empati ve sempati becerileri de gelişim gösterir (Acar, 2013; Taygur Altıntaş & Yıldız Bıçakçı, 2017). Perspektif alabilme yetisi ile prososyal davranışların gelişim seyri aynı yönde ilerleme kaydetmektedir (Bağcı, 2015; Serttaş, 2019, s.25). Erken çocukluk döneminde perspektif alma becerisinin gelişimi ve olumlu sosyal davranışların gelişimi yakından bağlantılıdır.

2.6. Prosoşyal Davranış Gelişimine Etki Eden Etmenler

2.6.1. Biyolojik Etmenler

Mizaç, yaş ve cinsiyet faktörleri prososyal davranışları biyolojik açıdan etkilemektedir.

2.6.1.1. Mizaç

Mizaç, bireydeki duygusal tepkisellik ve bunun düzenlemesinde var olan bireysel farklılıklar olarak tanımlanabilir. Genel şekliyle kişiliğin duygusal uyarılma, ifade ve düzenleme faktörlerinin fiziksel anlamda temeli şeklinde ifade edilebilir (Goldsmith vd., 1987). Mizaç, kişide doğuştan var olan duygu ve davranışların değişimi olarak vasıflandırılabilir. Mizaç, daimi şekilde ifade edilmeyen fakat uygun şartların meydana çıkarılmasını gerektiren yönelimleri tanımlar. Örneğin, korkan çocuklar daima sıkıntılı ve çekingen değildir ancak hayatında yeni şeyler ile karşılaştığında, uyarılmadaki farklılık veya cezaya maruz kalma sinyalleri altında özellikle korkulu bir eyleme yönelebilmektedirler (Rothbart, Ahadi & Evans, 2000; Rothbart & Bates, 2007)

Prior, Sanson, Smart ve Oberklaid (2000), mizaç ile ilgili 3-8 yaş çocuklarına yönelik çalışmalarında sabit dört mizaç türünden (tepkisellik, sebatkarlık, sıcakkanlılık, ritmiklik) söz etmişlerdir. Mizaç ile prososyal davranışlar bağdaştırılırsa tanıdık olmayan birine yakın ilişkiler sağlayabilen, yeni bir çevreye uyum gösterebilen ve odaklanabilen çocukların (yani

sıcakkanlı ve sebatkar çocukların) çekingen ve tepkisel davranışları sergileyenlere nazaran daha sık yardımcı olma, paylaşımda bulunma ya da başka birinin bir problemi ile ilgili olma gibi eylemleri sergilemeleri daha çok beklenir (Çelik Kahraman, 2019, s.36).

2.6.1.2. Yaş

Çocuk yaş aldıkça prososyal davranışları sergileme sıklığında da artış yaşanır. Çocuğun akranlarına davranışı, sosyal ilişkileri, işbirliği davranışları, insanlarla kurduğu etkileşimin yönü gibi değişimler gözle görülür şekilde değişir ve artar. Zamanla meydana gelen olgunluğun getirdiği sosyal beceriler sonucu prososyal davranışlar da farklı biçimde şekil alır (Carlo, Fabes, Laible & Kupanoff, 1999; Öztürker, 2014; Serttaş, 2019). Kùltürler arası yapılan araştırmalar, prososyal davranışlardaki cinsiyet değişkenliklerinin yalnızca kùltür ile sınırlı olmadığını ve yaş ile beraber gelişim gösterebileceğini göstermiştir (Eisenberg vd., 2006, s. 697).

Prososyal davranışlar kimi çocukta daha küçük yaşlarda görülürken kimisinde daha geç gözlemlenir. Bu durumun çocuğun karakterinin etkisi, onu yetiştiren bireyin ilgi ve tutumu ya da ev yaşantılarından mı kaynaklandığı pek çok kez araştırma konusu olmuştur (Uzmen & Mağden, 2002).

2.6.1.3. Cinsiyet

Sosyal gelişim açısından, altı yedi yaşlarına kadar, kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha aktif olduğu görülebilir (Çakmaklı, 2007, s.305). Eisenberg & Mussen (1997)'a göre de kızlar, prososyal eylemleri erkeklere göre daha fazla sergilemektedir. Kızlar çoğu kùltürde yardım etme davranışı sergileme konusunda pekiştirilerek isteklendirilir. Erkekler ise risk gerektiren konularda yardım konusunda kızlardan daha öne çıkabilir (Özdemir, 2010, s.13).

Çocuklar, toplumsal rolleri edinirken, anne babaları onlar ile kurdukları etkileşimlerde cinsiyete göre değişen davranış ve tutumlar gösterebilir (Biçkur, 2015, s.47). Sosyal gelişimde değerli bir yeri olan cinsiyet, sosyal becerilerin gelişim yönünü de etkilemektedir. Çocuklar, yetiştirildikleri kişiler tarafından cinsiyetlerine göre farklı muamele görebilir. Genellikle anne ve babalar tarafından, kız çocukların yardım davranışları göstermeleri, öğretici yaklaşımda

bulunmaları gibi davranışları sergilemeleri istenirken erkeklerden başkalarına bağımlı olmaları beklenir (Bağcı, 2015; Serttaş, 2019).

Kadınlar ve erkekler, yaşam şekilleri itibarı ile birbirlerinden ayrılır. Bu farklılık onların sosyal çevreleri ile olan etkileşimlerini ve eylemlerini de etkiler. Dolayısı ile sosyal davranışlar açısından da cinsiyetin etkisi olduğu görülebilmektedir (Aktaş & Güvenç, 2006; Aydın, 2015, s.27; Bağcı, 2015; Türkmen, 2018, s.47).

2.6.2. Çevresel Etmenler

Aile, akran ilişkileri, eğitim ortamı, kültür gibi unsurlar bireyin prososyal gelişimini etkileyen çevresel etmenler arasında yer almaktadır.

2.6.2.1. Aile

Çocukların prososyal davranışları ediniminde ve gelişme sağlamasında aileler rehber konumundadır. Çocukların bu davranışlarını farklı biçimlerde şekillendirirler. Bu biçimlendirme, beklenen davranışları doğrudan açıklamak, prososyal eylemlerin sergilenmesi hususunda doğrudan model olmak, doğru olmayan davranışlara ceza vermek, doğru eyleme yönleltmek ve doğru eylem için özendirmek, empatik davranmayı sağlamak gayesi taşıyan çevreyi ve şartları sunmak şeklindedir (Carlo vd., 1999; Serttaş, 2019). Ailede bulunan kardeşler, işbirliği, paylaşım, yardım etme davranışı gibi prososyal davranışlar ile sosyal uyum becerileri olumlu yönde etkiler (Toy, 2006; Türkmen, 2018, s.47).

2.6.2.2. Akran İlişkileri

Çocuğun toplumsal iletişim ağı, akranları ile etkileşimi sonucunda büyüyüp ilerlemektedir. Ayrıca oyunlar sırasında akranlar ile kurulan iletişim, sosyal becerilerin gelişiminde etkili olmaktadır (Dinçer vd., 2019). Çocuklar, kendilerini daha rahat ifade edebildikleri ve daha kolay anlayıp uzlaşabildikleri akranları ile yetişkinlere nazaran daha sağlam ilişkiler kurmaktadır. Sosyalleşme sürecinin getirisi olarak paylaşma, işbirliğinde bulunma, empatik davranma gibi davranışların edinimi akran ilişkileri ile sağlanmaktadır (Bağcı,2015; Toy, 2006).

2.6.2.3. Eğitim Ortamı

Çocuk okulda gördüğü eğitim ile akademik anlamda bilgi ve beceri elde etmesinin yanında sosyal ve duygusal anlamda da ilerleme kaydeder (Toy, 2006). Uzman ve Mağden (2002)'in yapmış oldukları çalışmada resimli hikaye kitaplarında yardım etme ve paylaşma prososyal davranışlarına yer verilerek çocuğa işitsel ve görsel yollar ile aktarılmasının çocuklarda prososyal davranışların sergilenme sıklığını artırdığı gözlenmiştir (Türkmen, 2018, s.48). Çocukların yardımsever eylemleri öğrenmeleri okul vasıtasıyla da gerçekleşir. Öğretmenlerin prososyal davranış ediniminde etkisi çoktur. Özellikle okul öncesi dönem çocukları ile yapılan vücut dili fotoğrafları, duyguları gösteren yüz oyunları, aile katılımı çalışmaları, rol oynama ve konuya yönelik eğitim ortamına asılabilecek afiş etkinlikleri yapılarak etkili bir ilerleme sağlanmaktadır (Siperstein'den aktaran Özdemir, 2010).

2.6.2.4. Kültür

Kültür, bireylerin içinde bulunduğu topluma ait olan norm, örf, adet, gelenek ve görenek gibi kavramların tümü ile açıklanabilmektedir. Yetişkin bir insan çocukluktan itibaren kültür ile beslenip yetişmektedir (Günindi, 2008, s.6). Çocuk, kültürel yönden uygun prososyal davranışları algılayıp üstlenmesine olanak sağlayan ortamlara, ilk olarak ailede sonra okulda, mahallede, ortak aktivitelerde ve akran topluluğunda dahil olmaktadır (Kumru vd., 2004). Kültürdeki farklı ya da benzer olan durumlar, çocuklardaki duygusal tepkileri, prososyal davranışları ve ikisinin etkileşimi yönünden birbiri ile bağlantılıdır (Trommsdorff, Friedlmeier & Mayer, 2007).

Her kültürde değişkenlik gösteren prososyal davranışlar; yardım etme, işbirliği kurma, paylaşma davranışlarını içerdiği için bu faktörleri dahil eden eylemler, o çevrenin seçimleri, niteliği ve gelenekleri ile yakından ilişkilidir (Özdemir, 2010; Serttaş, 2019, s.43). Buna ek olarak prososyal ahlaki akıl yürütmenin sosyalleşme bağıntılarının kültürler arası karşılaştırmaları oldukça kısıtlıdır (Carlo, Knight, McGinley, & Hayes, 2011; Shen, Carlo & Knight, 2013).

2.7. Anne Baba Tutumları

Tutum, bireyin etrafındaki sembollerini olumlu veya tam tersi şeklinde vasıflandırdığı değerlendirme yönelimidir (Biçkur, 2015, s.34). Çocuğu yetiştiren ailenin tutum ve davranışlarının bazı alt boyutlara ayrılarak sınıflandırılması ise çocuk yetiştirme tutumları olarak adlandırılmaktadır (Gözübüyük, 2015, s.27).

Çocukların davranışlarında, ailelerinin tutum, davranış ve inançlarının etkisinin olduğunu belirleyen bazı araştırmalar sonrasında Baumrind (1966), anne baba tutumuna yönelik, kontrol, açık iletişim, olgunluk beklentisi ve bakım boyutlarını ele alan bir modelleme yapmıştır. Bu boyutların sonucunda da aile tutumlarını otoriter, izin verici ve demokratik tutum başlıkları altında toplamıştır (Bornstein & Zlotnik, 2008; Nazlıoğlu, 2019, s.7; Spera, 2005). Batı toplumlarında çok görülmeyen fakat ülkemizde sıkça rastlanan aşırı koruyucu tutum da anne baba tutumlarının bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır (Gözübüyük, 2015; Karabulut Demir & Şendil, 2008). Bunun dışında tutarsız ve ihmalkar tutum da anne babalarda görülen tutum türlerindendir.

Anne babalar, çocuklarının hayatı ile ilgili her zaman belli düşüncelere sahiptir. Bu düşünceleri çocuklarına açıkça ya da gizli bir şekilde empoze eder ve bunu yaparken değişik yollara başvururlar. Kimi ebeveyn çocukları için ceza yöntemini uygun bulurken kimileri çocuğun kendini ifade etmesine olanak tanır. Böylece birbirinden farklı anne baba tutumları ortaya çıkar.

Çocuğun, çevresiyle etkileşim sürecinin başlangıcı ailesinin yönlendirmeleri ile şekillenir. Dolayısıyla anne babanın tutum ve davranışları, bu sürece ve çocuğun kişiliğine etki etmesi açısından önemlidir. Dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren çevrenin sağladığı olumlu getiriler ve ebeveynlerin sevgisi, ilgisi ve yakınlığı çocuğa temel güven duygusunu aşılır (Dursun, 2010, s.29). Aksine gösterilen davranışsal eğilimlerde yakın, sıcak, sevgi dolu yaklaşımlar yerine kuralcı ve ceza içeren, yetişkin bireyin arzularına yönelik bir düzende olan durumlar görüldüğünde çocuklar olumsuz bir sosyal gelişim süreci geçirir (Gülay, 2011).

Ailelerin farkında olarak ya da olmayarak sergilediği tutumlar, her bir çocuğuna yönelik de farklılık gösterebilir. Ebeveynler, bazı çocuklarına karşı daha fazla sevgi sunarken bazılarını koruyucu davranabilir ya da baskıcı olabilir, kimisine hoşgörölü iken kimisine kardeşlerine

oranla daha değişik ayrıcalıklar sunabilir. Bu durumlarda çocukların karakteristik özellikleri birbirinden farklı şekillenerek kendine has bir boyut kazanır (Çağdaş & Şahin Seçer, 2011, s. 134).

Okul öncesi dönem çocukları, anne babalarının sergilemiş olduğu davranışları taklit yoluyla öğrenerek kendilerine onları rol model olarak görmektedir. Anne babaların çocuğa yönelik tutumları da davranışları kadar önem arz eder. Çocuk için bu tutum ve davranışlar, yaşamları boyunca faydalanacakları temel bilgilerinin oluşumunu sağlar (Uyanık Balat, 2012, s. 17).

Ailenin çocuğun yetişmesinde bütün gelişim alanlarına etkisi büyüktür. Sadece çocuğa yönelik davranışları değil kendi içlerinde birbirleri ile olan iletişim biçimleri de çocuğun hayata dair bakış açısını ve davranışlarını etkilemektedir. Çocuğun, ebeveynlerinden görerek ya da duyarak aldığı yönlendirmelerin dışında, onların davranış bütünleri ve tutumları oldukça önemlidir. Çocuk yetiştirmede karşımıza çıkan bazı ebeveyn tutumları şu şekilde gruplanabilir:

2.7.1. Aşırı Hoşgörölü (İzin Verici) Tutum

Çocuklarının bütün davranışlarına karşılık olarak hoşgörölü gösteren, özgürlük ve haklarının sonu olmayan, onları hiçbir konuda sınırlamayan anne babalar aşırı hoşgörölü tutumu sergiliyor demektir. Öyle ki çocukların bile isteye etrafa hasarı dokunsa bile karşılığı anne babaları tarafından hoşgörölü gösterilmesi olur. Bu tutum ile kendini gösteren anne babaların eğitim görüşlerinde ceza yöntemi benimsenmez ve uygulanmaz (Çağdaş & Şahin Seçer, 2011, s. 149). Ayrıca aşırı hoşgörölü tutumda denetim yok denecek kadar azdır. Çocukların bireysel seçimlerine müdahalede bulunulmayıp, uyku, yemek, çalışma gibi hallerinde net bir yol gözlenmez, kendi faaliyetlerinin oluşturmasına olabildiğince müsaade edilir. Anne babalarda çocukların gelişim düzeylerine ve yaşlarına uygun eylemlerde bulunması isteği yoktur, toplumun var saydığı ve dışarıda belirlenmiş kural ve değer yargılar önemsenmeyip çocuklara da aktarılmaz. Ebeveynler, çocuğun dürtülerine, isteklerine ve davranışlarına karşı kabul edici ve olumlu karşılıklarda bulunur (Baumrind, 1966; Dönmezer, 2009, s. 131; Özgüven, 2010, s.216).

Çocuğun göstermiş olduğu her türlü davranışı onaylamak ve destek olmak bu tutumda oldukça normaldir. Bu davranışlara cinsel ve agresif dürtüler de dahildir. Anne babalar, çocukların disiplini konusunda oldukça pasif bir yol izler. Yalnızca akıl yürütme disiplin yönteminden yararlanırlar ve çocuğun düşünceleri alınacak olan kararlarda etkilidir (Bornstein & Zlotnik, 2008).

İzin verici (aşırı hoşgörü ve şımartıcı) tutumu benimseyen anne babaların çocukları sokulgan, atılğan ancak çokça bağımlı davranış özellikleri göstermektedir (Gander & Gardiner, 2015, s.299). Ayrıca bu çocuklar, paylaşma, yardım etme, işbirliğinde bulunma gibi sosyal davranışlardan uzak, kural bilmeyen ve doyumsuz tavırlara sahip olabilmektedir (Çağdaş & Şahin Seçer, 2011, s. 149).

2.7.2. Demokratik Tutum

Demokratik aile tutumunda, anne babalar tarafından çocuklarına, onun da onaylayabileceği mantıklı ve yeterli seviyede bir denetim ile güven verici bir ortam sunulmaktadır. Çocuğun kendine yöneltilen seçenekler arasında seçme hakkı bulunup keskin sınırlardan uzak durulmaktadır (Dönmezer, 2009, s.136). Bu aileler, çocuklarını ilgilendiren meselelerde onların da düşüncelerinin öneminin farkındadır ve söz hakkı tanıyıp söylediklerini dikkate alır. Çocukları ile aralarında sağlıklı bir iletişim bağı kurarak duygularını açıkça paylaşmayı tercih ederler. Paylaşmak onlar için değerlidir (Orçan, 2004, s. 29).

Demokratik tutum, kişilik gelişimi açısından en yararlı tutum olarak görülmektedir. Bu tutumda çocuğa karşı koşulsuz saygı temeldir. Ebeveynler, birbirleri ile tutarlı ve kararlı davranışlar sergilemektedir. Çocuğun gelişimi sürecinde, özgürlük, yeteneklerinin meydana çıkarılması ve kendini gerçekleştirmesine olanak sağlanması söz konusudur (Baumrind, 1966). Ayrıca çocuklar kendi kararlarını verebilen, problem çözme becerisine sahip bireyler olarak yetiştirilmektedir (Uyanık Balat, 2012, s. 18). Bir sorun ile karşı karşıya gelen çocukların çözüme kendilerinin ulaşması için ailenin sadece rehberliği söz konusudur. Aileler kendilerine ait düşüncelere göre çocuklarına yol göstermek yerine onların kendi fikirlerini edinmesini sağlamayı amaç edinmektedir. Bu sebepten ötürü çocuklarının sordukları bütün soruları ve

problem durumlarını etkin şekilde dinleyerek bunlara karşılık verirler. Böylece çocuklarının bireysel özelliklerini yok saymayarak gelişimine destek olurlar (Nazlıoğlu, 2019, s.9).

Demokratik ebeveynler, çocuklarına sevgilerini çokça hissettirir. Onlara, yaptıkları seçimlerin getiri ve götürülerini anlamaları ve karar vermenin önemini kavramalarını sağlayabilecek yollar gösterirler. Bu sayede çocuklarda özgüven gelişimi sağlıklı bir şekilde gerçekleşir (Berg, 2011).

Demokratik tutumda, çocuğa yönelik hoşgörü ve destekleyen davranışlar söz konusudur (Çağdaş & Şahin Seçer, 2011, s. 155). Dolayısı ile bu tutumun var olduğu ortamda yetişen çocuklar sıcakkanlı, özgüveni yerinde, özdenetim sahibi, eğlenceli, arkadaş canlısı, problemler karşısında çözüm üretme konusunda başarılı, başkaları ile işbirliği içinde, merak güdüsü yüksek, hedefleri olan, başarı odaklı özellikler edinmektedir (Erginoğlu, 2015, s.18).

2.7.3. Otoriter (Baskıcı) Tutum

Otoriter tutumda, anne babaların çocukların uygulamasını istediği keskin kuralları mevcuttur. Etkin bir iletişim kurulması yerine çocuklara verilen emirlerin gerçekleştirilmesi beklenir. Çocuklara karşı hassasiyet bulunmazken denetim oldukça fazladır (Orçan, 2017; Özgüven, 2010, s.211). Otoriter ebeveynlerin var olduğu ailelerde çocukların özerklikleri söz konusu değildir. Çocuğun davranışları anne babaların isteklerine göre şekil alır ve bu istekleri yerine getirmeyen çocuğun davranışları ceza ile sonuçlanabilir. Dolayısıyla çocuk kendi davranışlarının sorumluluğuna ve bilincine sahip olmadan karar alma noktasında pasif kalır. Ayrıca çocuk ne yaparsa yapsın yanlış gözü ile bakılır. Baskının yoğun olarak görüldüğü tutumda esnekliğe yer verilmemektedir. Anne babasının doğru ve yanlış algılarına göre, onların yönlendirdiği şekilde bir birey olma çabasına giren çocuk özünü bulamaz, yaratıcılıktan uzak sıradan bir insana dönüşür (Bornstein & Zlotnik, 2008; Cengin Ünüvar, 2014, s. 17).

Otoriter anne babaların kesin bir davranış standardı bulunur ve buna göre çocukların eylemlerine şekil vermek, kontrol altında tutmak, değerlendirmek ve çocuklarının bunlara uygun yetişmesini sağlamak gibi amaçları bulunmaktadır. İtaat etmek erdemli bir davranış olarak görülmekle beraber geleneksel yapıyı korumak ve düzeni sağlamak oldukça önem arz etmektedir (Baumrind, 1966).

Çocukların her davranışına ve yönelişine müdahalede bulunmak bu tutumu sergileyen anne babalarda sıklıkla görülmektedir. Aile içinde çocuğa karşı suçlama, tehdit, şiddet gibi unsurlara rastlanabilmektedir (Baumrind, 1971; Nazlıoğlu, 2019, s.10). Otoriter anne babalar oldukça kontrolcü davranmakta, çocukları ile tartışma ve uzlaşma yoluna gitmemektedir. Sıcakkanlılıktan uzak olan ebeveynler, çocuktan saygı beklemekte ve yaşamına dair getirilen sınırlamalara uyum sağlamak durumundadır (Orçan, 2004, s.72).

Otoriter ailede büyüyen çocuklarda kaygılı bir belirsizlikle, aşırı isyankar ya da aşırı boyun eğen davranış özellikleri görülmektedir. Baskı altında yetişen çocuk kibar, dikkatli ve dürüst olabilmektedir ancak çekingen tavırlarda bulunan, başka insanların kolay yönlendirebildiği, aşırı duyarlı özelliklere de sahip olabilmektedir (Özgüven, 2010, s.212). Ayrıca otoriter şartlarda yetişen çocuklarda aileye bağlılık (özellikle kız çocuklarında), itaatkarlık, asosyalite, özgüvensizlik, daha az merak dürtüsünün peşinden gitme ve başarısızlık durumları görülmektedir (Bornstein & Zlotnik, 2008).

2.7.4. Aşırı Koruyucu Tutum

Aşırı korumacı tutumda, anne babaların yüksek düzeyde kontrolcü ve ilgili davranması durumu söz konusudur. Bundan dolayı çocuklarda başka insanlara aşırı bağımlı olma, özgüven eksikliği hissetme, duygusal eksiklikleri bulunma gibi durumlar görülebilmektedir. Ayrıca bu durumlarda çocuk, ömür boyu bu bağımlılık halinden kurtulamayabilir ve bir birey olarak ayaklarının üzerinde sağlam bir şekilde durması zorlaşabilmektedir (Günalp, 2007, s.49).

Aşırı koruyucu tutumun benimsendiği ailede büyüyen çocuk, problem çözme becerisi edinmemektedir. Her zaman koruma altında olduğu için haklı ya da haksız bir durum karşısında kendini savunmaktan aciz, utangaç tavırlar sergilemektedir. Ayrıca sorumluluk almaktan uzak, şımarık davranışları da benimseyebilmektedir. Anne babalar, çocukların özbakım ihtiyaçlarını dahi uzun yıllar kendileri karşılamayı tercih ettikleri için çocukların okul öncesi dönem ve sonrasında bu becerilerinin gelişmemiş olduğu gözlenebilmektedir (Dursun, 2010, s.35).

2.7.5. Tutarsız (Dengesiz) Tutum

Tutarsız tutumun benimsendiği ailelerde net kurallar mevcut değildir. Bazen aşırı hoşgörü bazen otoriter tavırlar görülebilmektedir. Ebeveynlerin bir durum ya da olay karşısında çocuğa karşı gösterecekleri davranışları öngörmek olanaksızdır. Bazen aşırı tepkilerde bulunabilirler (Dursun, 2010, s.36).

Anne babalar, çocukları ile ilgili konularda fikir ayrılığı yaşayabilir ya da çocuk yetiştirme konusunda farklı disiplin anlayışlarına sahip olabilir. Birbirleri ile uyumsuz düşünce ve davranışları da doğrudan çocuğa yansır. Bu durumlarda tutarsız aile tutumu görülmektedir. Bu tutum ile karşılaşan çocuk ise ne şekilde davranması gerektiğini bilemez, anlam kargaşası içinde kaybolur (Dursun, 2010, s.36). Çocuğun davranışları da bu yönde dengesiz, tutarsız ve anlamsız olabilmektedir.

Tutarsız aile tutumunda anne babaların ortak bir tutumu olmamakla beraber değişken davranışlara da yönelimlidirler. Çocuğa dair belli kurallar olsa bile bunlara bazen uyulur bazen uyulmaz. Bu nedenle çocuk doğru ya da yanlış davranış hakkında fikir edinemez. Çünkü sergilediği davranışın sonucunda ödül ya da ceza alma durumu sürekli değişkenlik gösterir bu da çocuk için ciddi anlamsızlıklara yol açar (Yersel, 2019, s. 8). Çocuğa karşı anneler kızgın davranış sergilediği zaman babalar, babalar kızdığında anneler çocuklarının yanında olabilmektedir. Böyle durumlarda, çocuklarda problem davranışlar meydana gelmektedir. Ayrıca anne baba davranışlarında tutarsızlık söz konusu ise, çocuklar bu durumu kendine uygun hale getirebilmekte, bu durumdan faydalanabilmektedir. Ebeveynlerinden hangisi daha hoşgörülü ise arzuladıklarını yaptırmak konusunda onu kullanma eğiliminde olabilmektedirler (Cengin Ünüvar, 2014, s.20).

2.7.6. İhmalkâr Tutum

İhmalkâr tutum sergileyen ebeveynler çocukları ile oldukça ilgisizdir. Kendilerinin sosyal hayatları çocukları ile ilgilenmenin önüne geçmektedir. Bu çevrede yetişen çocuklar ise asosyal, saldırgan, düşük öz benliğe sahip, bağımlılığı yüksek özellikler sergilemektedir (Günalp, 2007, s.45).

2.8.Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumunu Etkileyen Faktörler

Ebeveynlerin sergilediği tutum ve eylemlere ve bu vasıta ile evlatlarının da davranışlarına etki eden bazı faktörler mevcuttur. Grusec (2002, s.147), çocukların davranışları, yaşı, cinsiyeti, mizacı gibi etkenlerden ve ebeveynin cinsiyeti, kültür, sosyal statü gibi anne baba tutumunu etkileyen birkaç faktörden söz etmiştir (Dursun, 2010, s.37).

Ebeveynlerin tutum ve davranışları evrensel olmamakla birlikte genelde sosyal ve kültürel faktörler ile şekil almaktadır. Kültürün etkisi ile ebeveynlik hakkında bilgilenen birey, bebeklerin ailelerde ne denli değerli olduğu, keşfetme noktasında engellenme düzeyinin ne olduğu, kısıtlama ve besleyicilik konusunda anne babaların yönlendirmelerinin nasıl olduğu gibi ebeveyn davranışlarına hakim olur. Her kültürde bu etkenler farklı biçimlerde gözlenmektedir. Örneğin, bazı kültürlerde cezaya karşı çıkılırken bazılarında bu oldukça normal karşılanmaktadır (Bornstein & Zlotnik, 2008).

Anne babalar çocuklarını yetiştirirken demografik etkenlerin dışında birçok etmenin de etkisinde kalmaktadır. Bunların arasında ebeveynlerin; kendi çocukluklarına dair hatıraları, anlaşılabilen ve birbirine uyum sağlayan bir beraberlik geçirip geçirmemesi, kendilerini ebeveyn olarak nasıl algıladıkları, çocuk eğitimi ile ilgili bilgi birikim durumları etkili olmaktadır. Ayrıca doğumdan önce tanımlanan çocuk kavramı, ailede yer alan çocuk sayısı, özellikleri ve bu çocukların cinsiyetlerine dair algıları, çocuklar tarafından anne babalarına yönelik bütün eylemler de çocuk yetiştirme tutumlarına etki etmektedir (Yörükoğlu, 2000, 150; Yılmaz, 2018, s.11).

Çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen faktörlerden biri de anne babaların eğitim durumları ve sosyoekonomik durumlarının seviyesidir. Yapılan bazı araştırmalar sonucunda eğitim seviyeleri düşük olan ebeveynlerin çocuklarına aşağılama, kınama gibi eylemler sergiledikleri gözlemlenmiştir (Yılmaz, 2018, s.11). Ayrıca farklı şartlar altında hayatını sürdüren anne babalar ile yapılan sistematik çalışmaların sonuçları; kültürde, sosyal sınıflarda, etnik gruplarda var olan farklılıkların çocuk yetiştirirken sergilenen tutumlarda etkili olduğunu göstermektedir. Doğal olarak çocukların psikolojik gelişim durumları ve olaylar karşısında göstermiş olduğu davranış ve tepkiler birbiri ile paralellik göstermektedir (Çağdaş, 2003; Erginoğlu, 2015, s.15).

3. BÖLÜM

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

3.1.Yurtiçinde Yapılan Prososyal Davranış ile İlgili Araştırmalar

Karaman ve Dinçer (2020), “Okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi” isimli çalışmalarında, prososyal davranış gelişiminde, yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, okul öncesi eğitime devam etme süresi, ebeveyn öğrenim seviyesi ve tutumları değişkenlerinin etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışma grubunu 25-72 ay aralığındaki 290 çocuk oluşturmuştur. Veri toplamada, “Demografik Bilgi Formu”, “Çocuk Prososyallik Ölçeği (ÇPÖ)” ve “Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)” kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, kız çocuklarının erkek çocuklarından daha yüksek prososyallik puanına sahip olduğu, yaş arttıkça prososyallik puan ortalamalarının arttığı, 6 aydan fazla okul öncesi eğitim kurumuna devam edenlerin, yeni başlayanlardan daha yüksek prososyal davranış puan ortalamalarına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Çelik Kahraman (2019), “Okul öncesi prososyal davranış ölçeğinin geliştirilmesi ve 48-72 aylık çocuklarda prososyal davranışların bazı değişkenlere göre incelenmesi” isimli çalışmasında, okul öncesi dönem çocuklarının, içeriğinde varsayımsal problem durumu barındıran resimli senaryolara yönelik cevapları ışığında prososyal davranışların değerlendirilmesini sağlayan bir ölçek geliştirmeyi ve 48-72 aylık çocukların prososyal davranışlarını bazı değişkenler açısından incelemeyi amaçlamıştır. İlişkisel tarama yönteminden yararlanılan çalışmanın örnekleminde, pilot uygulamada 120, ana uygulamada

499 çocuk yer almıştır. Veriler, “Demografik Bilgi Formu” ile “Okul Öncesi Prososyal Davranış Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır. Çalışma sonucunda; geliştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca büyük yaş grubunda yer alan çocukların, doğum sırasının ve anne-babaları daha yüksek öğrenim seviyesinde olanların prososyal davranış puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çubukçu (2019), 48-72 aylık çocukların prososyal davranışları ile annelerinin prososyal davranışları ve ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi” isimli çalışmada, çocukların prososyallik düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma grubunda, okul öncesi eğitim kurumunda öğrenim görmekte olan 198 çocuk, anneleri ve öğretmenleri yer almıştır. İlişkisel tarama yönteminden yararlanılan çalışmada, “Kişisel Bilgi Formu”, “Çocuk Prososyallik Ölçeği-Anne ve Öğretmen Formu”, “Yetişkin Prososyallik Ölçeği” ve “Ebeveyn Tutum Ölçeği” veri toplamak için kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, çocukların prososyal davranışlarının 60-72 ay yaş grubundaki çocukların lehine farklılaştığı, çocuk prososyallığı ile anne prososyallığı ve otoriter tutum arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Dereli (2019), “Okul öncesi çocuklarda olumlu sosyal davranışlar, saldırganlık türleri ve ahlaki-sosyal kural bilgisi arasındaki ilişki” isimli çalışmada, 4-5 yaş çocuklarının prososyal, saldırgan, ahlaki sosyal davranışlarını incelemeyi amaçlamıştır. Örneklemde 310 okul öncesi dönem çocuğu yer almıştır. Veri toplamak amacı ile “Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu” ve “Ahlaki ve Sosyal Kural Bilgisi Algı Ölçeği” araçlarından yararlanmıştır. Çalışma sonucunda, prososyal davranış ve saldırganlık türleri puanlarının, ahlaki ve sosyal kural bilgi algı puanlarını anlamlı yönde etki ettiği tespit edilmiştir.

Bağcı Çetin ve Öztürk Samur (2018), “60-72 aylık çocukların prososyal davranışları ile anne-babalarının prososyal davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi” isimli çalışmada 60-72 aylık çocukların prososyal davranışları ile anne babalarının prososyal davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesini ve çocukların prososyal davranışlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesini amaçlamıştır. İlişkisel tarama yöntemi kullanılan çalışmada, verilerin toplanması için, “Çocuk Prososyallik Ölçeği” ve “Yetişkin Prososyallik Ölçeği” kullanılmıştır.

Çalışma sonucunda, çocuk prososyallik ölçeğinin öğretmen formu puanlarının, kız çocuklarında daha yüksek olduğu, anne, baba ve öğretmen değerlendirmelerinin uyumlu olduğu görülmüştür.

Önal (2018), “Okul öncesi eğitimde sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan ve olmayan çocukların prososyal davranışlarının incelenmesi” isimli çalışmasında, özel eğitim anaokullarında özel gereksinimli çocuklarla eğitim alan ve özel gereksinimli çocuk bulunmayan bağımsız anaokullarına devam eden 4-6 yaş arası normal gelişim gösteren çocukların prososyal davranış düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesini ve özel gereksinimli çocuklarla aynı sınıfta eğitim alma durumları açısından karşılaştırılmasını amaçlamıştır. İlişkisel tarama modelindeki araştırmanın çalışma grubunda, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı özel eğitim anaokullarında kaynaştırma öğrencileriyle aynı sınıfta eğitim alan 119 çocuk ve kaynaştırma öğrencisi bulunmayan bağımsız anaokullarına devam eden 138 çocuk olmak üzere 4-6 yaş arası normal gelişim gösteren toplam 257 çocuk yer almıştır. Araştırma sonucunda, her iki grupta da kız çocuklarının prososyal davranışlarının erkek çocuklardan daha yüksek olduğu, bağımsız anaokuluna devam eden çocukların iki ve üzeri kardeşi olanların puanlarının tek çocuk ve bir kardeşe sahip olanlardan anlamlı düzeyde düşük olduğu, özel eğitim anaokulunda eğitim gören ve ailesinde engelli birey olan çocukların prososyal davranışlarının anlamlı derecede düşük olduğu saptanmıştır.

Yazıcı ve Salıktutluk (2018), “Ebeveynlerin prososyal davranışlarıyla çocukların prososyal davranışları arasındaki ilişki” adlı çalışmalarında, erken çocukluk çağındaki çocukların prososyal davranışlarını incelemeyi amaçlamıştır. Betimsel tarama yöntemi kullanılan araştırmanın çalışma grubunda toplam 410 ebeveyn ve çocukları yer almıştır. Veri toplama araçları olarak “Çocuk Prososyallik Ölçeği” ve “Yetişkin Prososyallik Ölçeği” kullanılmıştır. Çalışmaya dâhil edilen ebeveynlerin prososyal davranışlarının çocukların prososyal davranışlarında etkili bir faktör olmadığı görülmüş, anne babaların öğrenim düzeyi arttıkça çocukların prososyal davranışlarının arttığı, kız çocuklarının prososyal davranışlarının daha yüksek olduğu, okul öncesi eğitim alma süresinin çocukların prososyal davranışlarında etkili olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Bağcı ve Öztürk Samur (2016), “Çocuk ve yetişkin prososyallik ölçeklerinin geçerlik ve güvenirlik çalışması” isimli çalışmalarında, çocuk ve yetişkin prososyallik ölçeklerinin Türkçe’ye uyarlanması amaçlamıştır. Ölçeklerin geçerlik çalışmalarında kapsam ve yapı geçerliği yöntemlerinden yararlanılarak 300 çocuğun anne baba ve öğretmenleri ile çalışma grubu oluşturulmuştur. Kapsam geçerliği uzman görüşü ile, yapı geçerliği Doğrulamalı Faktör Analizi ve Açıklayıcı Faktör Analizi ile belirlenmiştir. Güvenirliği incelemede iç tutarlık katsayısı hesaplanmıştır. Çalışmada Çocuk Prososyallik Ölçeği’nin, 60-72 aylık çocukların, Yetişkin Prososyallik Ölçeği’nin ise yetişkinlerin prososyal davranışlarını değerlendirmede geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özcan (2016), “Türkiye’de okul öncesi dönemde prososyal davranışlar ile ilgili yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri ile makalelerin incelenmesi” isimli çalışmada okul öncesi dönemde prososyal davranışlar konusunda 2000-2016 yılları arasında Türkiye’de gerçekleştirilen yüksek lisans ve doktora tezleri ile makaleleri incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada 7 yüksek lisans tezi, 2 doktora tezi ve 6 makaleyi epistemolojik doküman analizi yöntemi ile veri toplayarak incelemiştir. Tezlerin ve makalelerin değerlendirmesi, gerçekleştirildiği yıla, araştırmanın türüne, modeline, veri toplama araçlarına, yöntem ve örneklem grubuna, araştırmanın yapıldığı illere göre yapılmıştır. Yüksek lisans ve doktora tezleri ile makalelerin çalışıldığı yıla, kullanılan yöntem ve tekniklere göre dağılımında; frekans ve yüzde gibi betimsel istatistiklerden faydalanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Türkiye’de okul öncesi dönemde prososyal davranışlar konusunda beklenen düzeyde çalışma yapılmadığı görülmüştür.

Aydın (2015), “Çocuklarda (3-4 yaş) zihin kuramı ve kendini düzenleme becerisinin olumlu sosyal davranış üzerine etkisi” isimli çalışmada zihin kuramı becerisi ve kendini düzenleme becerisinin duygusal ve bilişsel yönlerinin 3-4 yaş çocuklarının araçsal yardım etme davranışlarının ne kadarını açıkladığını araştırmayı amaçlamıştır. 104 çocuk üzerinde yürütülen araştırma bulgularına göre, kendini düzenleme becerisinin duygusal boyutunun çocukların araçsal yardım etme davranışı ile ilişkili olmadığı görülerek; bilişsel boyutunun araçsal yardım etme davranışları ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Çalışma sonucunda, çocukların araçsal yardım etme davranışlarında cinsiyet farklılıkları olmadığı saptanmıştır. Ayrıca zihin kuramı becerisi yüksek olan çocukların, araçsal yardım etme davranışı görevinde

daha kendiliğinden ve erken aşamalarda yardım ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların alıcı dil becerilerinin olumlu sosyal davranışları ile ilişkili olduğu görülmüştür.

İnanlı (2015), “Okul öncesi çocukların medya kullanımı ve prososyal ve agresif davranışları arasındaki ilişki” isimli çalışmasında okul öncesi çocukların ekran karşısında izledikleri ve oynadıkları programların türleri, kullanma süreleri ve kullandıkları çevre hakkında genel bir veri elde ederek, bu etkenlerin prososyal ve agresif davranışları arasında bir ilişki olup olmadığı, çocukların gelişimsel yönden zengin etkinliklere harcadıkları zamanın medya kullanım süreleriyle birlikte artış veya azalış gösterip göstermediğini araştırmayı amaçlamıştır. Çalışmada, 4-6 yaş arası 52 çocuğun ebeveyni çocuklarının medya kullanımlarını bir hafta sonu boyunca raporlamıştır. Çocukların prososyal ve agresyon davranışlarını ise öğretmenleri değerlendirmiştir. Araştırma sonunda çocukların medya araçları kullanarak oynadıkları oyunların süresinin artmasıyla agresyon davranışlarında da artış olduğu, video oyunları için harcadıkları sürenin artmasıyla gelişimsel yönden zengin etkinliklere harcadıkları sürenin azaldığı görülmüştür. Ayrıca çocukların yaşlarının arttıkça medya kullanım sürelerinin de artması gözlemlenmiştir.

Somer (2015), “4-6 yaş resimli çocuk kitaplarının prososyal davranışlar açısından incelenmesi” isimli çalışmasında 200 adet çocuk kitabını incelemiştir. Türkiye’deki dört farklı ilde görev yapan 84 okul öncesi öğretmenden, sınıflarında bulunan 4-6 yaş çocukların en çok tercih ettiği resimli hikâye kitaplarının isimleri öğrenilerek araştırmanın çalışma materyali belirlenmiştir. Kitaplar; empati, iletişim başlatma ve sürdürme gibi erken yaşlarda prososyal davranışlara temel teşkil eden becerilerin yanı sıra yardım etme, işbirliği yapma, paylaşma ve özgecilik gibi olumlu sosyal davranışlar açılarından ele alınmıştır. İçerik analizi ile değerlendirilen 200 adet kitaptan 81’inde prososyal davranış içeriğine rastlanmış, bu kitaplara söylem analizi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda, örnekleme dâhil edilen kitaplarda olumlu sosyal davranışların daha az olduğu görülürken; en fazla ele alınan prososyal davranışın özgecilik olduğu daha sonra yardım etme, soru sorma, arkadaş edinme ve oyuna davet etme şeklinde devam ettiği belirtilmiştir.

Öztürker (2014), “6 yaş çocuklarının olumlu sosyal davranışları ile anne ve öğretmen özgeciliği arasındaki ilişkilerin incelenmesi” isimli çalışmasında 6 yaş çocuklarının olumlu

sosyal davranışları ile anne ve öğretmen özgeciliği arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlamıştır. 218 çocuk ile anne ve öğretmenlerinin örneklem grubunu oluşturduğu çalışma sonucunda, anne ve öğretmen özgeciliği 6 yaş çocuklarının olumlu sosyal davranışlarını güçlü bir şekilde yordamıştır. Cinsiyeti kız olanların, annesi çalışanların ve kardeş sayısı fazla olanların olumlu sosyal davranışları daha sıklıkla sergilediği görülmüştür. Ayrıca üç değerlendirmeci tarafından da, okul türü ve anne öğrenim düzeyinin olumlu sosyal davranışlarla ilişkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Gözün Kahraman (2012), “Zihin kuramına dayalı eğitim programının 48-60 aylık çocukların bilişsel bakış açısı becerileri ve prososyal davranışları üzerindeki etkisinin incelenmesi” isimli çalışmasında zihin kuramına dayalı eğitim programının 48-60 aylık çocukların bilişsel bakış açısı becerileri ve prososyal davranışları üzerindeki etkisini deneysel olarak incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada deney grubunda yer alan çocuklara uygulanan 12 oturumluk Zihin Kuramı Eğitim Programı’nda, farklı istekleri anlama, farklı inançları anlama, yanlış inançları anlama, bilgiye erişimi anlama, duyguları anlama becerileri yer almaktadır. Çalışmada “Zihin Kuramı Ölçeği” ve “Prososyal Davranışları Değerlendirme Ölçeği (Öğretmen Formu)” kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, deney grubunda yer alan çocukların zihin kuramına dayalı performanslarında artış görülürken zihin kuramı görevlerine ve prososyal davranışlara ilişkin puanlarda da belirgin bir artış görülmüştür.

Uzmen ve Mağden (2002), “Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının prososyal davranışlarının resimli çocuk kitapları ile desteklenmesi” isimli çalışmalarını paylaşma ve yardım etme eylemlerinin, resimli çocuk kitapları ile desteklenip desteklenmediğini saptamak amacı ile gerçekleştirmişlerdir. Çalışma kapsamında toplam 40 çocuktan oluşturulan deney ve kontrol grubu çocuklarına iki hafta boyunca sekizer tane resimli kitap okunmuştur. Deney grubunda bulunan çocuklara içeriğinde yardım etme ve paylaşma davranışları bulunan dörder adet (toplam 8 adet) resimli kitap okunduktan sonra, hikâye hakkında sorular sorulmuş, tartışmalar yapılmış ve çeşitli etkinlikler uygulanmıştır. Çalışmada yardım etme eyleminin değerlendirilmesi için, çocukların tepkileri kalem, küçük kâğıtlar, ataçlar, kalemtıraş içeren bir kutu yere düşürülerek gözlem yapılmıştır. Paylaşma eyleminin değerlendirilmesi için, çocuklara verilen beşer adet çıkartmadan istedikleri kadarını hastanede yatan bir çocuğa verebilecekleri anlatılmıştır. Çocukların ebeveynlerine ve

eğitimcilerine birer soru formu gönderilmiştir. Çalışma sonucunda, deney grubuna okunan kitapların çocukların yardım etme ve paylaşma eylemlerine yönelik etkili olduğu gözlenmiştir. Verilen eğitim sonunda kızların yardım etme, erkeklerin ise paylaşma eylemlerinde etkisinin daha fazla olduğu görülmüştür. Aileler ile eğitimcilerin, yanıtları arasında tutarlılık olmadığı ve ifadeleri ile çocukların davranışları arasındaki uyumun düşük olduğu görülmüştür.

3.2.Yurtdışında Yapılan Prososyal Davranış ile İlgili Araştırmalar

Berti ve Cigala (2020), “Okul öncesi çocuklar için farkındalık: prososyal davranış, öz düzenleme ve perspektif alma üzerindeki etkileri” isimli çalışmalarında, farkındalık temelli bir müdahalenin okul öncesi çocukların sosyal-duygusal öğrenme becerilerinde etkisi olup olmadığını incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma grubunda yer alan 3-6 yaş arasındaki 21 çocuktan, prososyal davranışların ölçümünde “Kodlama Izgarası”, öz düzenleme becerisinin ölçümünde “Baş-Ayak-Diz-Omuz Görevi” ve “Yap-Yapma Görevi”, perspektif almanın; duygusal boyutunun ölçümünde “Duygu Anlama Testi”, bilişsel boyutunun ölçümünde “İki Yanlış İnanç Görevi” ve “Bir Görünüş-Gerçeklik Ayrımı Görevi”, görsel boyutunun ölçümünde “İki Görsel Algılama Görevi” ve “Bir Gizleme Oyunu” kullanılarak veriler toplanmıştır. Deneysel yöntemin kullanıldığı araştırmanın sonucunda, müdahaleyi alan çocukların, prososyal davranış, öz düzenleme engelleyici süreçler ve özellikle duygusal ve bilişsel bileşenler içerisinde perspektif alma becerisinin olumlu yönde etkilendiği tespit edilmiştir.

Goncharova ve Ross (2019), “Öz-farkındalık ve prososyal davranış” isimli çalışmalarında, benlik ve prososyal davranış arasındaki ilişkiyi tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışma grubunda yer alan 98 ebeveyne, 11-54 ay aralığındaki çocuklarının öz farkındalık ve prososyalliklerine dair sorular sorulmuştur. Veri toplamada, “Erken Prososyal Davranış Anketi”, “Stipek Benlik Kavramı Anketi” ve “Çocuk Yeteneklerinin Ebeveyn Raporu” araçları kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, yaş ve bilişsel gelişim arttıkça öz farkındalık ve prososyal davranışın da arttığı görülmüştür.

Longobardi, Spataro ve Rossi-Arnaud (2019), “Empati, zihin kuramı ve dilin prososyal davranışla doğrudan ve dolaylı ilişkileri: ilkökul çocuklarında cinsiyet farklılıkları” isimli

alışmalarında, ocukların empatik kaygı, alıcı dil, zihin kuramı ve perspektif alma becerilerinin prososyal davranışı üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Kesitsel yöntemin kullanıldığı araştırmanın çalışma grubunu 8-11 yaş aralığındaki ilkokul çocukları oluşturmuştur. Veri toplamada, alıcı dil yeteneğini ölçmek için “PPVT-R”, zihin kuramı becerisi ölçümü için “bakış-tahmin ve söz-tahmin görevleri”, empatinin duyuşsal ve bilişsel bileşenlerini ölçmede “Farklı Durumlarda Nasıl Hissediyorum Anketi” ve sosyal uyumu deperlendirmede “Okul Çağı ocuklarında Sosyal Uyum Yeteneği Endeksleri Anketi” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, dört becerinin de prososyal davranışlar üzerinde doğrudan olumlu yönde etkisi olduğu görülmüştür.

Conte, Grazzani ve Pepe (2018), “Sosyal biliş, dil ve prososyal davranışlar: erken çocuklukta çok yönlü karma yöntemler çalışması” adlı araştırmalarında, duygu bilgisi, zihin teorisi ve dilin prososyal davranış oluşumunda etkisi olup olmadığını araştırmayı amaçlamıştır. Doğal gözlem ve doğrudan görev verme şeklinde karma yöntemin uygulandığı çalışmada, örneklem 24-47 aylık toplam 149 İtalyan çocuktan oluşmuştur. Çalışma sonucunda, sosyal biliş puanlarının prososyal davranışların ortaya çıkmasıyla anlamlı ilişkili olduğu gözlemlenmiştir.

Gross ve arkadaşları (2017), “ocuklarda prososyal davranışların çok yönlü doğası: Bağlanma kuramı ve araştırmalarla ilişkiler” isimli çalışmalarında ebeveyn-ocuk bağlanmasının genel gelişim üzerinde ve paylaşma, yardım etme gibi prososyal davranışların gelişimi üzerindeki etkisini, güvenli bağlanma ile prososyal davranışlar arasındaki ilişkiye bakmak amacıyla incelemişlerdir. Çalışma boylamsal bir araştırmadır. Çalışma sonucunda ebeveyn-ocuk arasında kurulan güvenli bağlanmanın çocukların prososyal davranışlarının gelişimi üzerinde geliştirici etkisi olduğu görülmüştür.

Cadima ve arkadaşları (2016), “Okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranışları: anne ocuk, baba ocuk ve öğretmen ocuk ilişkilerinin rolü” isimli çalışmalarında anne-baba ve öğretmen-ocuk ilişkileri ve prososyal davranış arasındaki birleşik ilişkileri ve öğretmenin aracılık rolünü araştırmayı amaçlamışlardır. Çalışma 36-72 ay arasında 168 ocuk ile yürütölen kesitsel bir araştırmadır. Araştırma sonucunda hem baba hem de öğretmen-ocuk ilişkilerinin kalitesinin, çocukların sosyal davranışları ile doğrudan ilişkisi olduğu görülürken

anne-çocuk ilişkisinin kalitesi dolaylı olarak öğretmen-çocuk ilişkisi yoluyla çocukların sosyal davranışları ile ilişkilendirilebilmiştir.

Garner, Dunsmore ve Southam-Gerrow (2008), “Duygularla ilgili anne-çocuk konuşmaları: çocuk saldırganlığı ve prososyal davranış ile bağlantıları” isimli çalışmalarında anne ve çocuk duygusal söylemi ile çocuk duygusu bilgisi arasındaki ilişkiyi çocukların davranışsal yeterlikleri açısından incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışmada 85 üst-orta gelirli anne, duygularla ilgili söylemleri değerlendirmek için ev tabanlı bir kitap okuma görevini tamamlamıştır. Çocukların öfke algısı önyargıları ve duygu durumu bilgileri ayrı bir görüşme ile değerlendirilmiştir. Çocukların prososyal davranışları, ilişkisel saldırganlıkları ve fiziksel saldırganlıkları okul öncesi bir üçlü oyun görevi sırasında gözlenmiştir. Çalışmanın sonucunda hem annelerin hem de çocukların duygusal açıklamaları prososyal davranış öngörürken, annelerin pozitif duygusal temalar kullanması, çocukların öfke algıları ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Anne duygularının sosyalleşme değişkenleri, demografik ve çocuk duygusal yeterliğinden sorumlu olan çocukların davranışsal yeterlikleri ile daha az ilişkili görülmüştür.

Trommsdorff, Friedlmeier ve Mayer (2007), “Dört kültürde okul öncesi dönem çocuklarının sempati, sıkıntı ve prososyal davranışları” isimli çalışmalarında sempati ve sıkıntı ile prososyal davranışlar arasındaki ilişkiyi Almanya, İsrail, Endonezya ve Malezya ülkelerinin kültürleri açısından değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Çalışma yarı deneysel biçimde yürütülerek toplam 212 okul öncesi dönem çocuğunun katılımı sağlanmıştır. Çalışmada çocukların bir durumda yetişkinle etkileşime girdiğinde duygusal tepkileri ve prososyal davranışları gözlemlenmiştir. Çalışma sonucunda Güneydoğu Asya kültüründen gelen çocukların Batı kültüründen gelen çocuklara göre daha fazla sıkıntı ve daha az prososyal davranış sergiledikleri görülmüştür. Kültürler arasında sempati ve prososyal davranışlarda pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Persson (2005), “Okul öncesi çocukların akran etkileşimlerinde prososyal ve saldırgan güdüler üzerine gelişimsel bakış açıları” isimli çalışmasında okul öncesi dönemdeki çocukların prososyal ve saldırgan davranışları ile bu davranışların altında yatan nedenleri araştırmayı amaçlamıştır. Çalışmada 22-40 aylık 44 çocuk arka arkaya gelen üç yılın her biri için 2 aylık bir süre boyunca, akranları ile olan doğal etkileşimlerinde gözlenmiştir. Gözlemlerde, “talep

edilen, özgecil ve özgecil olmayan” olmak üzere üç sosyal davranış kategorisi; “reaktif, proaktif araçsal ve proaktif düşmanca saldırganlık” olmak üzere üç saldırgan davranış kategorisi araştırılmıştır. Sosyal ve saldırgan davranışların iç tutarlılık, gelişimsel değişiklikler, bireysel istikrar, cinsiyet farklılıkları ve karşılıklı ilişkiler yönünden incelendiği çalışmanın sonucunda iç tutarlılığın saldırganlık için orta derecede ve prososyal davranış için düşük yönde olduğu; çocukların yaşları büyüdükçe tüm prososyal davranış türlerinin artan sıklıkta olduğu; bireysel istikrarın saldırganlık ve prososyal özgecil davranış için bulunduğu; kızların daha özgecil davranışlar sergilediği görülmüştür. Çalışma sonucuna göre prososyal talep edilen davranışların saldırganlıkla ilişkisi görülmezken, prososyal özgecil davranışın saldırganlıkla olumsuz yönde ilişkisi bulunmuştur. Ayrıca özgecil olmayan davranışların saldırganlıkla olumlu yönde ilişkisi görülmüştür.

Denham (1986)’ın, “Okul öncesi dönemde sosyal biliş, prososyal davranış ve duygu: Bağlamsal doğrulama” isimli çalışmasının amacı, okul öncesi dönem çocuklarının sosyal bilişsel yetenekleri, duygusal ifadeleri ve başkalarının duygularına karşı prososyal yanıtları arasındaki ilişkileri incelemektir. Çalışmada, 2-3 yaşlarında 27 çocuk yer almıştır. Çalışmada, odak çocuk gözlemi, durum değerlendirmesi ve sosyal bilişsel test kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, çoğunlukla olumsuz duygular gösteren, üzgün, öfkeli veya incinmiş olan çocuklar sosyal bilişsel ve/veya prososyal alanlarda çeşitli eksiklikler sergilemişlerdir. Bazı çocukların çok az duygu belirtmesinin yanı sıra, akranlarının duygularına da çok az karşılık verdiği ve sosyal bilişsel yetenekleri bakımından yetersiz oldukları görülmüştür.

Eisenberg-Berg ve Hand (1979), “Okul öncesi dönem çocuklarının prososyal ahlaki çatışmalarla ilgili düşüncelerinin prososyal davranışla ilişkisi” isimli çalışmasında okul öncesi dönem çocukların özgecil ahlaki çatışmalar hakkındaki ahlaki akıl yürütme ile doğal bir ortamda paylaşımları, yardım etmeleri ve rahatlamaları arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışma grubu, 48-63 ay arasında 18 erkek ve 17 kız çocuğundan oluşturulmuştur. Çocuklar, 6-11 haftalık bir süre boyunca gözlemlenerek, yardım ve paylaşma ile ilgili dört basit ahlaki akıl yürütme hikâyesini yanıtlamaları istenmiştir. Araştırma sonucunda ahlaki akıl yürütmenin farklı türdeki sosyal davranışlarla ilişkili olduğu görülmüştür. Çocukların paylaşımının hazcı mantıkla anlamlı ve negatif yönde ilişkisi olduğu

görülürken ihtiyaç odaklı mantıkla pozitif yönde ilişkisi bulunmuştur. Ayrıca yardım etme ve rahatlama davranışlarında sosyalleşme eğilimleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.3.Yurtiçinde Yapılan Ebeveyn Tutumu ile İlgili Araştırmalar

Saltuk ve Erciyes (2020), “Okul öncesi çocuklarda teknoloji kullanımına ilişkin ebeveyn tutumlarına dair bir çalışma” ismini taşıyan araştırmalarında, okul öncesi dönemdeki çocukların teknolojiye dair kullanım alanları, zamanları ve kaygıları, ebeveynlerin bu konuda gösterdiği tutum ve davranışlarını incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışma grubunda yer alan 4-5 yaş grubu 20 çocuğun annelerinden yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme aracı ile veriler toplanmıştır. Araştırma sonucunda, benimsenen anne baba tutumları ne olursa olsun ebeveynlerin teknolojinin etkisi ile ilgili kaygı durumlarının yüksek seviyede olduğu görülmüştür.

Sicim ve Bapoğlu (2020), “Çocukların riskli oyunla ilgili algıları ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi” adını taşıyan araştırmalarında, çocukların risk algılarını anne babaların tutumları yönünde incelemeyi amaçlamışlardır. Karma yöntemin kullanıldığı çalışmanın nicel verilerine ulaşmak için “Ebeveyn Tutum Ölçeği”, nitel verilerine ulaşmak için ise yarı yapılandırılmış görüşme formu ve çocukların çizdiği resimler kullanılmıştır. Çalışma grubunda okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 30 çocuk ve 54 ebeveyn yer almıştır. Araştırma sonucuna göre, demokratik tutum sergileyen ailelerin çoğunlukta olduğu, çocukları uyarma konusunda en çok açık alanlardaki tehlikelerin ön planda olup riskli görüldüğü tespit edilmiştir.

Kayım ve Ayaz (2019), “3-4 yaş grubu çocuklarda benlik kavramı ve ebeveyn tutumlarının cinsiyetler açısından karşılaştırılması” adlı araştırmalarında, okul öncesi dönem çocuklarının anne baba tutumları ile benlik kavramlarına yönelik ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Veriler, çalışma grubunda yer alan 60 çocuk ve annelerinden, “Kişisel Bilgi Formu”, “Purdue Çocuklar İçin Benlik Kavramı Ölçeği” ve “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği” araçları ile toplanmıştır. Çalışma sonunda benlik kavramının; erkek çocuklarda kızlara göre daha yüksek olduğu, çocuk yetiştirme demokratik ve eşitlik alt ölçek puanlarında pozitif yönde ilişki olduğu görülmüştür.

Nazlıoğlu (2019), “Çocuğun ayrılık kaygısı ile annelerinin kaygı düzeyleri ve ebeveynlik tutumları arasındaki ilişki” isimli çalışmasında, okul öncesi dönem çocuklarının kaygı düzeyi ve annelerinin durumluk kaygı seviyesi ile anne tutumu arasında bir ilişki olup olmadığını incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma grubunda 6 yaşında okul öncesi eğitim alan 303 çocuğun öğretmenleri ve anneleri yer almıştır. İlişkisel tarama yönteminden yararlanılan çalışmada veriler, “Demografik Bilgi Formu”, “Yuva Çocukları İçin Ayrılık Kaygısı Ölçeği”, “Durumluk Sürekli Kaygı Envanteri” ve “Ebeveyn Tutum Ölçeği” araçları ile toplanmıştır. Araştırmada, çocukların kaygı durumunun annelerin sürekli kaygı düzeyi ve farklı ebeveynlik tutumları ile ilişkili anlamlı yönde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yardım (2019), “Ebeveynlerin kişilik özellikleri ve ebeveynlik tutumlarının çocuklarının iletişim becerileri ile ilişkisi” isimli çalışmada, ilişkisel tarama yönteminden faydalanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunda, 5-6 yaş grubu 300 çocuk ve ebeveyn yer almıştır. Veriler “Ebeveyn Bilgi Formu”, “Ebeveyn Tutum Ölçeği”, “5-6 Yaş Çocuklarının İletişim Becerileri Ölçeği” ve “Uluslararası Kişilik Envanteri” araçları ile toplanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, anne babaların kişilik özellikleri ve tutumları ile çocukların iletişim becerileri arasında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir.

İkiz ve Öztürk (2016)’ün, “Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn tutumları açısından incelenmesi” isimli çalışmalarının amacı, 3-6 yaş aralığında yer alan okul öncesi dönem çocuklarının fiziksel ve ilişkisel saldırganlık düzeyleri ile anne baba tutumlarındaki ilişkiyi bazı değişkenlere göre yordamaktır. İlişkisel tarama modelinden yararlanılan araştırmada, 300 çocuk ile anne ve babaları çalışma grubunu oluşturmuştur. Veriler “Genel Bilgi Formu”, “Ebeveyn Tutum Ölçeği” ve “Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu” araçları ile elde edilmiştir. Araştırmada, fiziksel ve ilişkisel saldırganlık ile ebeveynlerin otoriter tutumu arasında olumlu yönde ilişki olduğu, fiziksel saldırganlık ile annenin izin verici tutumu arasında olumsuz yönde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Uyanık Balat ve Yılmaz (2014), “Okul öncesi dönemdeki çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumları ile ebeveyn öz yeterlilik algılarının incelenmesi” isimli çalışmalarında çocuk yetiştirme tutumları ile ebeveynlik öz yeterlilik algılarını ilişkisel tarama modeline göre

incelemişlerdir. Çalışma grubunda okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 94 çocuğun anneleri yer almıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Kişisel Bilgi Formu”, “Ebeveyn Öz Yeterlilik Ölçeği- Okul Öncesi Formu” ve “Aile Hayatı Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Çalışmada tutum ölçeğinin “Aşırı Koruyucu Tutum” ve “Baskıcı ve Disipliner Tutum” alt boyutlarından elde edilen değerlerin, “Ebeveyn Öz Yeterlilik Ölçeği”nin “Anneliğe Özgü Strateji” alt boyutundan ulaşılan değerlerin anlamlı yordayıcısı olduğu görülmüştür.

Şanlı ve Öztürk (2012), “Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi” isimli ve aynı amaçlı çalışmalarında, örneklemde yer alan 390 okul öncesi dönem çocuğunun annelerinin tutumunu incelemişlerdir. Tanımlayıcı ve karşılaştırmalı olan araştırmada veri toplama araçları olarak, “Kişisel Bilgi Formu” ve “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Sonuca bakıldığında, düşük öğrenim düzeyinde olan, yaşı küçük olan ve çalışmayan annelerin aşırı koruyucu ve sıkı disiplin tutumlarının arttığı, çocuğun cinsiyetine göre ise tutumlarının değişmediği görülmüştür.

Dursun (2010)’un, “Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi” isimli çalışmasının amacı, okul öncesi dönem çocuklarının davranış problemlerinin ebeveyn tutumları ve ailedeki değişkenlere göre incelenmesidir. Araştırma örneklemi 5-6 yaşlarında 233 çocuk ve anne babaları oluşturmuştur. Veri toplamada “Okul Öncesi Davranış Sorunları Tarama Ölçeği (OÖDSTÖ)” ve “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği” kullanılmıştır. Sonuç olarak genç ebeveynlerin aşırı koruyucu ve sıkı disiplinli tutum düzeylerinin yüksek olduğu, eğitim düzeyine göre yüksek olanların aşırı kontrol, sıkı disiplin tutumlarının azaldığı saptanmıştır. Sosyoekonomik seviyesi düşük olan ailelerin, olumsuz tutumları daha çok sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Babaların annelere göre daha koruyucu, sıkı disiplinli ve daha demokratik oldukları görülmüştür. Ayrıca okul öncesi dönem çocuklarının davranış problemleri ile anne baba tutumları arasında düşük düzeyde de olsa bir ilişki bulunmuştur.

Karabulut Demir (2007), “Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)” isimli çalışmasında 2-6 yaş arasında çocuğu bulunan ebeveynlerin çocuk yetiştirme davranışlarını belirlemek amacıyla 4 boyuttan (demokratik, otoriter, aşırı koruyucu, izin verici) oluşan 46 maddelik bir ölçek oluşturmuştur.

Çalışma 420 anne ve babaya uygulanmıştır. Çalışma sonucunda, ölçeğin yeterli düzeyde geçerlik ve güvenirlik değerlerine sahip olduğu görülmüştür.

Özyürek ve Tezel Şahin (2005), “5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi” isimli çalışmalarında 5-6 yaş aralığında çocuğu olan anne ve babaların çocuklarına karşı tutumlarını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Aile Bilgi Formu” ve “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi toplam 381 ebeveyninden oluşmuştur. Çalışma sonucunda anne tutumlarının babalara göre daha demokratik olduğu görülmüştür. Ayrıca annelerin öğrenim düzeyi arttıkça demokratik tutum sergileme oranının yükseldiği, üç ve daha fazla çocuk sahibi olan ebeveynlerin katı/sert tutumlarının arttığı görülmüştür.

3.4. Yurtdışında Yapılan Ebeveyn Tutumu ile İlgili Araştırmalar

Santos, Monteiro, Ribeiro ve Vaughn (2020), “Çocukların oyun profilleri: Portekiz örneğinde çocuğun mizacından ve babanın ebeveynlik tarzlarından katkılar” isimli çalışmalarında, öğretmenlerin tanımladığı sosyal ve sosyal olmayan oyun eylemlerine yönelik çocukları gruplamak ve mizaca göre baba katılımı ve ebeveynlik stili yönünden karşılaştırmayı amaçlamıştır. Çalışma grubunda toplam 3-6 yaş aralığında bulunan 243 çocuk ve ebeveyni yer almıştır. Veri toplama aracı olarak “Okul Öncesi Oyun Davranışı Ölçeği”, “Çocuk Davranışı Anketi”, “Baba Katılım Ölçeği ve “Ebeveynlik Tarzları ve Boyutları Anketi” kullanılmıştır. Sonuç olarak, çocuğun mizaç davranışında baba katılımı ve ebeveynlik stillerinin anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür.

Rizka ve Bacotang (2019), “Ebeveynlik stilleri ile çocukların sosyal becerileri arasındaki ilişki” isimli çalışmalarında, Banda Aceh'deki okul öncesi dönem çocuklarının anne babalarının ebeveynlik stilleri (otoriter, demokratik, izin verici) ile sosyal becerileri (sosyal işbirliği, sosyal etkileşim ve sosyal bağımsızlık) arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamaktadır. Nicel araştırma deseninden yararlanılan çalışmada, toplam 242 ebeveyn örneklem grubunu oluşturmuştur. Veriler “Ebeveynlik Stilleri ve Boyutları Anketi” ve “Okul Öncesi ve Anaokulu Davranış Ölçekleri” araçları kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, çocukların sosyal becerileri ile demokratik tutum arasında anlamlı yönde ilişkisi

olduğu görülürken otoriter ve izin verici tutum ile anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Bahrami, Dolatshahi, Pourshahbaz ve Modammadkhani (2018), “Okul öncesi çocuk annelerinde ebeveynlik tarzı ve duygu düzenleme” isimli çalışmalarında annelerin demokratik, otoriter ve izin verici tutumları ile duygu düzenleme durumlarını karşılaştırmayı amaçlamışlardır. Kesitsel yöntemin kullanıldığı araştırmanın çalışma grubunda, 4-6 yaş arası çocuğu olan 272 anne yer almıştır. Veri toplamak amacı ile “Ebeveynlik Tarzı Anketi” ve “Duygu Düzenleme Anketi” kullanılmıştır. Çalışma sonucunda otoriter annelerin duygu düzenleme puanlarının diğerlerinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Zarra-Nazhad (2016), “Çocukların sosyal duygusal gelişiminde ebeveynlik tarzlarının ve çocuğun mizaçsal özelliklerinin ortak etkileri” isimli araştırmasında anne babaların ebeveynlik stillerinin; çocukların, sosyal duygusal gelişimine etkisi, mizaç şekline göre duygusal ifadelerindeki değişik etkileri ve utangaçlığa bağlı sosyal yanlılığı incelemeyi amaçlamıştır. Boylamsal yöntemin kullanıldığı çalışmada, ilk grup için (1. ve 3. sınıf aralığında) 378 çocuk ve ebeveyni, ikinci grup için (6-7 yaş) 153 çocuk ve ebeveyni son grup için (yenidoğan) 200 çocuk ve ebeveyni çalışma grubunda yer almıştır. Veriler toplanırken ebeveyn tutumlarının ölçümünde “Block’un Çocuk Yetiştirme Uygulamaları Raporu”nun revize edilmiş bir Fin versiyonu, olumlu sosyal davranış ölçümü için “Güçlü Yönler ve Zorluklar Anketi” ve “Çocuklar için Davranış Değerlendirme Sisteminin Ebeveyn Değerlendirme Ölçeği”nin Fin versiyonu, duyguların ölçümünde “Olumlu ve Olumsuz Duygu Ölçeği”, sosyal geri çekilme ölçümünde “Çocukların Kısa Sosyal Çekilme Ölçeği” ve “Sosyal Yeterliliğinin Çok Kaynaklı Değerlendirmesi”, mizacın değerlendirilmesinde gözden geçirilmiş “Çocuklar için Mizaç Değerlendirme Bataryası” ve “Mizaç Araştırması Boyutları” ölçekleri, “Çocuk Davranışı Anketi” araçları kullanılmıştır. Sonuç olarak, fazla anne sevgisi gösterilen çocukların, ilkokula başlangıç aşamasında utangaç ya da engellenmiş, sosyal yönden geride oldukları, zor mizaçlı çocukların birinci sınıfta olumlu duyguların artması yönünden anne davranış kontrolünde daha fazla oldukları görülmüştür.

Berg (2011), “Ebeveynlik tarzlarının okul öncesi çağındaki çocuğun sosyal duygusal gelişimi üzerindeki etkileri” isimli çalışmada ebeveynlik stillerinin okul öncesi dönem çocuklarının sosyal duygusal gelişimi arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada veri toplama

aracı olarak, “Ebeveynlik Tarzınız Nedir” ve “Yaş ve Aşama Anketi: Sosyal Duygusal Gelişim” ölçekleri kullanılmıştır. Çalışma grubu 3-5 yaş arası çocuğu bulunan 14 ebeveynnden oluşmuştur. Çalışma sonucunda, çocukların sosyal duygusal gelişimi ile ebeveynlik tarzı arasında bir ilişki bulunduğu ve olumlu ebeveynlik uygulamalarının çocuğun gelişimine olumlu etkisi olduğu, ebeveynleri otoriter ya da izin verici tutuma sahip olan çocukların sosyal duygusal gelişiminin daha zayıf olduğu görülmüştür.

Querido, Warner ve Eyberg (2002), “Okul öncesi çocukların Afro-Amerikan ailelerinde ebeveynlik stilleri ve çocuk davranışları” adlı çalışmalarında Afro-Amerikan ebeveynlerin anne baba tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunlarına yönelik inceleme yapmayı amaçlamıştır. Veriler “Eyberg Çocuk Davranış Envanteri”, “Ebeveynlik Stilleri ve Boyutları Ölçeği” ve “Afro-Amerikan Kültürleşme Ölçeği” araçları kullanılarak elde edilmiştir. Çalışma grubunda yer alan 3-6 yaş arası 108 çocukla gerçekleştirilen araştırmada, annenin öğrenim seviyesi ve aile gelir düzeyi ile otoriter, izin verici ve demokratik tutumların ilişkisi olduğu görülmüştür. Çalışma sonucunda, davranış probleminin daha az görüldüğü çocukların ailelerinde demokratik ebeveyn tutumunun daha çok sergilendiği görülmüştür.

4. BÖLÜM

YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modelindedir. Tarama araştırmaları genellikle araştırma konusuyla ilgili var olan durumun fotoğrafını çekerek betimleme yapmayı amaçlar (Büyüköztürk vd., 2014, s.184). İlişkisel tarama modelleri iki ya da daha fazla sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığı veya derecesini belirlemeyi amaçlar (Karasar, 2012, s.81).

4.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2019-2020 eğitim öğretim yılında Bayburt il merkezinde, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocuklar, anneleri (204) ile öğretmenleri (36) oluşturmuştur. Bayburt il merkezinde toplam 34 okul öncesi eğitim kurumu yer almaktadır. Bu kurumlara, 2019-2020 eğitim öğretim yılında, 60-72 ay aralığında toplam 682 çocuğun devam ettiği belirlenmiştir. Kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile 27 okulla görüşülmüştür. Bu okullarda görev yapan öğretmenler, 60-72 aylık çocukların annelerine ölçekleri, Covid-19 salgınından dolayı okulların yüz yüze eğitime kapalı olması sebebiyle elektronik ortamda iletmiştir. Annelerin katıldığı her ölçek için “Çocuk Prososyallik Ölçeği-Öğretmen Formu” öğretmenlere iletilmiştir. Anne ve öğretmenlerden gönüllü olanlar araştırmaya katılmıştır.

Tablo 1.

Araştırmaya Katılan Aile ve Çocuklarının Demografik Özelliklerine Göre Frekans ve Yüzdeleri

Demografik özellikler		f	%
Çocuğun cinsiyeti	Kız	104	51,0
	Erkek	100	49,0
Çocuğun kardeş sayısı	Tek çocuk	50	24,5
	1	119	58,3
	2 ve üstü	35	17,2
Doğum sırası	İlk	104	51,0
	Ortanca	38	18,6
	Son	62	30,4
Okul öncesi eğitim süresi (Yıl)	1 yıl	102	50,0
	2 yıl	77	37,7
	3 yıl	25	12,3
Anne yaşı	25 yaş ve altı	9	4,4
	26-29 yaş	48	23,5
	30-34 yaş	19	38,7
	35-39 yaş	43	21,1
	40+ yaş	25	12,3
Baba yaşı	25 yaş ve altı	3	1,5
	26-29 yaş	24	11,8
	30-34 yaş	48	23,5
	35-39 yaş	82	40,2
	40+ yaş	47	23,0
Anne öğrenim düzeyi	İlkokul	28	13,7
	Ortaokul	42	20,6
	Lise	58	28,4
	Ön lisans	29	14,2
	Lisans	41	20,1
	Lisansüstü	6	2,9
Baba öğrenim düzeyi	Okuryazar	1	0,5
	İlkokul	11	5,4
	Ortaokul	23	11,3
	Lise	65	31,9
	Ön lisans	15	7,4
	Lisans	76	37,3
	Lisansüstü	13	6,4
Sosyoekonomik düzey	Alt	9	4,4
	Orta	182	89,7
	Yüksek	12	5,9

Araştırmaya katılan aile ve çocuklarının demografik özelliklerine göre frekans ve yüzdeleri Tablo 1’de yer almaktadır. Araştırmaya katılan çocukların; %50,5’i kız, %24,5’i tek çocuk, %58,3’ü tek kardeşe sahiptir. Çocukların %50’si bir yıldır okul öncesi eğitimine devam etmektedir. Çocukların çoğunun, annesi 30-34 yaş grubundadır. Babalarının çoğunluğu ise 35-39 yaş grubunda yer almaktadır. Annelerin çoğunluğu (%28,4) lise, babaların çoğunluğu ise (%37,3) lisans mezunudur. Ailelerin çoğunluğunun (%89,7) kendi algısına göre sosyoekonomik düzeyi orta seviyededir.

4.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada verileri toplamak amacı ile “Demografik Bilgi Toplama Formu”, “Çocuk Prososyallik Ölçeği”, “Yetişkin Prososyallik Ölçeği” ve “Anne Baba Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (ABTÖ)-A Formu” kullanılmıştır.

4.3.1. Demografik Bilgi Toplama Formu

Araştırmada çocuk ve ailesi hakkındaki demografik bilgilere ulaşmak için hazırlanan formda, çocuğun cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, anne ve babanın öğrenim düzeyleri, yaşları ve ailenin kendi algısına göre sosyoekonomik düzeyi gibi bilgiler yer almaktadır.

4.3.2. Çocuk Prososyallik Ölçeği (ÇPÖ)

Araştırmada, normal gelişim gösteren çocukların prososyal davranışlarını ve düzeylerini belirlemek amacı ile Çocuk Prososyallik Ölçeği kullanılmıştır. Bower (2012) tarafından düzenlenen ölçek, Bağcı ve Öztürk Samur (2016) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Ölçek, Strayer (1985) tarafından geliştirilen Çocuk Dereceleme Anketi ve Weir, Stevenson ve Graham (1980) tarafından geliştirilen Prososyal Davranış Anketine dayanmaktadır. Ölçekte, rahatlatma, yardım etme, paylaşma, gönüllülük, savunma/dahil etme, işbirlikçilik ve empati konularını içeren 7 alt boyut bulunmaktadır. Çocuk Prososyallik Ölçeği, Anne Formu 21 madde ile tek boyutlu bir yapıyla, Öğretmen Formu da 22 madde ile tek boyutlu bir yapı ile değerlendirilebilmektedir. Ölçekte, öğretmen ve anne tarafından çocukların prososyal davranış becerilerine sahip olma derecesine göre değerlendirme yapılması istenmektedir.

Yanıtlar, likert tipi olup 1 (hiçbir zaman) ile 5 (her zaman) arasında değişmektedir. Ölçekte puanın yükselmesi prososyal davranışlara işaret etmektedir. Öğretmen formunun Cronbach alfa güvenirlik katsayısı ,96, anne formunun Cronbach alfa güvenirlik katsayısı ,91 olarak belirlenmiştir (Bağcı & Öztürk Samur, 2016). Bu araştırmada Çocuk Prososyallik Ölçeği tek boyutlu yapı ile değerlendirilmiştir.

4.3.3. Yetişkin Prososyallik Ölçeği (YPÖ) Anne Formu

Araştırmada, normal gelişim gösteren çocukların annelerinin prososyal davranışlarını ve düzeylerini belirlemek amacı ile Yetişkin Prososyallik Ölçeği kullanılmıştır. Caprara, Steca, Zelli ve Capanna (2005) tarafından geliştirilen ölçek, Bağcı ve Öztürk Samur (2016), tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Paylaşma, yardımlaşma, ilgilenme ve empati olmak üzere 4 alt boyut ve 16 maddeden oluşmaktadır. Yanıtlar likert tipi olup, 1 (hiçbir zaman) ile 5 (her zaman) arasında değerlendirilmektedir. Yüksek puan, prososyal davranışların yüksek olduğuna işaret etmektedir. YPÖ Anne Formunun Cronbach tek boyutlu alfa güvenirlik katsayısı ,70 olarak hesaplanmıştır. Ölçek tek boyutlu olarak da değerlendirilebilmektedir (Bağcı & Öztürk Samur, 2016). Yapılan araştırmada Yetişkin Prososyallik Ölçeği tek boyutlu biçimde değerlendirilmiştir.

4.3.4. Anne Baba Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (ABTÖ)-A Formu

Ölçek, 3-6 yaş çocuklar için Özyürek (2017) tarafından anne ve babaların çocuk yetiştirme tutumlarının belirlenmesi amacı ile geliştirilmiştir. Likert tipi olup 38 maddeden oluşan ölçek; Demokratik Tutum (15 madde), Baskıcı ve Otoriter Tutum (12 madde), Aşırı Hoşgörülü Tutum (11 madde) olmak üzere üç faktörden meydana gelmektedir. Her alt boyuttan alınan yüksek puan o tutumun baskın olduğu anlamına gelmektedir. Maddeler, “Tamamen Katılıyorum-5 puan” “Katılıyorum-4 puan”, Kısmen katılıyorum-3 puan”, “Katılmıyorum-2 puan” ve “Hiç katılmıyorum-1 puan” şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçeğin Cronbach alpha güvenirlik katsayısı demokratik tutum için 0,87, baskıcı ve otoriter tutum için 0,77 ve aşırı hoşgörülü tutum için 0,72 olarak bulunmuştur. Ölçeğin testtekrar test korelasyonları demokratik tutum için 0,82, baskıcı ve otoriter tutum için 0,70 ve aşırı hoşgörülü tutum için

0,77 olarak belirlenmiştir. Buna göre, ABTÖ'nün güvenilirliğinin yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. (Özyürek, 2017). Bu araştırmada ölçek üç boyutlu olarak değerlendirilmiştir.

4.4.Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında verilerin toplanabilmesi için öncelikle Milli Eğitim Bakanlığından izin alınmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra, veri toplamak amacı ile belirlenen okulların müdürleri ile görüşülmüştür. Daha sonra, okullardaki 60-72 aylık çocukların öğretmenleri aracılığı ile veri toplama araçları, gönüllülük esasında bağlı olarak, annelere elektronik ortamda iletilmiştir. 2019-2020 eğitim öğretim yılının bahar döneminde, Covid-19 salgınına bağlı olarak okulların yüz yüze eğitime kapalı olması nedeni ile elektronik olarak Google Formlar sistemine, “Demografik Bilgi Toplama Formu”, “Çocuk Prososyallik Ölçeği”, “Yetişkin Prososyallik Ölçeği” ve “Anne Baba Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (ABTÖ)-A Formu” yüklenmiştir. Anneler tarafından doldurulan her form için “Çocuk Prososyallik Ölçeği -Öğretmen Formu” elektronik ortamda öğretmenlere ulaştırılmıştır. Ölçekler 6 hafta boyunca erişime açık kalmıştır. Yeterli veriye ulaşıldığı için altıncı haftanın sonunda erişim kapatılmıştır.

4.5.Verilerin Analizi

Araştırma sürecinde elde edilen veriler, SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Daha sonra veriler, Shapiro-Wilk testine göre normal dağılım gösterdiği ($p < .05$) belirlendikten sonra “Tek Yönlü ANOVA” ve “Bağımsız Örneklem t-Testi” ile normal dağılım açısından incelenmiş ve tüm ölçekler ve alt boyutlarının normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. Çocukların prososyal davranışlarının, cinsiyet değişkeni açısından farklılaşıp farklılaşmadığına bakmak amacıyla “Bağımsız Örneklem t-Testi” kullanılmıştır. Çocukların prososyal davranışlarının, kardeş sayısı, doğum sırası, anne-baba yaşı, anne-baba öğrenim durumu, okul öncesi eğitim süresi ve sosyo-ekonomik düzey değişkenleri bakımından incelemek amacıyla da “Tek Yönlü ANOVA” uygulanmıştır. Ayrıca annelerin prososyal davranışları ile çocuklarının prososyal davranışları arasındaki ilişkiyi ve anne tutumları ile çocuklarının prososyal davranışları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacı ile “Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Katsayısı” belirlenmiştir.

5. BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde, annelerin prososyal davranışları ve anne tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranışları arasındaki ilişkiye yönelik ulaşılan verilerin betimsel istatistikleri, alt problemler için yapılan analizler ve tartışma bulunmaktadır.

Tablo 2.

Çocuk, Anne Prososyallik ve Anne Tutum Puanlarının Ortalama, Standart Sapma, Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

	$\bar{X}$	S	Çarpıklık	Basıklık
ÇPÖ-Anne formu	79,64	14,14	-,925	,890
ÇPÖ- Öğretmen formu	80,16	15,11	,307	,417
YPÖ- Anne	67,98	9,97	-1,436	2,759
Demokratik tutum	64,30	9,53	-1,847	5,107
Baskıcı otoriter tutum	41,65	7,86	-,071	,737
Aşırı hoşgörülü tutum	28,19	7,77	1,049	1,439

Tablo 2’de çocuk ve annelerinin prososyallik ve anne tutum puanlarının ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerlerine yer verilmiştir. Annelerin prososyallik puan ortalamaları 80,16, çocukların prososyallik puan ortalamaları ise 79,64 (anne formu) ve 80,16 (öğretmen formu) olarak saptanmıştır. Annelerin ebeveyn tutumlarına ilişkin puan ortalamalarına bakıldığında, demokratik tutum puan ortalaması 64,30, baskıcı ve otoriter tutum 41,65, aşırı hoşgörülü tutum 28,19 olarak belirlenmiştir.

Tablo 3.

Çocukların Prososyallik Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

ÇPÖ	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	P
Anne formu	Kız	104	80,78	14,32	202	1,18	,24
	Erkek	100	78,45	13,93			
Öğretmen formu	Kız	104	82,30	15,85	202	2,08	,04
	Erkek	100	77,94	14,04			

p<,05

Tablo 3'te çocukların prososyallik puanlarının cinsiyete göre t-Testi sonuçları sunulmuştur. Tablodan da görüldüğü gibi, anne formuna göre, kız çocuklarının prososyallik ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarıyla (80,78), erkek çocukların puan ortalamaları (78,45) arasında cinsiyete bağlı bir farklılığa rastlanmamıştır [$t_{(202)}=1,18$; $p>,05$]. Literatürde bulunan çalışmaların bazılarında da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bağcı (2015), çocuk ve yetişkin prososyallik ölçeklerine dair geçerlik ve güvenirlik incelemesini yaptığı araştırmasında cinsiyet etkenine bağlı olarak kız ve erkeklerde anlamlı bir farklılık görülmediği sonucuna erişmiştir.

Alanyazında yer alan diğer çalışmalara bakıldığında, Aydın (2015), çocukların zihin kuramı ve kendini düzenleme becerisinin duygusal ve bilişsel yönlerinin olumlu sosyal davranış üzerindeki etkisini incelediği çalışmada, çalışmaya katılan kız ve erkek çocuklarının prososyal davranışları arasında cinsiyete bağlı anlamlı fark olmadığını saptamıştır. Uysal, Aydos & Akman (2016), okul öncesi dönem çocuklarının sınıfa uyumlarını çeşitli değişkenlere göre inceledikleri araştırmalarında, cinsiyet değişkeni ile prososyal davranışlar açısından kız ve erkek çocukları arasında anlamlı bir fark olmadığını bulmuşlardır. Yenidede (2018), 60-72 aylık çocuklar ile gerçekleştirdiği çalışmada, cinsiyet grupları ile katılımcıların prososyal davranma düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmadığı sonucunu elde etmiştir. Mağden & Aslan (2005), resimli kitaplar ile prososyal davranışları destekledikleri araştırmada, prososyal davranışların gelişiminde cinsiyet etkenine göre istatistiksel anlamda bir farklılığın bulunmadığını öne sürmüşlerdir. Yine Türkmen (2018), 48-60 aylık çocukların zeka alanları ile prososyal davranışlarının ilişkisini incelediği araştırmasında, anne ve baba prososyal davranışlar değerlendirmelerine göre cinsiyet faktörünün anlamlı bir fark oluşturmadığını ortaya koymuştur. Çelik Kahraman (2019), 48-72 aylık çocukların prososyal davranışlarını çeşitli değişkenlere göre incelediği araştırmasında, prososyal davranış ölçeğinin

geneline ilişkin bulgularına göre 48-60 aylık ve 61-72 aylık çocukların cinsiyet faktörünün anlamlı bir fark yaratmadığı sonucunu bulmuştur.

Tablo 3'te çocuk prososyalliği öğretmen formunda, kız çocuklarının prososyallik ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları (82.30) ile erkek çocukların puan ortalamaları (77,94) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmüştür [$t_{(202)}=2,08$; $p<,05$]. İlgili literatürde de bu bulgu ile örtüşen araştırmalar mevcuttur. Eisenberg ve Mussen (1997) birçok çalışmada, çocuğun cinsiyetinin prososyal davranışlar üzerinde belirgin bir şekilde anlamlı farka neden olmadığını saptamışlardır. Ancak cinsiyete göre kızların erkeklere nazaran daha prososyal davrandıklarını belirlemişlerdir. Benzer şekilde kız çocukların prososyal davranış puanlarının erkek çocuklarından daha yüksek olduğunu öne süren çalışmalar bulunmaktadır (Acar, 2013; Aktaş & Güvenç 2006; Altay & Güre, 2012; Bierhoff, 2002; Eisenberg vd., 2006; Karaca, Gündüz & Aral 2011; McGnley, 2008; Önal, 2018; Özcan, 2017; Öztürker 2014; Solak & Demircioğlu, 2019; Yazıcı & Salikutluk 2017; Yoleri & Seven, 2014). Araştırma bulgularında anne formunda cinsiyete yönelik anlamlı ilişki gözlenmezken öğretmen formunda kızlar lehine anlamlı sonuç çıkmasının sebebi, öğretmenlerin çocukları ailelere göre daha farklı etkileşimler içinde gözlemleyebilme şanslarının bulunması olarak düşünülebilir. Sınıf içerisinde yapılan etkinliklerde işbirliği, yardımlaşma ve paylaşma eylemlerini gerektiren birçok plan uygulanmaktadır. Bu durumun da öğretmenlerin ailelere nazaran daha tarafsız bir gözlemci olmasını kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Araştırmaya göre öğretmen formunda kız çocuklarının prososyal davranışlara daha eğilimli olmasının birçok gerekçesi olabilir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıların da etkisi ile aileler ve toplumda yer alan diğer bireyler, kız ve erkek çocuklarından, davranışlarına yönelik farklı beklentiler içinde olabilmektedir.

Kız çocuklarının toplum içinde yardımsever, hassas, destekte ve paylaşımda bulunan bireyler olarak rol edinmesi beklenirken erkek çocukların başarı merkezli hareket etmeleri ve bağımsız davranışlar sergilemeleri istenmektedir. Ayrıca ebeveynler de çocuklarının cinsiyetlerine göre bu şekilde değişik tutumlar içinde olabilmektedir (Altıntaş & Bıçakçı, 2017; Aydın 2015, s.27; Bağcı, 2015). Bu da kızları prososyal davranışlara yönelik daha ılımlı yapabilmektedir.

Tablo 4.

Çocukların Prososyallik Puanlarının Kardeş Sayısına Göre ANOVA Testi Sonuçları

ÇPÖ	Kardeş sayısı	N	$\bar{X}$	S	F	P
Anne formu	Tek çocuk	49	75,53	15,05	3,454	0,34
	2 kardeş	120	80,23	13,63		
	3+ kardeş	35	83,34	13,60		
Öğretmen formu	Tek çocuk	49	79,82	13,46	0,29	,971
	2 kardeş	120	80,37	15,37		
	3+ kardeş	35	79,91	16,71		

Tablo 4'te çocukların prososyallik puanlarının kardeş sayısına göre ANOVA sonuçları yer almaktadır. Anne formuna göre tek çocuk olanların prososyallik puan ortalamaları 75,53, 3 ve üzeri kardeş olan çocukların prososyallik puan ortalamaları ise 83,34'tür. Öğretmen formunda ise tek çocuk olan çocukların prososyal puan ortalamaları 79,82, iki kardeş olan çocukların puan ortalamaları da 80,37'dir. ANOVA sonuçlarına göre de anne formunda [$F_{(2-195)}=3,454$; $p >,05$] ve öğretmen formunda [$F_{(2-195)}=,29$; $p >,05$] çocukların prososyal davranışları ile kardeş sayısı arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Benzer şekilde, Solak ve Demircioğlu (2019), kardeş sayısının prososyal davranışlar üzerinde pozitif yönde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Uzman (2001), kardeş sayılarının yardım etme ve paylaşma eylemlerinde etkili olmadığı sonucuna erişmiştir. Bulgular ile çelişen bir başka araştırmada, Yenidede (2018), kardeşi olan çocukların tek çocuk olanlara nazaran daha prososyal davranışlar sergilediğine dair anlamlı bir fark olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Bağcı Çetin & Öztürk Samur (2018)'un araştırmalarında çocuk prososyallik ölçeği anne formuna göre tek çocukların bir ya da daha fazla kardeşi olan çocuklara göre daha düşük puana sahip olduğu gözlenmiştir. Türkmen (2018)'in araştırma bulgularında, 48-60 aylık çocukların prososyal davranışları, anne değerlendirmeleri, ile kardeş sayılarının bir farklılık yaratmadığı görülürken baba değerlendirmelerine göre 1 kardeş olanların 2 kardeş olanlardan daha yüksek prososyal puana sahip oldukları saptanmıştır.

Tablo 5.

Çocukların Prososyallik Puanlarının Doğum Sırasına Göre ANOVA Testi Sonuçları

ÇPÖ	Doğum sırası	N	$\bar{X}$	S	F	P
Anne formu	İlk	104	77,86	15,25	1,815	,166
	Ortanca	38	82,42	14,91		
	Son	62	80,90	11,24		
Öğretmen formu	İlk	104	81,06	13,41	0,605	,547
	Ortanca	38	80,55	16,71		
	Son	62	78,41	16,80		

Tablo 5’te çocukların prososyallik puanlarının doğum sırasına göre ANOVA Testi sonuçları bulunmaktadır. İlk çocuk olanların prososyallik puanları anne formunda (77,86) en düşük ortalama değere sahipken, öğretmen formunda (81,06) en yüksek ortalama değerdedir. Ancak ANOVA sonuçlarında hem anne ($F=1,815$; $p>,05$) hem öğretmen formunda ($F=,605$; $p>,05$) çocukların prososyal davranışları ile doğum sırası arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Literatürde de araştırma sonucuna paralel çalışmalar bulunmaktadır. Uzmen (2001), resimli çocuk kitapları ile çocukların prososyal davranışlarının desteklendiği çalışmasında çocukların doğum sırasının yardım etme ve paylaşma davranışında etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Türkmen (2018), okul öncesi eğitime devam eden 48-60 aylık çocukların prososyal davranışları ile çocuğun doğum sırası arasında anlamlı bir fark olmadığı bulgusuna erişmiştir. Önal (2018), sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan ve bulunmayan çocukların prososyal davranışlarını incelediği araştırmasında, her iki grup için de doğum sırasının prososyal davranışlar üzerinde anlamlı bir fark oluşturmadığını öne sürmüştür. Solak ve Demircioğlu (2019), 5-6 yaş çocuklarının akran ilişkileri ile farklı değişkenlerin birbirine etkisinin incelendiği araştırmalarında, doğum sırasının prososyal davranış puan ortalaması üzerinde etkisi olmadığını saptamıştır. Orçan (2004), algılanan anne-baba tutumları ile çocukların sosyal gelişimleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, çocukların sosyal gelişim düzeyleri ile doğum sırası arasında pozitif yönde bir farka rastlamamıştır.

Tablo 6.

Çocukların Prososyallik Puanlarının Okul Öncesi Eğitime Devam Etme Sürelerine Göre ANOVA Testi Sonuçları

ÇPÖ	OÖES (yıl)	n	$\bar{X}$	S	F	P
Anne formu	1 yıl	101	80,32	15,25	,909	,405
	2 yıl	78	78,05	14,91		
	3 yıl	25	81,84	11,24		
Öğretmen formu	1 yıl	101	79,60	15,89	1,615	,201
	2 yıl	78	82,15	13,81		
	3 yıl	25	76,20	15,39		

Çocukların prososyallik puanlarının okul öncesi eğitime devam etme sürelerine göre ANOVA Testi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir. Anne formuna göre, üçüncü yılda okul öncesi eğitim alan çocukların, prososyallik puan ortalaması (81,84) diğer çocukların ortalamasına göre daha yüksektir. Öğretmen formuna göre ise ikinci yılda okul öncesi eğitim alan çocukların puan ortalaması (82,15) diğer çocukların ortalamasına göre daha yüksek olarak belirlenmiştir. Ancak hem anne formuna ($F=909$; $p>,05$) hem de öğretmen formuna ($F=1,615$; $p>,05$) göre prososyallik puanlarında çocukların okul öncesi eğitime devam etme sürelerine göre istatistiksel olarak fark tespit edilmemiştir. Bu bulgu daha önce yapılan araştırmalarla da desteklenmektedir. Uzman (2001), çocukların okula devam etme sürelerinin yardım etme ve paylaşma davranışında etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bağcı (2015) da anne babaların prososyal davranışları ile çocuklarının prososyal davranışları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, 60-72 aylık çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam etme sürelerine yönelik anlamlı bir farklılık bulmamıştır. Önal (2018), sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan ve olmayan çocukların okul öncesi eğitime devam etme süresinin prososyal davranışlara etkisine yönelik istatistiksel bir farka rastlamamıştır. Çubukçu (2019), anne ve çocuk prososyallikleri üzerine yaptığı araştırmasında okul öncesi eğitim süresinin çocuğun prososyallik düzeyi ile ilişkisi olmadığını saptamıştır. Araştırma bulguları ile farklı bulgulara sahip bazı araştırmalar da mevcuttur. Yazıcı & Salıktutluk (2017), okul öncesi eğitime devam etme süresinin çocukların prososyal davranışları üzerinde etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. 2 seneden daha uzun süre okul öncesi eğitim gören çocukların prososyal davranışlarının 1. senesi olanlara göre daha prososyal oldukları bulgusunu öne sürmüşlerdir.

Çocukların devam ettikleri okul öncesi eğitim kurumlarında görmüş oldukları eğitimin kalitesi, öğretmen tutumları ve sınıf içi etkileşimleri davranışlarında etkili olabilmektedir. Ancak bunların dışında ailenin tutumları, çevrenin etkisi, çocuğun içinde yetiştiği kültür faktörü gibi okul dışı unsurların da çocuk davranışlarına etkileri bulunmaktadır.

Tablo 7.

Çocukların Prososyallik Puanlarının Anne Öğrenim Düzeyine Göre ANOVA Testi Sonuçları

ÇPÖ	Anne öğrenim düzeyi	N	$\bar{X}$	S	F	P
Anne formu	İlkokul	28	82,14	9,92	2,075	,070
	Ortaokul	42	75,33	19,87		
	Lise	58	81,65	10,74		
	Ön lisans	29	78,34	15,93		
	Lisans	41	78,76	11,56		
	Lisansüstü	6	90,64	11,92		
Öğretmen formu	İlkokul	28	78,21	13,55	1,743	,126
	Ortaokul	42	84,43	14,91		
	Lise	58	79,48	14,14		
	Ön lisans	29	79,52	15,08		
	Lisans	41	77,02	17,41		
	Lisansüstü	6	90,50	9,14		

Çocukların prososyallik puanlarının anne öğrenim düzeyine göre ANOVA Testi sonuçları Tablo 7’de yer almaktadır. Yapılan ANOVA Testi sonucuna göre hem anne ($F= 2,075$; $p>,05$) hem öğretmen formunda ($F=1,743$; $p>,05$) çocukların prososyal davranış puanlarında anne öğrenim düzeyine göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir. İstatistiksel olarak anlamlı bir fark olmamakla birlikte, lisansüstü eğitimi mezunu olan annelerin çocuklarının prososyallik puan ortalaması, hem anne formunda (90,64) hem de öğretmen formunda (90,50) diğerlerinin ortalamasından daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Araştırma bulguları alanyazında yer alan araştırma sonuçlarının bazıları ile benzeşmektedir. Öztürker (2014), anne öğrenim düzeyine göre çocukların genel ve bireysel olumlu sosyal davranış puanları arasında anlamlı farklılığa rastlamamıştır. Türkmen (2018), 60- 72 aylık çocuklar ile yapmış olduğu çalışması sonucunda anne babaların öğrenim düzeyleri ile çocukların prososyal davranış puanları arasında istatistiksel yönde anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Çelik Kahraman (2019), 48-60 aylık çocukların anne öğrenim düzeyine göre prososyal davranış puanlarında anlamlı farklılığa ulaşmıştır. Ancak 61-72 aylık çocukların anne öğrenim düzeyine göre prososyal davranış puanlarında anlamlı farklılık olduğunu tespit etmiştir. Annesi ön lisans ve üstü bir

öğrenim düzeyinde olanların paylaşma boyutuna yönelik prososyal davranış puanlarının, lise ve ortaokul olanlara göre daha yüksek olduğunu saptamıştır. Babası ön lisans ve daha üst kademedan mezun olanların ise paylaşma boyutuna ilişkin prososyal davranış düzeylerinin babası ortaokul ve lise mezunu olan çocukların paylaşma boyutuna ilişkin prososyal davranış düzeylerinden daha yüksek çıkmıştır. Bir başka araştırmada ise, Yazıcı & Salıktutluk (2017), anne ve baba öğrenimine göre çocuklarının prososyal davranışlarının anlamlı farklılığa neden olduğu bulgusuna erişmişlerdir. Annesi üniversite mezunu olan çocuklarının prososyal davranış puanlarının, ilköğretim mezunu olanlardan daha yüksek olduğu, babaları üniversite mezunu olan çocukların prososyal davranış puanlarının, lise mezunu olanlardan daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Özcan (2017), ilkokul mezunu annelerin diğerlerine göre “teselli” alt boyutunda anlamlı farklılık oluşturduğunu ileri sürmüştür.

Tablo 8.

Çocukların Prososyallik Puanlarının Baba Öğrenim Düzeyine Göre ANOVA Testi Sonuçları

ÇPÖ	Baba öğrenim düzeyi	N	$\bar{X}$	S	F	P
Anne formu	Okur-yazar	3	83,00	14,80	1,633	,140
	İlkokul	11	73,27	9,11		
	Ortaokul	24	79,79	13,97		
	Lise	65	80,52	14,37		
	Ön lisans	15	82,40	20,25		
	Lisans	73	80,75	11,73		
	Lisansüstü	13	70,08	18,39		
Öğretmen formu	Okur-yazar	3	79,33	2,52	,599	,731
	İlkokul	11	78,45	13,97		
	Ortaokul	24	75,87	12,32		
	Lise	65	81,55	13,60		
	Ön lisans	15	77,93	22,12		
	Lisans	73	80,47	15,95		
	Lisansüstü	13	83,53	15,97		

Çocukların prososyallik puanlarının baba öğrenim düzeyine göre ANOVA Testi sonuçlarına Tablo 8’de yer verilmiştir. Anne formunda, okuryazar seviyede olan babaların çocuklarının prososyallik puan ortalaması (83,00), diğerlerinin ortalamasından daha yüksektir. Öğretmen formuna göre ise lisansüstü seviyede olan babaların çocuklarının prososyallik puan ortalamasının (83,53), diğerlerinin ortalamasından daha yüksek olduğu görülmüştür. Yapılan ANOVA Testi sonucuna göre hem anne ($F= 1,633$; $p>,05$) hem öğretmen formunda ($F=,599$;

p>,05) çocukların prososyal davranış puanlarının baba öğrenim düzeyine göre anlamlı bir farklılığa yol açmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 9.

Çocukların Prososyallik Puanlarının Anne Yaşına Göre ANOVA Testi Sonuçları

ÇPÖ	Anne yaşı	N	$\bar{X}$	S	F	P	Anlamlı fark
Anne formu	1.25 yaş ve altı	9	78,00	25,23	4,287	,002	2 & 3 2 & 4
	2.26-29 yaş	48	73,30	16,03			
	3.30-34 yaş	79	80,89	11,37			
	4.35-39 yaş	43	84,80	12,05			
	5.40 yaş ve üzeri	25	79,60	12,96			
Öğretmen formu	1.25 yaş ve altı	9	80,55	14,32	,425	,790	
	2.26-29 yaş	48	81,37	13,19			
	3.30-34 yaş	79	80,73	15,11			
	4.35-39 yaş	43	79,63	17,66			
	5.40 yaş ve üzeri	25	76,80	15,11			

Tablo 9 çocukların prososyallik puanlarının anne yaşına göre ANOVA Testi sonuçlarını içermektedir. Anne formuna göre 35-39 yaş arası annelerin çocuklarının prososyallik puan ortalamaları (84,80) diğer çocukların ortalamalarından yüksektir. Öğretmen formunda ise en yüksek prososyallik puan ortalamaları (81,37), 26-29 yaş arası annelerin çocuklarında görülmektedir. Yapılan ANOVA sonucunda, anne formuna göre anne yaşının çocukların prososyallik puanlarına etki ettiği görülmüştür. Dolayısıyla, yaş gruplarına göre çocukların prososyallik puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur ($F=4,287$, $p<,001$). Bu farklılığın hangi yaş grupları arasında olduğunu belirlemek için gruplar birbirleri ile karşılaştırılmıştır. Bunun sonucunda, 1. gruptaki anneler ile 3. gruptaki anneler arasında 3. gruptaki annelerin lehine, 1. gruptaki anneler ile 4. gruptaki anneler arasında 4. gruptaki annelerin lehine anlamlı farklılıklar görülmüştür. Benzer bulgulara göre, Karaca, Gündüz ve Aral (2011), çocukların sosyal davranışlarını inceledikleri araştırmalarında, 31-35 yaş aralığında yer alan annelerin çocuklarının 30 yaş altındaki annelerin çocuklarına nazaran daha az prososyal davranış sergilediği sonucuna ulaşmışlardır. Bir başka araştırmada ise Uzmen (2001), çocukların anne baba yaşı ile yardım etme ve paylaşma davranışları arasında fark olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Tablo 10.

Çocukların Prososyallik Puanlarının Baba Yaşına Göre ANOVA Testi Sonuçları

ÇPÖ	Baba yaşı	n	$\bar{X}$	S	F	P	Anlamlı fark
Anne formu	1.25 yaş ve altı	3	89,00	14,18	3,674	,007	3 & 4
	2.26-29 yaş	24	74,17	17,29			
	3.30-34 yaş	48	75,21	15,60			
	4.35-39 yaş	81	82,75	13,01			
	5.40 yaş ve üzeri	48	80,96	10,90			
Öğretmen formu	1.25 yaş ve altı	3	84,66	12,22	1,852	,120	
	2.26-29 yaş	24	81,00	15,67			
	3.30-34 yaş	48	84,14	11,93			
	4.35-39 yaş	81	79,83	17,33			
	5.40 yaş ve üzeri	48	76,04	13,06			

Çocukların prososyallik puanlarının baba yaşına göre ANOVA Testi sonuçları Tablo 10'da bulunmaktadır. 1. grupta olan babaların çocuklarının prososyallik puan ortalamalarının, hem anne formunda (89,00), hem de öğretmen formunda (84,66) diğer çocukların ortalamalarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yapılan ANOVA Testi sonucunda, anne formuna göre baba yaşının çocukların prososyallik puanlarına etki ettiği görülmüştür. Dolayısıyla, baba yaşına göre çocukların prososyallik puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur ($F=3,674$, $p<,001$). Bu farklılığın kaynağını belirlemek için gruplar birbiriyle karşılaştırılmıştır. Bunun sonucunda, 3. gruptaki babaların çocuklarının 4. gruptaki babaların çocuklarından anlamlı düzeyde daha yüksek prososyal davranış puanına sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 11.

Çocukların Prososyallik Puanlarının Sosyoekonomik Düzeye Göre ANOVA Testi Sonuçları

ÇPÖ	Sosyoekonomik düzey	n	$\bar{X}$	S	F	P
Anne formu	Alt	9	79,66	13,86	,004	,996
	Orta	180	79,61	14,47		
	Üst	15	79,93	10,76		
Öğretmen formu	Alt	9	86,22	17,13	,775	,462
	Orta	180	79,94	15,17		
	Üst	15	79,13	13,16		

Çocukların prososyallik puanlarının ailenin kendi algısına göre sosyoekonomik düzeyine göre ANOVA Testi sonuçları Tablo 11'de görülmektedir. Buna göre anne formunda, ailenin kendi algısına göre sosyoekonomik düzeyi yüksek olan çocukların puan ortalamaları (79,93) diğer çocukların puan ortalamalarından daha yüksektir. Öğretmen formunda ise alt sosyoekonomik

düzeyde olan çocukların prososyal puan ortalamaları (86,22), orta ve üst sosyoekonomik düzeye sahip olan ailelerin çocuklarının puan ortalamalarından daha yüksektir. ANOVA Testi sonuçlarında hem anne ($F=,004$; $p>,05$) hem öğretmen formunda ($F=775$; $p>,05$) çocukların prososyal davranışları ile ailenin sosyo-ekonomik düzeyi arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Benzer biçimde Orçan (2004)'ın çocukların sosyal gelişimleri ile farklı değişkenlerin bağlantısını incelediği çalışmasında, annenin çalışma durumunun çocukların sosyal gelişim düzeylerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Çubukçu (2019), çocukların prososyallik düzeyleri ile annelerinin tutum ve prososyalliklerini incelediği araştırmasında, sosyoekonomik düzeyin çocuk prososyallığında olumlu bir etkisinin olmadığı bulgusunu sunmuştur. Alanyazında araştırma bulgularından daha farklı sonuçlar sunan çalışmalar da bulunmaktadır. Bandy & Wilhelm (2007), ailelerin gelir düzeyleri ile prososyal davranış düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında gelir düzeyi düşükse sosyal ilişkinin tersine döndüğü bulgusuna erişmişlerdir. McGinley (2008), çocukların mizaç ve anne sosyalleşmesinin boyutları arasındaki teorik temelli etkileşimlerin çocukların ve erken ergenlerin prososyal davranışlarını yordayıp yordamadığını incelediği araştırmasında, aile gelirinin prososyal davranışlarda olumlu etkisinin olduğunu saptamıştır. Öztürker (2014)'in araştırma bulgularında ise annesi çalışan çocukların Genel ve Bireysel O.S.D. puanları da annesi çalışmayanlara göre anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Yapılan araştırmalardan elde edilen bulgulara göre ailenin gelir seviyesinin çocukların davranışlarına etki etmesinin sebebi olarak çocuklara sundukları imkanlar gösterilebilir. Ancak yapılan çalışmalar daha önceki yıllara aittir. Araştırma bulgusunda gelir ile prososyal davranış arasında olumlu bir ilişki bulunmamasının nedeni ise zamanla teknolojinin ilerlemesi ile birlikte eğitime ve sosyalleştirici etkinliklere dair erişilebilirliğin artması ve farkın azalması şeklinde düşünülebilir. Ayrıca çalışmaya katılan çocukların farklı imkanlar dahilinde yetişmesi de nedenler arasında düşünülebilir.

Tablo 12.

Anne Tutum Puanlarının Çocukların Cinsiyetine Göre t-Testi Sonuçları

Tutum	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	P
Demokratik	Kız	104	64,06	9,61	202	-,375	,708
	Erkek	100	64,56	9,49			
Baskıcı ve otoriter	Kız	104	41,69	7,34	202	,084	,933
	Erkek	100	41,60	8,39			
Aşırı hoşgörülü	Kız	104	28,25	6,92	202	,110	,913
	Erkek	100	28,13	8,60			

p<,05

Tablo 12’de çocukların cinsiyetleri ile anne tutumlarında anlamlı bir farklılık olup olmadığına bakmaya yönelik t-Testi sonuçları yer almaktadır. Buna göre çocukların cinsiyetinin, annelerin demokratik [$t_{(202)}-,375$; $p>,05$], baskıcı ve otoriter [$t_{(202)},084$; $p>,05$], aşırı hoşgörülü [$t_{(202)},110$; $p>,05$] tutum sergilemesinde farklılık yaratmadığı görülmüştür.

Tablo 13.

Anne Tutum Puanlarının Anne Yaşına Göre ANOVA Sonuçları

Tutum	Anne yaşı	n	$\bar{X}$	S	F	P	Anlamlı fark
Demokratik	1.25 yaş ve altı	9	65,22	13,72	,338	,852	
	2.26-29 yaş	48	63,60	9,13			
	3.30-34 yaş	79	64,37	9,52			
	4.35-39 yaş	43	65,46	7,01			
	5.40 yaş ve üzeri	25	63,12	12,52			
Baskıcı ve otoriter	1.25 yaş ve altı	9	36,00	8,25	2,612	,037	1 & 2
	2.26-29 yaş	48	44,10	6,21			
	3.30-34 yaş	79	40,91	7,50			
	4.35-39 yaş	43	41,32	7,12			
	5.40 yaş ve üzeri	25	41,84	11,22			
Aşırı hoşgörülü	1.25 yaş ve altı	9	25,66	6,26	,344	,848	
	2.26-29 yaş	48	28,56	7,80			
	3.30-34 yaş	79	28,06	7,29			
	4.35-39 yaş	43	28,05	5,80			
	5.40 yaş ve üzeri	25	29,04	11,96			

Tablo 13’te anne tutum puanlarının anne yaşına göre ANOVA sonuçları yer almaktadır. Anne yaşının, demokratik ve aşırı hoşgörülü tutum alt boyutlarında istatistiksel olarak fark yaratmadığı, baskıcı ve otoriter alt boyut puanında ise farklılık yarattığı belirlenmiştir. Tukey HSD testi sonucunda farklılığın, 1. ($\bar{X}$: 36,00) gruptaki anneler ile 2. ($\bar{X}$: 44,10) gruptaki

anneler arasında olduğu saptanmıştır. 1. gruptaki annelerin baskıcı ve otoriter tutumu anlamlı derecede düşüktür.

Tablo 14.

Anne Tutum Puanlarının Anne Öğrenim Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

Tutum	Anne öğrenim düzeyi	N	$\bar{X}$	S	F	P	Anlamlı fark
Demokratik	1.İlkokul	28	60,28	11,66	2,123	,064	
	2.Ortaokul	42	62,88	10,81			
	3.Lise	58	66,74	6,64			
	4.Ön lisans	29	63,96	7,79			
	5.Lisans	41	66,83	10,11			
	6.Lisansüstü	6	64,30	12,29			
Baskıcı ve otoriter	1.İlkokul	28	45,00	10,03	3,970	,002	1,2,3-6
	2.Ortaokul	42	42,93	8,85			
	3.Lise	58	42,44	6,74			
	4.Ön lisans	29	41,24	5,33			
	5.Lisans	41	37,61	7,14			
	6.Lisansüstü	6	38,83	2,22			
Aşırı hoşgörülü	1.İlkokul	28	29,89	9,05	1,350	,245	
	2.Ortaokul	42	29,11	8,05			
	3.Lise	58	29,69	7,76			
	4.Ön lisans	29	26,69	5,49			
	5.Lisans	41	26,00	8,16			
	6.Lisansüstü	6	28,19	2,82			

Yapılan ANOVA sonucunda, anne öğrenim düzeyinin, aşırı hoşgörülü ve demokratik tutuma sahip annelerde etkili olmadığı, baskıcı ve otoriter tutuma sahip annelerde ise etkili olduğu görülmüştür. Baskıcı ve otoriter tutuma sahip annelerde ise öğrenim düzeylerine göre farklılık olduğu bulunmuştur ($F=3,970$, $p<0,05$). Bu farklılığın kaynağı olan düzeyi belirlemek için gruplar birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Bunun sonucunda, 6. grupta yer alan annelerin, 1,2 ve 3. gruplarda bulunan annelerin baskıcı ve otoriter tutum puanından anlamlı derecede düşük olduğu belirlenmiştir.

Tablo 15.

Çocuk ve Anne Prososyalliğine İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

Grup	ÇPÖ-Anne formu	YPÖ-Anne	ÇPÖ-Öğretmen formu
ÇPÖ-Anne formu	1	,476**	-,009**
ÇPÖ-Öğretmen formu	-,009**	-,132**	1**
YPÖ-Anne	,476**	1	-,132**

n=204; *p<.05 **p<.01

Tablo 15'e bakıldığında anne formuna göre, çocuk prososyal davranışları ile anne prososyal davranışları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=.476$; $p<.01$). Literatür incelendiğinde benzer sonuçları içeren çalışmalar görülmektedir. Bağcı (2015), okul öncesi dönem çocukları ile anne ve babalarının prososyallik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptamıştır. Aynı şekilde, Bağcı Çetin & Öztürk Samur (2018), anne-babalar ile çocuklarının prososyallikleri arasında bir ilişki olup olmadığını araştırdıkları çalışmalarında anne-baba ile çocuk prososyallik puanları arasında olumlu yönde bir ilişkiye rastlamışlardır. Çubukçu (2019), anne ve çocuk prososyallik düzeylerini karşılaştırdığı çalışmasında, annelerin prososyal davranmalarının çocukların da prososyal davranmalarına etki ettiğini öne sürmüştür. Trommsdorff (1991), çocuklarını sosyal eylemlere teşvik eden ve çocukları ile empati kuran annelerin empati düzeyleri ile çocuklarının empati düzeyleri arasında olumlu yönde ilişki saptamıştır. Ancak Yazıcı & Salıktutluk (2017), ebeveyn prososyallik puanı ile çocuk prososyallik puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Tablo 15'e göre, anne formu çocuk prososyallik ölçeği puanları ile öğretmen formu çocuk prososyallik ölçeği puanları arasında da negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır ($r=-.009$; $p<.01$). Araştırma sonucuna göre anne ve öğretmen formlarında farklılıklar bulunmaktadır. Öğretmenler ile annelerin çocukları değerlendirirken gözlem düzeylerinin ve objektif bakış açısı durumlarının birbirinden ayrıştığı söylenebilir. Öğretmen görüşleri ile ebeveyn görüşleri karşılaştırıldığında, anne babalar çocuklarının daha üst seviyede prososyal davranışlarının olduğu fikrindedirler. Ogelman ve Canbeldek, (2016)'e göre, öğretmenler, çocukları sınıf içinde ve akranlarıyla birlikteyken düzenli bir biçimde gözlemleyebilirken, ebeveynlerin bu

konudaki olanakları sınırlıdır. Bu durumun öğretmenler ve annelerin değerlendirmelerindeki değişikliği ortaya koyabileceği düşünülmektedir.

Tablo 16.

Anne Tutumları ile Çocuklarının Prososyal Davranışları Arasındaki İlişkiye Dair Korelasyon Testi Sonuçları

	ÇPÖ	Demokratik	Baskıcı ve otoriter	Aşırı hoşgörülü
ÇPÖ	1	,204**	,009	-,009
Demokratik	,204**	1	,416**	,152*
Baskıcı ve otoriter	,009	,416**	1	,507**
Aşırı hoşgörülü	-,009	,152*	,507**	1

n=204; *p<,05 **p<,01

Tablo 16'ya göre çocuk prososyallığı ile demokratik tutum arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=,204$; $p<,01$). Bu bulguya göre çalışmaya dâhil edilen annelerin demokratik tutumunun, çocukların prososyal davranışlarında etkili bir faktör olduğu söylenebilir. Araştırma bulgularını destekler nitelikte başka çalışmalar da mevcuttur. Locke (2002), annelerin demokratik tutumları ile çocuklarının prososyal davranış puanları arasında olumlu yönde bir ilişki tespit etmiştir. Altay ve Güre (2012), demokratik ebeveyn stili bulunan annelerin çocuklarının olumlu sosyal davranış puanlarının, izin verici stile göre daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Gülay (2011), anne tutumlarının çeşitli değişkenlere yönelik etkisini incelediği araştırmasında, demokratik (yetkeci) tutum ile olumlu sosyal davranış arasında pozitif yönde bir ilişkiye rastlamıştır. Aktaş Özkafacı (2012), demokratik tutum sergileyen annelerin çocuklarının sosyal davranışlarının daha iyi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı şekilde Özyürek (2015), demokratik tutumu benimseyen annelerin çocuklarının sosyal beceri puanlarının yüksek olduğu bulgusunu sunmuştur. Çubukçu (2019) ise, demokratik tutum ile çocuk prososyallığı arasında bir ilişki olmadığını, otoriter tutumun ise prososyal davranış üzerinde olumlu şekilde etkisi olduğunu öne sürmüştür.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde, demokratik ebeveyn tutumu ile çocuklarının prososyal davranma düzeyleri arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunduğunu öne süren araştırmaların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu durum, demokratik tutum sergileyen ebeveynlerin sunduğu sevgi ve güven ortamının çocukların davranış biçimlerine yansımaları

şeklinde yorumlanabilir. Berg (2011)'e göre demokratik tutum gösteren anne babaların, çocuklarına, gerçekleştirecekleri eylemler ve alacakları ortak kararlara yönelik seçim hakkı tanıyor olmaları özgürlük ve sorumluluk arasında denge kurmaktadır. Bu durum da prososyal davranışların özünde bulunan işbirliği eylemini ve kendine güven duyma gibi olumlu özellikleri beraberinde getirmektedir.

6. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma, annelerin prososyal davranışları ve tutumları ile okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranışları arasındaki ilişkiyi saptamak amacı ile yapılmıştır. İlişkisel tarama modeli ile gerçekleştirilen araştırmaya, 60-72 ay aralığında bulunan 204 çocuk ile bu çocukların anne ve öğretmenleri katılmıştır. Verilerin toplanması amacı ile “Demografik Bilgi Toplama Formu”, “Çocuk Prososyallik Ölçeği- Anne ve Öğretmen Formu”, “Yetişkin Prososyallik Ölçeği” ve “Anne Baba Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (ABTÖ)-A Formu” kullanılmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizleri yapılmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- Araştırmada yer alan çocukların %50,5’ini kız çocukları oluşturmaktadır.
- Çocukların %24,5’i tek çocuktur.
- Çocukların %58,3’ü tek kardeşe sahiptir.
- Çocukların %50’si bir senedir okul öncesi eğitim kurumuna devam etmektedir.
- Çocukların annelerinin çoğunluğu 30-34 yaş aralığında yer almaktadır.
- Çocukların çoğunun babası 35-39 yaş aralığında bulunmaktadır.
- Annelerin çoğunluğu (%28,4) liseden, babaların çoğunluğu ise (%37,3) lisans eğitiminden mezundur.
- Ailenin kendi algısına göre sosyoekonomik düzeyi orta düzeyde olan aileler (%89,7) çoğunluktadır.

Demografik Özelliklere Göre Çocuk Prososyalliğine İlişkin Sonuçlar

Anne formuna göre, erkek çocukların prososyal davranış puan ortalamaları 78,45 iken kız çocuklarının 80,78'dir. Okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranış puanları ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel yönden anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır ($p>,05$). Öğretmen formuna göre de, erkek çocukların prososyallik puan ortalaması 77,94 iken kız çocuklarının 82,30 şeklindedir. Her iki formda da kız çocuklarının puan ortalaması daha yüksektir. Ancak cinsiyet değişkeni ile çocuk prososyallik düzeyi arasında anne formuna göre fark saptanamazken, öğretmen formunda kız çocuklarının lehine istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır ($p<,05$).

Anne formuna göre, ilk çocuk olarak doğan çocukların prososyal davranış puan ortalamaları 77,86, ortanca çocukların 82,42, son çocukların ortalamaları ise 80,90'dır. Öğretmen formunda ise ilk çocukların prososyallik puan ortalamaları 81,06, ortanca çocukların 80,55 son çocukların 78,41 şeklindedir. Anne formuna göre ilk, öğretmen formuna göre ise son çocukların puan ortalamaları en düşüktür. Ancak her iki forma göre de doğum sırasının çocukların prososyal davranışları üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığı görülmüştür ($p>,05$).

Anne formuna göre, tek çocuk olan çocukların prososyal davranış puan ortalamaları 75,53, iki kardeş olanların 80,23, üç ve üzeri kardeşi olanların ise 83,34'tür. Öğretmen formuna göre ise tek çocuk olanların prososyal davranış puan ortalamaları 79,82, iki kardeş olanların 80,37, üç ve üzeri kardeş olanların 79,91'dir. Her iki forma göre de çocukların kardeş sayıları ile prososyal davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenememiştir ($p>,05$).

Çocukların prososyal davranışları ile okul öncesi eğitim kurumuna devam etme sürelerine yönelik bulgular anne formuna göre, üçüncü yılı olan çocukların ortalamaları (81,84), birinci (80,32) ve ikinci (78,05) yılı olan çocukların puan ortalamalarından daha yüksektir. Öğretmen formuna göre ise okul öncesi eğitimde ikinci yılda (82,15) olan çocukların puan ortalamaları, birinci (79,60) ve üçüncü (76,20) yılda olan çocukların puan ortalamalarından yüksektir. Ancak çocukların prososyal davranışları ile okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi arasında anlamlı bir farklılaşma durumu yoktur ($p>,05$).

Araştırma sonucuna bakıldığında, anne formuna göre lisansüstü eğitim mezunu olan annelerin çocuklarının prososyallik puan ortalaması (90,64), ilkokul (82,14), ortaokul (75,33), lise (81,65), ön lisans (78,34) ve lisans (78,76) mezunu annelerin çocuklarının prososyallik puan ortalamalarından daha yüksektir. Benzer biçimde öğretmen formuna göre de lisansüstü eğitim mezunu annelerin çocuklarının prososyallik puan ortalamasının (90,50), ilkokul (78,21), ortaokul (84,43), lise (79,48), ön lisans (79,52) ve lisans (77,02) mezunu annelerin çocuklarının prososyallik puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Çocukların anne öğrenim durumuna göre prososyal davranış puanları ile arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>,05$).

Araştırma bulgularında, anne formuna göre okur yazar babaların çocuklarının prososyallik puan ortalaması (83,00), ilkokul (73,27), ortaokul (79,79), lise (80,52), ön lisans (82,40), lisans (80,75) ve lisansüstü (70,08) mezunu babaların çocuklarının prososyal davranış puanı ortalamalarından daha yüksektir. Öğretmen formuna göre ise lisansüstü babaların çocuklarının prososyal davranış puan ortalaması (83,53), okur yazar (79,33), ilkokul (78,45), ortaokul (75,87), lise (81,55), ön lisans (77,93), lisans (80,47) mezunu babaların çocuklarının prososyal davranış puanı ortalamalarından daha yüksektir. Baba öğrenim durumlarının çocukların prososyal davranış puanları ile arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık yoktur ($p>,05$).

Anne formuna göre, anne yaşı ile çocukların prososyallik puan ortalaması arasındaki fark istatistiksel olarak önemlidir ($p<,001$). 26-29 yaş aralığındaki annelerin çocuklarının puan ortalamaları (73,30) ile 30-34 yaş aralığındaki annelerin çocuklarının puan ortalamalarına (80,89) bakıldığında, 30-34 yaş aralığındaki annelerin lehine ($p<,001$), 26-29 yaş aralığındaki annelerin çocuklarının prososyallik puanı ortalamaları (73,30) ile 35-39 yaş aralığındaki annelerin çocuklarının prososyallik puan ortalamaları (84,80) incelendiğinde, 35-39 yaş aralığındaki annelerin lehine anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<,001$).

Anne formuna göre 30-34 yaş aralığı ile 35-39 yaş aralığındaki babaların çocuklarının prososyallik puan ortalaması arasındaki fark istatistiksel olarak önemlidir ($p<,001$). 30-34 yaş aralığında bulunan babaların çocuklarının prososyallik puan ortalaması 75,21 iken 35-39 yaş grubundakilerin 82,75'tir. 30-34 yaş aralığındaki babalar lehine anlamlı farklılık vardır.

Anne formunda ailelerin kendi algısına göre sosyoekonomik düzeyi yüksek olan çocukların prososyallik ortalamaları (79,93), düşük (79,66) ve orta (79,61) olanlara göre daha yüksektir. Öğretmen formunda ise sosyoekonomik düzeyi düşük olan çocukların prososyallik puan ortalamaları (86,22), yüksek (79,13) ve orta (79,94) olanlardan daha yüksektir. Ailelerin sosyoekonomik durumunun çocukların prososyal davranış düzeyi ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisi bulunmamaktadır ($p>,05$).

Demografik Özelliklere Göre Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarına İlişkin Sonuçlar

Çocukların cinsiyeti ile anne tutumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>,05$). Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarından baskıcı ve otoriter tutum alt boyutunda, 25 ve altı yaş aralığındaki annelerin puan ortalaması (36,00) ile 26-29 yaş aralığındaki annelerin puan ortalaması (44,10) arasındaki fark istatistiksel açıdan önemlidir ($p<,001$). Demokratik ve aşırı hoşgörölü tutum ile anne yaşı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>,001$).

Baskıcı ve otoriter tutum ile ilkokul, ortaokul ve lise mezunu anneler ile lisans mezunu annelerin puan ortalaması arasındaki fark istatistiksel anlamda önemlidir ($p<0,05$). Lisans mezunu annelerin puan ortalaması (37,61), ilkokul (45,00), ortaokul (42,93) ve lise (42,44) mezunu annelerin puan ortalamasından daha düşüktür. Aşırı hoşgörölü ve demokratik tutum ile anne öğrenim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Çocuk Prososyallığı ve Anne Prososyallığı Bulgularına İlişkin Sonuçlar

Çocuk prososyal davranışları ile yetişkin prososyal davranışları arasında pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır ($p<0,1$). Buna göre annelerin prososyal davranışları çocuklarının prososyal davranmalarına etki etmektedir.

Çocuk Prososyallığı ve Anne Tutumu Bulgularına İlişkin Sonuçlar

Annelerin demokratik tutumu ile çocuklarının prososyal davranışları arasında pozitif yönde bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0,1$). Buna göre annelerin demokratik ebeveyn tutumun çocuklarının prososyal davranmalarında etkilidir.

Anne ve Öğretmen Değerlendirmelerine Göre Çocuk Prososyallığına İlişkin Sonuçlar

Çocuk prososyallık ölçeği anne formu puanları ile öğretmen formu puanları arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,1$).

6.1.Öneriler

Çalışmada, demokratik tutumu benimseyen annelerin çocuklarının prososyal davranışları daha çok sergilediği belirlenmiştir. Aileler için olumlu çocuk yetiştirme tutumları ile ilgili bilgilendirici ve yönlendirici eğitimler düzenlenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmada yalnızca anne tutumları değerlendirilmiştir. Bulgulara göre anne yaşının ve eğitim düzeyinin annenin çocuğa yönelik tutumunda etkili olduğu görülmüştür. Başka çalışmalarda babaların çocuklarına karşı tutumları ele alınabilir.

Çalışmaya göre annelerin prososyal davranışları çocuklarının prososyal davranış puanlarına etki etmektedir. Anne çocuk ilişkisinde, sosyal gelişime yönelik farklı alanlardaki etkinin incelenmesi önerilebilir.

Çalışma bulgularında, öğretmen formunda cinsiyet değişkeni ile prososyal davranışlar arasında kız çocuklarının lehine sonuç gözlenmiştir. Bu değişkenin etkilerini inceleyen bir araştırma yapılması önerilebilir.

Çocuk prososyallık ölçeği anne ve öğretmen formları karşılaştırıldığında negatif yönlü bir ilişki gözlenmiştir. Buna yönelik olarak aileler ile öğretmenlerin ilişkilerini inceleyen çalışmalar yapılabilir.

Ebeveyn tutumlarına ek olarak, okul öncesi öğretmenlerinin tutumlarının çocuğun prososyal davranışları üzerine etkileri araştırılabilir.

Araştırma bulgularına göre, baba yaşı çocuk prososyallik puanına etki etmektedir. Bu durumdan yola çıkarak prososyal davranışların incelenmesinde annelere yönelik yapılan bu araştırmanın problem ve alt problemlerinin babalar ile çalışılması önerilebilir.

Çocuklar için, prososyal davranış edinimine yönelik çalışma alanı sağlayacak uygulamalar hazırlanması yararlı olabilir.

Bu çalışma 60-72 aylık çocukların prososyal davranışlarını ölçmek amacı ile gerçekleştirilmiştir. Daha küçük yaş grubunda bulunan çocuklar ile çalışmak için araştırmanın değişkenlerinden (cinsiyet, doğum sırası, kardeş sayısı, okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresi, anne-baba yaşı, anne-baba öğrenim düzeyi, sosyoekonomik düzey) yararlanılabilir.

Benzer çalışmalarda prososyal davranışlara yönelik değişkenler, boylamsal veya deneysel çalışmalar ile ele alınabilir.

Bu çalışma Bayburt İli merkez ve ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Farklı illerde daha geniş örneklem grubu ile çalışılabilir.

KAYNAKLAR

- Acar İ. H. (2013). *Predictors of preschool children's peer interactions: Temperament and prosocial behaviour*. Master's Thesis, Nebraska University of Education and Human Sciences, Lincoln.
- Ağır, M. (2017). Sınıf içi sosyal uyum davranışlarına yönelik, prososyal davranışların kazanımına ilişkin grup rehberliği örneği. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:18. http://www.istjss.org/index_page_list.asp?action=sayi&sayi=18 sayfasından erişilmiştir.
- Aktaş, V., & Güvenç, G. B. (2006). Kız ve erkek ergenlerde saldırgan ve olumlu sosyal davranışlar ile yaş, ilişkisel bağlam ve kişiler arası duyarlılık arasındaki ilişkiler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2). <http://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41227/497802> sayfasından erişilmiştir.
- Aktaş Özkafacı, A. (2012). *Annenin çocuk yetiştirme tutumu ile sosyal beceri düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ar-El Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altay, F. B., & Güre, A. (2012). Okul öncesi kuruma (devlet-özel) devam eden çocukların sosyal yeterlik ve olumlu sosyal davranışları ile annelerinin ebeveynlik stilleri arasındaki ilişkiler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(4), 2699-2718.
- Aunola, K., & Nurmi, J. E. (2005). The role of parenting styles in children's problem behavior. *Child Development*, 76(6), 1144-1159.
- Aydın, M. Ş. (2015). *Çocuklarda (3-4 yaş) Zihin kuramı ve kendini düzenleme becerisinin olumlu sosyal davranış üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Bağcı, B. (2015). *Çocuk ve yetişkin prososyallik ölçeklerinin geçerlik güvenirlik çalışması ve çocuk ile anne-baba prososyal davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Bağcı, B., & Öztürk Samur, A. (2016). Çocuk ve yetişkin prososyallik ölçeklerinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 17(3), 59-79.
- Bağcı Çetin, B., & Öztürk Samur, A. (2018). 60-72 aylık çocukların prososyal davranışları ile anne-babalarının prososyal davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 1-17.
- Bahrami, B., Dolatshahi, B., Pourshahbaz, A., & Mohammadkhani, P. (2018). Parenting style and emotion regulation in mothers of preschool children. *Practice in clinical psychology*, 6(1), 3-8. http://jpcp.uswr.ac.ir/browse.php?a_id=502&sid=1&slc_lang=en sayfasından erişilmiştir.
- Bandy R. & Wilhelm, M. O. (2007). Family structure and income during childhood and subsequent prosocial behavior in young adulthood. *Department of Economics, IUPUI and The Center on Philanthropy at Indiana University, Indiana*. <https://scholarworks.iupui.edu/handle/1805/5830> sayfasından erişilmiştir.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 887-907.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4, 1-2.
- Bayraktar, F., Kindap, Y., Kumru, A., & Sayıl, M. (2010). Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği'nin ergen örnekleminde psikometrik açıdan incelenmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(26), 1-13.
- Berg, B. (2011). The effects of parenting styles on a preschool aged child's social emotional. *Developmental Science*, 12(1), 94-200.
- Berti, S., & Cigala, A. (2020). Mindfulness for preschoolers: Effects on prosocial behavior, self-regulation and perspective taking. *Early Education and Development*, 1-20.

- Bornstein, M. H., & Zlotnik, D. (2008). Parenting style and their effects. *Encyclopaedia of Infant and Early Childhood Development. Encyclopedia of Infant and Early Childhood Development*, 470-480. <https://doi.org/10.1016/B978-012370877-9.00118-3>
- Büyüköztürk, S., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, S., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri (18. Baskı)*. Ankara: Pegem
- Bierhoff, H.W. (2002). *Prosocial behaviour*. Hove, East Sussex, UK: Psychology Press.
- Biçkur, B. (2015). *Üniversite sınavına girecek öğrencilerin sınav kaygısı, benlik saygısı ve anne-baba tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cadima, J., Ferreira, T., Matias, M., Vieira, JM, Leal, T., & Matos, PM (2016). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışları: anne-çocuk, baba-çocuk ve öğretmen-çocuk ilişkilerinin rolü. *Çocuk ve Aile Çalışmaları Dergisi* , 25 (6), 1829-1839.
- Caprara, G. V., Steca, P. Zelli, A., & Capanna, C. (2005). A new scale for measuring adults' prosocialness. *European Journal of Psychological Assessment*, 21, 77-89.
- Carlo, G., Fabes, R. A., Laible, D., & Kupanoff, K. (1999). Early adolescence and prosocial/moral behavior II: The role of social and contextual influences. *The Journal of Early Adolescence*, 19(2), 133-147.
- Carlo, G. & Randall, B. (2002). The development of a measure of prosocial behaviours for late adolescents, *Journal of Youth and Adolescence*. 31 (1), 31-44.
- Carlo, G., Hausmann, A., Christiansen, S., & Randall, B. R. (2003). Sociocognitive and behavioral Correlates of a measure of prosocial tendencies for adolescents, *Journal of Early Adolescence*, 23 (1), s. 107-134.
- Carlo, G., Knight, G. P., McGinley, M., & Hayes, R. (2011). The roles of parental inductions, moral emotions, and moral cognitions in prosocial tendencies among Mexican American and European American early adolescents. *The Journal of Early Adolescence*, 31(6), 757-781.

- Conte, E., Grazzani, I. & Pepe, A. (2018). Social cognition, language, and prosocial behaviors: A multitrait mixed-methods study in early childhood. *Early Education and Development*, 29(6), 814-830.
- Cengin Ünüvar, G. (2014). *İlkokul öğrencilerinin sınıfta sergiledikleri istenmeyen davranışları gösterme sıklıkları ve bu davranışların ebeveyn tutumuyla ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Curtis, A. M. (1991): *A Curriculum for the preschool child: Learning to learn*. London and New York: Windsor Nfer-Nelson <https://www.scribd.com/payments/billing> sayfasından erişilmiştir.
- Çağdaş, A. (2003). *Anne-baba-çocuk iletişimi*. Konya: Eğitim.
- Çağdaş, A. & Şahin Seçer, Z. (2011). *Anne baba eğitimi*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Çakmaklı, K. (2007). *Çocuk ve gençte sosyal gelişim*. İstanbul: Yağmur.
- Çalık, T., Özbay, Y., Özer, A., Kurt, T., & Kandemir, M. (2009). İlköğretim okulu öğrencilerinin zorbalık statülerinin okul iklimi, prososyal davranışlar, temel ihtiyaçlar ve cinsiyet değişkenlerine göre incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 60(60), 555-576.
- Çekin, A. (2013). İmamhatip lisesi öğrencilerinin prososyal davranış eğilimleri üzerine nicel bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (28), 34-45.
- Çelik, E. (2008). *Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin empatik eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çelik Kahraman, S. (2019). *Okul öncesi prososyal davranış ölçeğinin geliştirilmesi ve 48-72 aylık çocuklarda prososyal davranışların bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çubukçu, A. (2019). *48 – 72 aylık çocukların prososyal davranışları ile annelerinin prososyal davranışları ve ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

- Dereli, E. (2019). The relationship between prosocial behaviours, aggression types and moral-social rule knowledge in preschool children. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 14(1), 042-055.
- Dönmezer, İ. (2009). *Ailede iletişim ve etkileşim. 6. Baskı*. Ankara: Hegem.
- Dursun, A. (2010). *Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Dinçer, Ç., Tuğba, B., Nergiz, T., Aydın, E., Sinem, İ. & Göktaş, İ. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarının kişiler arası problem çözme ve sosyal becerileri ile akran ilişkilerinin değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 882-900.
- Ersanlı, K., & Çabuker, N. D. (2015). Diğerkâmlık Ölçeği'nin psikometrik özellikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(52). <https://doi.org/10.17755/esosder.70589>
- Eisenberg-Berg, N., & Hand, M. (1979). The relationship of preschoolers' reasoning about prosocial moral conflicts to prosocial behavior. *Child Development*, 356-363.
- Eisenberg, N., Mussen, P.H. (1997). *The roots of prosocial behavior in children. (4th Ed.)*. U.S.A: Cambridge University Press.
- Eisenberg, N., & Fabes, R.A. (1998). Prosocial development. In N. Eisenberg (volume editor), Social, emotional, and personality. In W. Damon (Editorin-Chief), *Handbook of Child Psychology*, (Vol. 3, pp. 701–778). New York: Wiley.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., & Spinrad, T. L. (2006). Prosocial development. In W. Damon, R. M. Lerner, & N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of Child Psychology, Social, Emotional, and Personality Development*, (Vol 3. pp. 646-718). Hoboken, NJ: Wiley.
- Erginoğlu, E. S. (2015). *Kardeş ilişkileri, anna-baba tutumları, davranış ve uyum problemlerinin bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gander, M.J. Gardiner, H.W. (2015). *Çocuk ve ergen gelişimi* (Çev. Dönmez, A. Çelen, H.N.) 8.baskı. Ankara: İmge.

- Garner, P. W., Dunsmore, J. C., & Southam-Gerrow, M. (2008). Mother–child conversations about emotions: Linkages to child aggression and prosocial behavior. *Social Development*, 17(2), 259-277.
- Goldsmith, H. H., Buss, A., Plomin, R., Rothbart, M. K., Thomas, A., Chess, S., ... McCall, R. B. (1987). What is temperament? Four approaches. *Child Development*, 58, 505–529.
- Goncharova Y., & Ross J. (2019). *Self-awareness and prosocial behaviour*. Lancaster Conference on Infant and Early Development 4th, University of Dundee, Dundee.
- Gönen, M., & Özer, G. (2016). Anaokulu çocuklarının çizdikleri resimlere yönelik anlatımları yoluyla empatik becerilerinin incelenmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1).
- Gözübüyük, N. (2015). *Okul öncesi dönem çocuklarında davranış sorunlarının anne-baba tutumu ve öz-kontrol ile ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Gözün Kahraman, Ö. (2012). *Zihin kuramına dayalı eğitim programının 48-60 aylık çocukların bilişsel bakış açısı becerileri ve prososyal davranışları üzerindeki etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gülay, H. (2011). Annelerin tutumları ile 5-6 yaş çocuklarının saldırganlık, olumlu sosyal davranış ve akran şiddetine maruz kalma düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 31-48.
- Güenalp, A. (2007). *Farklı anne baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki çocukların özgüven duygusunun gelişimine etkisi (Aksaray ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güngör Aytar, F. A. (2015). Toplumsal ve duygusal gelişim. (Ed. A. Ulusoy), *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi* içinde (s.93-126). Ankara: Anı.
- Günindi, N. (2008). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının sosyal uyum becerileri ile anne-babalarının empatik beceriler arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Gross, J. T., Stern, J. A., Brett, B. E., & Cassidy, J. (2017). The multifaceted nature of prosocial behavior in children: Links with attachment theory and research. *Social Development*, 26(4), 661-678.
- Grusec, J. E. (2002). Parental socialization and children's acquisition of values. *Handbook of Parenting*, 5, 143-167.
- Hastings, P. D., Utendale, W. T., & Sullivan, C. (2007). The socialization of prosocial development. *Handbook of Socialization: Theory and Research*, 638-664.
- Hay, D. (1979). Cooperative interactions and sharing between very young children and their parents. *Developmental Psychology*, 15, 647-653.
- Hay, D. F., & Cook, K. V. (2007). The transformation of prosocial behavior from infancy to childhood. In C. A. Brownell ve C. B. Kopp (Eds.), *Socioemotional development 124 in the toddler years: Transitions and transformations*, (pp.100-131), New York: Guilford Press.
- Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. New York: Cambridge University Press.
- İnanlı, S. (2015). *Okul öncesi çocukların medya kullanımı ile prososyal ve agresif davranışları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Johnson, D. W. (1981). Student-student interaction: The neglected variable in education. *Educational Researcher*, 10(1), 5-10.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Günümüzde insan ve insanlar-sosyal psikolojiye giriş*. İstanbul: Evrim.
- Kapıkıran, N.A., İvrendi, A.B., & Adak, A. (2006). Okul öncesi çocuklarında sosyal beceri: Durum saptaması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(19), 19-27.
- Karabulut Demir, E. (2007). *Ebeveyn tutum ölçeği(ETÖ)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Karabulut, D., Şendil, Ö. (2008). Anne-baba tutum ölçeği. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11 (21), 15-25.

- Karaca, N. H., Gündüz, A., & Aral, N. (2011). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışının incelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 4(2), 65-76.
- Karadağ, E., Mutağçılar, I. (2009). Prososyal davranış ekseninde özgecilik üzerine teorik bir çözümleme. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, (8), 41-69.
- Karaman, N. N., Dinçer, F. Ç. (2020). Okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 4(3), 639-664.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kayım, F., & Ayaz, M. (2019). 3-4 yaş grubu çocuklarda benlik kavramı ve ebeveyn tutumlarının cinsiyetler açısından karşılaştırılması. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi* 11(3), 241-254.
- Kumru, A., Carlo, G., & Edwards, C. P. (2004). Relational, cultural, cognitive, and affective predictors of prosocial behaviors. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19, 109-125.
- Leeds, R. (1963). Altruism and the norm of giving. *Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development*, 9(3), 229-240.
- Locke, L. M. (2002). *Parenting interactions and prosocial behavior in young children*. Doctoral Disserttion, University of South Carolina, USA.
- Longobardi, E., Spataro, P., & Rossi-Arnaud, C. (2019). Direct and indirect associations of empathy, theory of mind, and language with prosocial behavior: Gender differences in primary school children. *The Journal of genetic psychology*, 180(6), 266-279.
- Mağden, D., & Aslan, D. (2005). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden beş-altı yaş grubu çocukların prososyal davranışlarının resimli çocuk kitapları ile desteklenmesi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(2), 36-45.
- Masalova, V. (2019). Prosocial behavior of preschoolers in situations of interaction. *Future Academy*. 380-385.

- McGinley, M. (2008). *Temperament, parenting, and prosocial behaviors: Applying a new interactive theory of prosocial development*. Ph. D. Theses, University of Nebraska Dissertations and Student Research: Department of Psychology. 6, Lincoln.
- Nazlıoğlu, A. G. (2019). *Çocuğun ayrılık kaygısı ile annelerinin kaygı düzeyleri ve ebeveynlik tutumları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ogelman, H. G., & Canbeldek, M. (2016). Anne-baba-öğretmen görüşlerine göre küçük çocukların olumlu sosyal davranışları ve anne-baba-çocuk olumlu sosyal davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 96-111.
- Oktay, A. (2004). *Yaşamın sihirli yılları*. Ankara: Epsilon.
- Orçan, M. (2004). *Anaokuluna devam eden 6 yaş grubu çocukların sosyal gelişimlerinin algılanan anne-baba tutumları ve bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Orçan, M. (2017). Sosyal gelişim. Deniz, E.(Ed.), *Erken çocukluk döneminde gelişim içinde* (s.126-174). Ankara: Pegem.
- Önal, F. (2018). *Okul öncesi eğitimde sınıfında kaynaştırma öğrencisi olan ve olmayan çocukların prososyal davranışlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özcan, A. (2016). Türkiye’de okul öncesi dönemde prososyal davranışlar ile ilgili yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri ile makalelerin incelenmesi. *International Journal of Social Sciences*, 51, 489-504.
- Özcan, A. (2017). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların ahlaki ve sosyal kural algıları, prososyal davranışları ile duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Özdemir, Z. (2010). *Lise öğrencilerinin prososyal davranışlarının; mizah, öfke ve utangaçlık düzeylerine göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özgüven, İ. E. (2010). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: Pdrem.
- Özkan, H. K.(2015). *Annelerin duygu sosyalleştirme davranışları ile çocukların benlik algısı ve sosyal problem çözme becerilerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öztürker, B. (2014), *6 yaş çocuklarının olumlu sosyal davranışları ile anne ve öğretmen özgeçiliği arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özyürek, A. (2015). Okul öncesi çocukların sosyal beceri düzeyleri ile anne tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(206), 106-120.
- Özyürek, A., & Tezel Şahin, F. (2015). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2).
- Özyürek, A. (2017). Okul öncesi çocuğa sahip anne-babalara yönelik “çocuk yetiştirmeye ilişkin anne-baba görüşleri ölçeği” ve “anne-baba tutum ölçeği” geliştirme çalışması. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi-IJECES*, 2(1), 26-38.
- Persson, G. E. (2005). Developmental perspectives on prosocial and aggressive motives in preschoolers’ peer interactions. *International Journal of Behavioral Development*, 29(1), 80-91.
- Prior, M., Sanson, A., Smart, D., & Oberklaid, F. (2000). Structure and stability of temperament in infancy and early childhood. *Pathways from infancy to adolescence: Australian Temperament Project 1983–2000*.
- Querido, J. G., Warner, T. D., & Eyberg, S. M. (2002). Parenting styles and child behavior in African American families of preschool children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31(2), 272-277.

- Rizka, S. M., & Bacotang, J. B. (2019). The relationship between parenting styles and children's social skills. *In International Conference on Early Childhood Education* (258-262).
- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., & Evans, D. E. (2000). Temperament and personality: origins and outcomes. *Journal of personality and social psychology*, 78(1), 122.
- Rothbart, M. K., Bates, J. E. (2007). Temperament. In Damon, W., Lerner, R., Eisenberg, N. (Eds.), *Handbook of child psychology* (Vol. 3, pp. 99-106). Wiley.
- Saltuk, M. C., & Erciyes, C. (2020). Okul öncesi çocuklarda teknoloji kullanımına ilişkin ebeveyn tutumlarına dair bir çalışma. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 4(2), 106-120.
- Santos, C., Monteiro, L., Ribeiro, O., & Vaughn, B. E. (2020). Children's play profiles: Contributions from child's temperament and father's parenting styles in a portuguese sample. *Frontiers in Psychology*, 11.
- Senemoğlu, N. 1994), Okulöncesi eğitim programı hangi yeterlilikleri kazandırmalı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 21-30.
- Senemoğlu, N. (2009). *Gelişim öğrenme ve öğretim, Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem.
- Serttaş, Ö. (2019). *Okul ikliminin yordayıcısı olarak öğrencilerin prososyal davranışları ve öğrenci bağlılığı: lise öğrencileri üzerine yapılan bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Sevgen, M. (2016). *Yaratıcı drama yoluyla çocuklara verilen sosyal beceri eğitiminin anaokulu çocuklarının sosyal gelişimlerine ve yaratıcılıklarına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sicim Sevim B., Bapoğlu Dümenci S.S., (2020). Çocukların riskli oyunla ilgili algıları ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 5:1, 1-15. <http://dx.doi.org/10.37754/652841>.
- Shen, Y. L., Carlo, G., & Knight, G. P. (2013). Relations between parental discipline, empathy-related traits, and prosocial moral reasoning: A multicultural examination. *The Journal of Early Adolescence*, 33(7), 994-1021.
- Solak Arabacı, M. & Demircioğlu, H. (2019). 5-6 yaş çocukların akran ilişkilerinin incelenmesi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*. 3(6), 205-221.

- Somer, B. (2015). *4-6 yaş resimli çocuk kitaplarının prososyal davranışlar açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Spera, C. (2005). A review of the relationship among parenting practices, parenting styles, and adolescent school achievement. *Educational psychology review*, 17(2), 125-146.
- Strayer, J. (1985). *Child rating questionnaire*. Unpublished manuscript, Simon Fraser University, Burnaby, BC, Canada.
- Şahin, S., Işıtan, S., & Ünal, F. (2012). *Yerli ve çeviri okul öncesi çocuk kitaplarının karakter, benlik kavramı ve prososyal davranışlar açısından incelenmesi*. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Şanlı, D. ve Öztürk, C. (2007). Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (32), 31-48.
- Taygur Altıntaş, T., & Yıldız Bıçakçı, M. (2017). Erken çocukluk döneminde prososyal davranışlar. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 57, 245-261.
- Tekin, F. N. (2019). *Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ile prososyal davranış arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Tezcan, M. (2012). *Çocuk sosyolojisi*. Ankara: Anı.
- Toy, B. (2006). *Sanat eğitimi alan ve almayan 15-17 yaş grubundaki ergenlerin sosyal uyumlarının ve benlik tasarım düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Trawick-Smith, J. (2017). *Erken çocukluk döneminde gelişim*. (B. Akman, Çev. Ed.). Ankara: Nobel.
- Trommsdorff, G. (1991). Child-rearing and children's empathy. *Perceptual and Motor Skills*, 72(2), 387-390.
- Trommsdorff G, Friedlmeier W, Mayer B. (2007). Sympathy, distress and prosocial behavior of preschool children in four cultures. *International Journal of Behavioral Development*. 31(3):284-93.

- Türkmen, S. (2018). *Okul öncesi eğitim alan 48-60 aylık çocukların zekâ alanlarıyla prososyal davranışları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Uzmen, F. S. (2001). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden altı yaş çocuklarının prososyal davranışlarının resimli çocuk kitapları ile desteklenmesi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uzmen, S., & Mağden, D. (2002). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden altı yaş çocuklarının prososyal davranışlarının resimli çocuk kitapları ile desteklenmesi. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15, 193-212.
- Uyanık Balat, G. (Ed.) (2012). *Okul öncesinde değerler eğitimi ve etkinlik örnekleri*. Ankara: Pegem.
- Uyanık Balat, G., & Yılmaz, E. (2014). Okul öncesi dönemdeki çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumları ile ebeveyn öz yeterlilik algılarının incelenmesi. *NWSA-Education Sciences*, 9(4), 394-402.
- Uysal, H., Aydos, E. H. & Akman, B. (2016). Okul öncesi dönem çocuklarının sınıfa uyumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(3), 617-645.
- Webster-Stratton, C., & Lindsay, D. W. (1999). Social competence and conduct problems in young children: Issues in assessment. *Journal of Clinical Child Psychology*, 28(1), 25-93.
- Weir, K. Stevenson, J., & Graham, P. (1980). Behavioral deviance and teacher ratings of prosocial behavior. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 19, 68-77.
- Wilson, O. (1975). *Sociobiology, the new synthesis*, Cambridge: Harvard University Press.
- Yalçın, H. (2010). *Çocuk gelişimi*. Ankara: Nobel.
- Yavuzer, H. (2009). *Anne baba ve çocuk*. 20. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2011). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Yavuzer, N. (2017). Bir prososyal davranış kaynağı olarak özgeci motivasyonun ilgili alan yazını dışında değerlendirilmesi. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14-1(27), 105-126.
- Yazıcı, Z. & Salıktutluk, Y.Z. (2018). Ebeveynlerin prososyal davranışlarıyla çocukların prososyal davranışları arasındaki ilişki. T. Kodaman, & E. İftar Işıklı (Ed.), *Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler’de Akademik Araştırmalar 3* içinde (s.411-429). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Yenidede, E. E. (2018). 60-72 aylık çocukların prososyal davranışlarına sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerinin etkisinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yersel, Z. (2019). Çocuk ve ergenlerde anne-baba tutumu ve bağlanma durumunun algıladıkları benlik saygısı ve çocukluk çağı narsisizmi ile ilişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, G. (2018). Annelerin özyeterlik algısı ile çocuklarının algıladıkları anne tutumu arasındaki ilişkiler. Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yoleri. S. & Seven S. (2014). Analyzing effect of age and sex differences on prosocial behaviour of preschool children. *International Journal of Social Science*, 29, 261-270.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Çocuk ruh sağlığı*. (30. Basım). İstanbul: Özgür.
- Yüksel, A. (2015). Empati: tanım, kapsam, oluşum ve gelişim. Y. Kabapınar (Ed.), *Empatiyle gelişmek empatiyi geliştirmek: çocuk ve empati* içinde (ss. 2-42). Ankara: Pegem.
- Zarra-Nezhad, M. (2016). The joint effects of parenting styles and the child’s temperamental characteristics in children’s social-emotional development. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*, (565).

EKLER

Ek.1. İzin Yazısı



T.C.
BAYBURT VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 67155047-605.01-E.25807429
Konu : Bilimsel ve Eğitim Amaçlı
(Funda Gül GENÇ)

26.12.2019

GAZİ ÜNİVERSİTESİNE
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi : 29.12.2019 tarihli ve 40165 sayılı yazınız.

Üniversiteniz, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Ana Bilim Dalı, Okul Öncesi Eğitimi Bilim dalı Yüksek Lisans öğrencisi Funda Gül GENÇ'in, Prof. Dr. Ümit DENİZ'in danışmanlığında yürütmekte olduğu "Annelerin Prososyal Davranışları ve Anne Tutumları ile Okul öncesi Dönem Çocuklarının Prososyal Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı tez konusuyla ilgili olarak, 2019-2020 eğitim öğretim yılında İl Müdürlüğümüze bağlı okullarda uygulama yapması ile ilgili Müdürlüğümüzün 25.12.2019 tarihli ve 25702368 sayılı onayı ekte sunulmuştur.

Bilgilerinize arz ederim.

Cengiz KARAKAŞOĞLU
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek: Onay (1 adet)

Güvenli Elektronik İmza
Aslı ile Aynıdır
26.12.2019

Alim ATEŞ
Şef

Adres: Cumhuriyet Cad. 69000 Merkez/BAYBURT
Elektronik Ağ: <http://bayburt.meb.gov.tr>
e-posta: temelegitim69@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Alim ATEŞ Şef
Tel: (0 458) 211 2181-2536
Faks: (0 458) 211 6077

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 78d3-31da-3459-b89a-44c5 kodu ile teyit edilebilir.

Ek. 2. Demografik Bilgi Toplama Formu

DEMOGRAFİK BİLGİ TOPLAMA FORMU

Değerli anne,

Gazi Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimimi sürdürmekteyim. Annelerin prososyal davranışları ve anne tutumu ile okul öncesi dönem çocuklarının prososyal davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlayan tez çalışmam için hazırladığım bu formda cevaplamanızı istediğim sorular aşağıdadır. Çalışmaya katkı sağlamanız benim için oldukça değerlidir. Formdan elde edilen veriler sözü edilen çalışma dışında kullanılmayacaktır. Verdiğiniz cevaplar için içtenlikle teşekkür ederim.

Saygılarımla.

Funda Gül GENÇ

Gazi Üniversitesi

Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı

1. Çocuğunuzun adının ve soyadının baş harfleri:	
2. Adınız Soyadınız (isteğe bağlı olarak baş harfleri):	
3. Çocuğunuzun cinsiyeti: 1) Kız 2) Erkek	
4. Çocuğunuzun doğum tarihi:	
5. Çocuğunuzun Kardeş Sayısı: 1) Tek Çocuk 2) İki Kardeş 3) Üç Kardeş ve Üzeri	6. Çocuğunuzun Doğum Sırası: 1) İlk 2) Ortanca veya ortancalardan biri 3) Son
7. Çocuğun Okul Öncesi Eğitime Devam Etme Süresi: 1) İlk yılı 2) İkinci yılı	

3) Üçüncü yılı	
8. Yaşınız: 1) 25 yaş ve altı 2) 26-29 arası 3) 30-34 arası 4) 35-39 arası 5) 40 yaş ve üzeri	9. Eşinizin Yaşı: 1) 25 yaş ve altı 2) 26-29 arası 3) 30-34 arası 4) 35-39 arası 5) 40 yaş ve üzeri
10. Öğrenim Düzeyiniz: 1) Okur Yazar Değil 2) Okur Yazar 3) İlkokul 4) Ortaokul 5) Lise 6) Ön lisans 7) Lisans 8) Lisansüstü	11. Eşinizin Öğrenim Düzeyi: 1) Okur Yazar Değil 2) Okur Yazar 3) İlkokul 4) Ortaokul 5) Lise 6) Ön lisans 7) Lisans 8) Lisansüstü
12. Çalışma Durumunuz: 1) Çalışıyor 2) Çalışmıyor	13. Eşinizin Çalışma Durumu: 1) Çalışıyor 2) Çalışmıyor
14. Size göre ailenizin sosyo-ekonomik durumu nedir? 1) Alt 2) Orta 3) Yüksek	

Ek. 3. Çocuk Prososyallik Ölçeği (Anne Formu) Örnek Madde

Sayın Veli (Anne),

Aşağıdaki listede çocuğunuzun davranışını anlatan cümleler yer almaktadır. Lütfen her davranışı mümkün olduğunca diğerlerinden bağımsız bir şekilde değerlendirerek, çocuğunuzun bu davranışa ne derecede sahip olduğunu aşağıdaki ölçekten uygun kutucuğu işaretleyerek belirtiniz.

	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Genellikle	Her Zaman
1. Diğer insanları önemser.					

Ek. 4. Çocuk Prososyallik Ölçeği (Öğretmen Formu) Örnek Madde

Sevgili Meslektaşım,

Aşağıdaki listede çocuğun davranışını anlatan cümleler yer almaktadır. Lütfen her davranışı mümkün olduğunca diğerlerinden bağımsız bir şekilde değerlendirerek, çocuğun bu davranışa ne derecede sahip olduğunu aşağıdaki ölçekten uygun kutucuğu işaretleyerek belirtiniz.

	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Genellikle	Her Zaman
3. Oyuncaklarını, yemeğini ve diğer eşyalarını başkalarıyla paylaşır.					

Ek.5. Yetişkin Prososyallik Ölçeği Örnek Madde

Aşağıdaki ifadeler birçok ortak durumu tanımlamaktadır. “Doğru” veya “yanlış” cevap yoktur. En iyi cevap o an aklınıza gelen ilk cevaptır. Lütfen her ifadeyi dikkatlice okuyunuz ve ilk tepkinizi yansıtan cevabı işaretleyiniz.

	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Genellikle	Her Zaman
1. Arkadaşıma/meslektaşlarıma çalışmalarında yardım etmekten memnunum.					

Ek.6. Anne Baba Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (ABTÖ)-A Formu (Okul Öncesi Çocuğa Sahip Anne-Babalar İçin) Örnek Madde

Sayın Anne,

Aşağıda anne babaların çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin ifadeler yer almaktadır. Sizden bu ifadelere katılma düzeyinizi “Tamamen katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kısmen katılıyorum”, “Katılmıyorum” ve “Hiç katılmıyorum” şıklarından birini işaretleyerek (X) belirtmeniz beklenmektedir. Katılımınız için teşekkür ederim.

Maddeler	Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
1. Çocuğumu, her durumda duygu ve düşüncesini ifade etmesi için desteklerim.	5	4	3	2	1



GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...